

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Dominik Müller

**Americko-južoslávské vztahy
v době Kennedyho administrativy (1961–1963)**

**Diplomatic Relations between the United States of America and Yugoslavia
in the Years of Kennedy Administration (1961–1963)**

Poděkování

Na tomto místě bych velmi rád poděkoval panu prof. PhDr. Martinu Kovářovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a komentáře, které mi poskytl, a za trpělivost, se kterou k mé práci přistupoval. Jeho odborný dohled pomohl odstranit mnoho chyb. Za trpělivost bych chtěl poděkovat také své rodině.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne... 2017

.....
Dominik Müller

Abstrakt (česky):

Jugoslávie sehrála díky svému specifickému postavení mezi Východem a Západem v mezinárodních vztazích a v kontextu studené války zvlášť důležitou roli. Předmětem výzkumu v rámci bakalářské práce je analýza vztahů Jugoslávie a Spojených států amerických v době Kennedyho administrativy. Vzájemné vztahy jsou zpracovány v kontextu studené války na počátku šedesátých let 20. století, jejíž součástí – byť nikoli prvoplánově – byly. První část práce je nástinem vývoje vztahů obou zemí do nástupu Kennedyho do Bílého domu a dále vývoje myšlenky nezúčastněnosti, což vyvrcholilo vznikem Hnutí nezúčastněných. Následně se jedná o analýzu událostí spojených s vývojem vztahů mezi Jugoslávií a USA v uvedeném období, mezi něž patří například berlínská krize, kubánská krize či války v důsledku dekolonizace. Završením práce je analýza Titovy návštěvy Washingtonu v říjnu 1963. Autor vychází především z vydaných pramenů a z odborné literatury anglické/americké a srbochorvatské provenience.

Klíčová slova (česky):

Jugoslávie, Spojené státy americké, mezinárodní vztahy, studená válka, Hnutí nezúčastněných, Josip Broz Tito, John Fitzgerald Kennedy

Abstract (in English):

Yugoslavia played a particularly important role in international relations and in the context of the Cold War, namely thanks to its unique position between East and West. The subject of the research part of this bachelor thesis is the analysis of Yugoslavia-United States relations during the Kennedy administration. Both countries' mutual relations are presented in the context of the Cold War in the early 1960s of which they were a part, even though not a crucial one. The first part of the thesis provides an outline of the development of these relations prior to the presidency of J. F. Kennedy and then deals with the development of the idea of non-alignment, culminating in the emergence of the Non-Aligned Movement. Subsequently, there is an analysis of the events related to the development of Yugoslavia-United States relations during the designated period, including, among others, the Berlin Crisis, the Cuban Crisis or decolonization wars. The conclusion of the thesis presents an analysis of Tito's visit to Washington, D. C. in October 1963. The author's work is based primarily on published sources and literature of English/American and Serbo-Croatian provenance.

Key words (in English):

Yugoslavia, United States of America, international relations, Cold War, Non-Aligned Movement, Josip Broz Tito, John Fitzgerald Kennedy

Obsah

1	Úvod.....	10
2	Jugoslávie a Spojené státy americké v letech 1945–1960	14
2.1	Národně osvobozenécké hnutí a obnova Jugoslávie	14
2.2	Poválečná Jugoslávie.....	16
2.3	Roztržka se Sovětským svazem 1948	19
2.4	Jugoslávie a Spojené státy americké v padesátých letech	24
2.4.1	Od roztržky do Stalinovy smrti	24
2.4.2	Vzájemné vztahy mezi Jugoslávií a Spojenými státy americkými po smrti Stalina.....	29
2.4.3	Jugoslávie v mezinárodní politice po roce 1956 a nová roztržka se SSSR	33
3	Jugoslávie a Spojené státy americké ve vzájemných vztazích roku 1961	36
3.1	Titova cesta do Afriky na jaře 1961 a zájmy Spojených států amerických.....	36
3.2	Nástup Kennedyho do Bílého domu	37
3.2.1	Sestavování nového kabinetu	37
3.2.2	Inaugurační projev JFK	41
3.2.3	Kennedy, Jugoslávie a nástup George F. Kennana na post velvyslance	43
3.2.4	Vídeňské jednání, Berlín a Bělehrad	48
4	První konference Hnutí nezúčastněných států v Bělehradě v kontextu vztahů se Spojenými státy americkými.....	51
4.1	Jugoslávie a třetí svět – cesta ke konferenci v Bělehradě	51
4.1.1	Počátky kontaktů	51
4.1.2	Bandung a Bělehrad.....	54
4.1.3	Vývoj od Bandungu.....	55
4.1.4	Příprava konference v Bělehradě.....	59
4.1.5	Otázka účasti latinskoamerických zemí a její dopady na vztahy mezi Jugoslávií a Spojenými státy americkými.....	64
4.2	Zasedání první konference Hnutí nezúčastněných států v Bělehradě roku 1961	70
5	Vzájemné vztahy ve stínu bělehradské konference	76
5.1	Nesouhlas s Titovým projevem doma a další jugoslávské směřování	76
5.2	Reakce amerických diplomatických kruhů a dopady na americkou pomoc pro FLRJ	79
5.2.1	Počáteční reakce na výsledky konference	79
5.2.2	Spor Kennana s ministerstvem zahraničí ohledně politiky vůči Jugoslávii.....	81
5.2.3	Titův projev ve Skopji a jeho dopady na debatu o politice vůči Jugoslávii	86
5.3	Opozice v Kongresu a zrušení doložky nejvyšších výhod pro Jugoslávii.....	91
5.4	Další vývoj vztahů mezi Jugoslávií a Východem a kubánská krize.....	96
5.4.1	Vztahy Jugoslávie se SSSR	96
5.4.2	Vztahy Jugoslávie s Kubou a kubánská krize.....	97
5.5	Kennanův odchod a další vývoj vztahů.....	101

5.6 Titova návštěva ve Washingtonu v říjnu 1963	104
6 Závěr	110
7 Seznam pramenů a literatury	112

Seznam zkratek

AVNOJ - Antifašistická rada národního osvobození Jugoslávie

KSJ - Komunistická strana Jugoslávie

USA - Spojené státy americké

SSSR - Svaz sovětských socialistických republik

FLRJ - Federativní lidová republika Jugoslávie (FNRJ - Federativna Narodna Republika Jugoslavija)

UDBA - Správa státní bezpečnosti (Uprava državne bezbednosti)

UNRRA - Správa Spojených národů pro pomoc a obnovu (United Nations Relief and Rehabilitation Administration)

OZNA - Oddělení pro ochranu lidu (Odjeljenje za zaštitu naroda)

KSA - Komunistická strana Albánie

ÚV - Ústřední výbor

JLA - Jugoslávská lidová armáda

RVHP - Rada vzájemné hospodářské pomoci

OSN - Organizace spojených národů

KLDR - Korejská lidově demokratická republika

ČLR - Čínská lidová republika

NATO - Severoatlantická aliance (North Atlantic Treaty Organization)

SKJ - Svaz komunistů Jugoslávie

KSSS - Komunistická strana Sovětského svazu

NSC - Národní bezpečnostní rada

NDR - Německá demokratická republika

SRN - Spolková republika Německo

SAR - Sjednocená arabská republika

CIA - Ústřední zpravodajská služba (Central Intelligence Agency)

FBI - Federální úřad pro vyšetřování (Federal Bureau of Investigation)

USIS - Informační služba Spojených států amerických (United States Information Service)

SEATO - Organizace jihoasijské smlouvy (Southeast Asia Treaty Organization)

VS - Valné shromáždění

MMF - Mezinárodní měnový fond

JAR - Jihoafrická republika

PL 480 - Public Law 480

EHS - Evropské hospodářské společenství

SFRJ - Socialistická federativní republika Jugoslávie (Socijalistička federativna republika Jugoslavija)

NSAM - Akční memorandum o národní bezpečnosti (National Security Action Memorandum)

VŘSR – Velká říjnová socialistická revoluce

1 Úvod

Hlavním cílem předložené práce je analyzovat vzájemné vztahy Jugoslávie a Spojených států amerických v době, kdy v Bílém domě úřadoval prezident John Fitzgerald Kennedy, tedy v letech 1961–1963. Tato práce si klade několik dílčích cílů. Zaprvé stručně připomenout stav vzájemných vztahů mezi oběma zeměmi do zkoumaného období. Snažil jsem se stručně nastínit vývoj Jugoslávie od konce druhé světové války a v souvislosti s tím počátky kontaktů se Spojenými státy ovlivněné postupně sovětsko-jugoslávskou roztržkou, Stalinovou smrtí a proměnami uvnitř SSSR po roce 1953, událostmi roku 1956 a 1960 a také tzv. druhou roztržkou mezi Jugoslávií a SSSR.

Druhým cílem je analýza zrodu a vývoje jugoslávského zájmu o myšlenku nezúčastněnosti, jež vyvrcholila první konferencí nezúčastněných zemí roku 1961 právě v Bělehradě. Nezúčastněnost založená na nezávislosti, nevměšování, spolupráci, soužití a respektu se stala vyznáním jugoslávské zahraniční politiky. Ve své práci analyzuji dopady nezúčastněnosti a určitých odklonů od ní na vztahy Jugoslávie a Spojených států. Dalším cílem je výzkum vnitřních vztahů mezi americkým velvyslanectvím a ministerstvem zahraničí, zejména pokud jde o přístup k Jugoslávii.

Hlavním cílem je podrobně zpracovat průběh vzájemných vztahů ve zkoumaném období a zachytit jak vlivy přístupů jednotlivých aktérů, tak také světových událostí. Za tímto účelem se snažím vzájemné vztahy co možná nejvíce zasadit do kontextu celého mezinárodněpolitického dění probíhající studené války na počátku šedesátých let a také formujícího se Hnutí nezúčastněných, které bylo těsně spojeno s jugoslávskou zahraničněpolitickou strategií. Pokouším se analyzovat dopady tehdejších událostí světového významu, například berlínské krize, kubánské krize, války v důsledku dekolonizace a dění v komunistickém světě nebo události čistě bilaterálního významu, jako například Titovu návštěvu Washingtonu roku 1963.

Práce je rozdělena do čtyř částí. První se věnuje vývoji vztahů v letech 1945–1960, nicméně pro zachycení počátků sovětsko-jugoslávských rozporů, které následně roku 1948 vyvrcholily roztržkou, jsem se stručně zaměřil i na několik událostí z období druhé světové války. Po roztržce se Jugoslávie ocitla ve složité situaci, kdy byla vyloučena z tábora komunistických zemí. Obavy ze sovětského útoku a ekonomické obtíže ji přiměly zlepšit své vztahy se svými sousedy, západní Evropou i se Spojenými státy, kde se také nachází počátek korektních vztahů s USA. V této části práce se také zaměřuji na dopady následných událostí na vzájemné vztahy, jako například Stalinova smrt a narovnání vztahů se SSSR, dění v roce 1956, tzv. druhá roztržka se SSSR a napjatá situace v americko-sovětských vztazích roku 1960. Při psaní této části jsem čerpal především ze sekundárních pramenů.

Druhá část je věnována počátkům vlády prezidenta Kennedyho a událostem s nimi spojenými. Zaměřil jsem se na proces sestavování nové administrativy a na míru pozornosti, kterou nový prezident věnoval Jugoslávii. Do této země vyslal významnou postavu americké politiky konce čtyřicátých a počátku padesátých let George Frosta Kennana, jehož charakter a aktivita se podepsaly na vzájemných vztazích. Sleduji zde dopady Titovy cesty do Afriky, která proběhla na počátku Kennedyho vlády, a událost světového charakteru, jakou bylo jednání mezi Chruščovem a Kennedym ve Vídni v červnu 1961.

Třetí kapitola je analýzou zrodu a vývoje jugoslávského zájmu o tzv. třetí svět a nezúčastněnost. Jde v podstatě o další linii vztahů, která se tvořila v průběhu padesátých let, vedle té známější a důležitější pro vývoj studené války, nastíněné v první části práce. Pozornost věnuji navazování styků zejména s Indií, Egyptem a i jinými zeměmi, kde velkého významu nabyly Titovy cesty do zahraničí, a samozřejmě také bandungské konferenci a Titovým ambicím v této oblasti. Usiluji zároveň o zachycení pohledu Spojných států na jugoslávskou iniciativu a průběh první konference nezúčastněných národů v Bělehradě roku 1961.

V poslední části se zabývám následným obdobím po konferenci v Bělehradě, na které Titův výstup západní země, především USA, bez nadsázky šokoval. Následkem toho se objevila otázka, zda je Jugoslávie skutečně nestranná a zda není potřeba přehodnotit americký přístup hlavně v otázce zahraniční pomoci. Podrobně mapuji průběh úvah, ke kterým docházelo v americké administrativě, kde významnou úlohu sehrál právě George F. Kennan. Zaměřuji se zde především na analýzu archivních materiálů o komunikaci mezi americkým velvyslanectvím v Bělehradě a americkým ministerstvem zahraničí ve Washingtonu a na vzniklý rozpor ohledně revize politiky vůči Jugoslávii a s tím související aktivity Kongresu, které zejména v otázce zrušení doložky nejvyšších výhod pro Jugoslávii silně poznamenávají vzájemné vztahy. Tuto poslední část uzavírá Titova návštěva USA a její průběh.

Pro tvorbu této práce jsem vycházel z primárních pramenů archivního charakteru a pamětí. Jednalo se o úřední dokumenty zejména z knihovny Johna F. Kennedyho¹ a také z online archivu historických dokumentů Office of the historian², které jsou veřejně dostupné a poskytují mnoho informací z interní komunikace mezi americkým velvyslanectvím v Bělehradě a americkým ministerstvem zahraničí. Z pamětí bych rád zdůraznil vlastní paměti George Frosta Kennana³, knihu *Razgovori s Kočom*⁴ od Aleksandra Nenadoviće a rozhovor George Kennana s Louisem Fischerem z roku 1965 v rámci programu Oral History.

---

¹ Online na: <https://www.jfklibrary.org/>

² Online na: <https://history.state.gov/>

³ KENNAN, George Frost, *Memoirs 1950–1963*, New York, Pantheon Books 1983, 384 s.

⁴ NENADOVIĆ, Aleksandar, *Razgovori s Kočom*, Zagreb, Globus 1989, 226 s.

Při práci jsem využíval pouze minimum česky psané literatury, kterou jsem často studoval pouze jako zdroj základních poznatků a souvislostí. Oporou mi byla kniha *Jugoslávie 1918–1992: vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie*⁵ od Jože Pirjevce, jež se zabývá kompletním vnitřním i zahraničněpolitickým vývojem země, čímž mi poskytla základní vhled do dějin Jugoslávie; pro konkrétnější informace jsem musel sáhnout k anglicky či srbochorvatsky psaným titulům. Tématem celých dějin Jugoslávie se zabývá také dílo *Istorija Jugoslavije 1918–1988*⁶ od Branka Petranoviće skládající se ze tří dílů. První mapuje období 1918–1941, tedy období tzv. královské Jugoslávie, druhý díl zkoumá válečnou epochu let 1941–1945 a poslední díl, který jsem využil ve své práci, se zabývá obdobím poválečné Jugoslávie.

Mezi některé důležité anglicky psané tituly, bez jejichž pomoci bych se neobešel, patří dílo Johna Campbella *Tito's Separate Road: America and Yugoslavia in World Politics*⁷. Campbellova práce zkoumá jugoslávskou zahraniční politiku zhruba od roztržky se Sovětským svazem do poloviny šedesátých let. Dalším dílem je *Yugoslavia and the nonaligned world* od Alvina Z. Rubinsteina⁸, které překládá analýzu jugoslávské zahraniční politiky a specializuje se na klíčové země Hnutí nezúčastněných. Poznátky o Kennedym a jeho době mi poskytla publikace od známého amerického historika Roberta Dalleka *Nedokončený život: John F. Kennedy: 1917–1963*⁹, která se zabývá Kennedyho životem a která byla přeložena do češtiny.

Zároveň bych chtěl zmínit práci jugoslávského diplomata Lea Matese s názvem *Međunarodni Odnosi Socijalističke Jugoslavije*¹⁰, jež mapuje jugoslávské zahraničněpolitické vztahy. Poněkud podrobněji se z použitých pramenů o americko-jugoslávských vztazích v padesátých a počátku šedesátých let, i když ne pouze o nich, zmiňuje práce od chorvatského historika Tvrtka Jakoviny *Socijalizam na američkoj pšenici*¹¹. K využitým pramenům patří i několik článků zaměřených na konkrétní problémy či události.

Toto téma se dle mých informací v českých pracích příliš nevyskytuje. Většinou je pouze obecně zpracováno v nějakém širším tématu, jako například zmíněné dějiny Jugoslávie či díla specializující se na vztahy Spojených států a Sovětského svazu, východního bloku či třetího světa. Přesto je podle mého mínění studium zahraniční politiky Jugoslávie zajímavé a důležité téma. Jugoslávie jako země se zvláštním postavením během studené války, ze kterého do určité míry využívala své mezinárodněpolitické pozice, umožňuje získat odlišnou optiku při zkoumání tohoto

---

⁵ PIRJEVEC, Jože, *Jugoslávie 1918–1992: vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie*, Praha, Argo 2000, 537 s.

⁶ PETRANOVIĆ, Branko, *Istorija Jugoslavije 1918–1988, III. Knjiga Socijalistička Jugoslavije 1945–1988*, Bělehrad, Nolit 1988, 492 s.

⁷ CAMPBELL, John C., *Tito's Separate Road: America and Yugoslavia in World Politics, Policy Book Series of the Council on Foreign Relations*, New York, Harper and Row 1967, 180s.

⁸ RUBINSTEIN, Alvin Z., *Yugoslavia and the nonaligned world*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press 1970, 370 s.

⁹ DALLEK, Robert, *Nedokončený život: John F. Kennedy: 1917–1963*, Praha, Argo 2006, 682 s.

¹⁰ MATES, Leo, *Međunarodni Odnosi Socijalističke Jugoslavije*, Beograd, Nolit 1976, 310 s.

¹¹ JAKOVINA, Tvrtko, *Socijalizam na američkoj pšenici*, Zagreb, Matica hrvatska 2002., 199 s.

dějinného období. Navíc k pozitivům tohoto tématu patří i fakt, že díky rozsahu jugoslávských zahraničních vztahů je možné zachytit nejen určitou výseč dějin studené války, ale i širší pohled na různé časové oblasti a regiony.

Ve své bakalářské práci využívám často termín *třetí svět*. Tento pojem, užívaný často během studené války, představuje označení pro země, které nebyly součástí ani bloku kapitalistických zemí v čele se Spojenými státy, ani socialistických zemí v čele se Sovětským svazem, či jejich vojenských uskupení. V tomto smyslu jsou tyto země *nezúčastněné* na stávajícím rozdělení zemí a zároveň jde o málo rozvinuté země, což platí hlavně v době, o níž pojednává tato bakalářská práce.

2 Jugoslávie a Spojené státy americké v letech 1945–1960

2.1 Národně osvobozené hnutí a obnova Jugoslávie

Na mapě poválečné Evropy se opět objevily hranice Jugoslávie, která byla během válečných let rozdělená. Od své předválečné podoby se ale lišila svou vnitřní strukturou, vládnoucím režimem i územním rozsahem. Válka přinesla také odlišnou zahraničněpolitickou orientaci země, jež posléze prodělala několik změn a zvrátů.

V době druhé světové války se na území bývalé královské Jugoslávie zformovalo hnutí komunistických partyzánů, kteří se velmi aktivně účastnili zdejších bojů. V čele těchto vojenských skupin stál Josip Broz Tito. V listopadu 1942 se rozhodl ke svolání Antifašistické rady národního osvobození Jugoslávie (AVNOJ), přičemž chtěl shromáždit i předválečné kulturní či politické činitele, kteří nebyli členy komunistické strany.¹² Sovětský svaz radil, aby se rada nedeklarovala jako prozatímní vláda a neproklamovala hesla republikanismu kvůli reakcím Západu.¹³ Plán vytvořit vlastní vládu, která by konkurovala exilové vládě v Londýně, nakonec nebyl realizován. Na sjezdu AVNOJ byl zvolen alespoň výkonný výbor. Sjezd deklaroval, že nová Jugoslávie bude postavena na rovnosti mezi národy a sociálními skupinami.¹⁴

V roce 1943, v očekávání konce války, považovali partyzáni za potřebné přesněji vymezit nové principy budoucí Jugoslávie. Další zasedání AVNOJ se uskutečnilo na konci listopadu roku 1943 v bosenském městě Jajce. Již předem bylo rozhodnuto o projednávaných bodech. Pro budoucí Jugoslávii to bylo zejména prohlášení AVNOJ zákonodárným sborem, vytvoření národní vlády jako dočasného exekutivního orgánu, jemuž bude předsedat Tito, zbavení exilové vlády v Londýně pravomocí, sjednocení jihoslovanských národů (myšleno jugoslávských) do šesti federálních jednotek; zřejmě nejdůležitějším byl zákaz návratu krále na území bývalé Jugoslávie, dokud se lidé nevyjádří pro republiku či monarchii. Jmenování Tita maršálem Jugoslávie předpřipraveno nebylo a vyšlo z návrhu slovinské delegace.¹⁵ Stalin sjezd v Jajce považoval za „*nůž do zad Sovětskému svazu*“¹⁶, nicméně poté, co se ukázalo, že Britové i Američané nejsou proti, SSSR rozhodnutí v Jajce nepřímo

---

¹² PIRJEVEC, Jože, *Jugoslávie 1918-1992: vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie*, Praha, Argo 2000, s. 146.

¹³ DURMAN, Karel, *Popely ještě žhavé: velká politika 1938-1991*. Díl 1, *Světová válka a nukleární mír 1938-1964*, Praha, Karolinum 2004, s. 108.

¹⁴ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 146.

¹⁵ Tamtéž, s. 159.

¹⁶ Tamtéž.

potvrdil. Téhož roku začala Velká Británie podporovat Tita i vojensky místo Dragoljuba Mihailoviće.¹⁷ USA se poté uchýlily ke stejnému postupu.

Sověti si uvědomovali určitou neposlušnost ze strany jugoslávských komunistů, což se projevilo právě během druhého zasedání AVNOJ v Jajce. Podobně si i Jugoslávci uvědomovali vliv SSSR, který nebyl vnímán zcela pozitivně, přesto se Tito snažil nenarušit vztahy se Stalinem. Britský premiér Churchill v roce 1944 ustoupil od podpory Mihailoviće a nově vkládal své naděje do Tita. Předseda exilové vlády v Londýně, Ivan Šubašić, měl respektovat změny, které se udály v průběhu války na území bývalé Jugoslávie.¹⁸ Británie se nestavěla zády ke králi Petrovi, ale neměla vnucovat zřízení Jugoslávčům; přesto Churchill věřil, že mezi Titem a králem bude možná určitá koexistence.¹⁹ Po téměř zdařilém německém útoku na Drvar počátkem května 1944, kde jej měli zlikvidovat, se Titovi podařilo uprchnout sovětským letadlem nejprve na Bari a pak na ostrov Vis, kde měli své posádky Britové. Této události využili Britové a uspořádali setkání Tita se Šubašićem. Ten navrhl, aby národně osvobozené hnutí uznalo královskou vládu, do které mělo začlenit několik svých členů, mezi nimi i Tita jako ministra obrany. Tito pouze slíbil, že definitivní rozhodnutí o budoucnosti monarchie padne až po válce. Dohoda zvaná dle ostrova *Višská* v podstatě neukončila stav dvou vlád, ale v budoucnu měla vytvořit vládu jednu, ve které by byli jak zástupci exilu, tak národně osvobozené hnutí. Tuto dohodu schválil i Stalin a jaltská konference v únoru 1945.²⁰

Stalin Titovi na následné schůzce v Moskvě radil, aby uchoval monarchii, přičemž krále může ve vhodnou chvíli odstavit. Při tomto jednání v září 1944 se také ujednal postup Rudé armády, který na území Jugoslávie má být pouze se souhlasem AVNOJ. Stalin přesto již v listopadu jugoslávské komunisty kritizoval pro jejich nesouhlas s monarchií a jejich přílišnou samostatnost.²¹ Stalin samozřejmě své záměry s prostorem Balkánu nechtěl opustit. Na jaltské konferenci byla Višská dohoda přijata, což Tito vnímal negativně, neboť se tak stalo bez jeho souhlasu, což dal pocítit hlavně Sovětům, a dokonce vyhrožoval rovným přístupem vůči všem spojencům.²²

V březnu 1945 Tito sestavil dočasnou vládu federativní Jugoslávie, což opět prohloubilo spory se Sověty. Její členové byli i Šubašić jako ministr zahraničí a Milan Grol, předseda srbské Demokratické strany, čímž demonstroval Stalinovi svou samostatnost. Záhy se ale za své kroky omluvil.²³ V této vládě bylo přesto pouze 6 reprezentantů exilu, zatímco z tábora okolo komunistů

---

¹⁷ Dragoljub Mihailović byl srbský generál, který stál v čele četnických sborů, což byly srbské vojenské jednotky bojující proti komunistickým partizánům.

¹⁸ DURMAN, Karel, c. d., s. 107–109.

¹⁹ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 161.

²⁰ Tamtéž, s. 163–170.

²¹ DURMAN, Karel, c. d., s. 109.

²² PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 170.

²³ Tamtéž.

bylo 23 členů.²⁴ Spory mezi Komunistickou stranou Jugoslávie (KSJ) a sovětským vedením přetrvaly i nadále a staly se důležitým determinantem dalšího dění.

2.2 Poválečná Jugoslávie

Jugoslávští vůdci v srpnu 1945 svolali dočasný lidový parlament, jak bylo rozhodnuto v Jaltě.²⁵ Tento parlament se skládal z členů AVNOJ, z některých poslanců předválečného parlamentu vzešlého z voleb 1938, ze zástupců stran a z nezávislých. Parlament schválil volební zákon do nového zákonodárného tělesa, jímž měl být dvoukomorový parlament. Dočasný sbor schválil ještě několik zákonů měnících správně-hospodářskou situaci v Jugoslávii, schválil zákon o politických stranách a ustavil vůdčí roli Komunistické strany Jugoslávie. Byla též zakázána fašistická hnutí. Na třetím sjezdu AVNOJ v srpnu 1945 byla vytvořena Lidová fronta, do které se zapojily antifašistické strany a i některé strany z předválečné doby. KSJ se sem nezapojila, ale prostřednictvím svých lidí frontu vedla. Demokratická strana v čele s Milanem Golem se odmítla ve frontě participovat, protože nesouhlasila s vládou jedné strany a federalizací. Později se odmítla úplně účastnit voleb v roce 1945 a spolu s jinými opozičními stranami požadovala například vytvoření vlády sestávající ze členů všech stran. Jejich žádost nebyla úspěšná. V říjnu z vlády rezignoval Šubašić, který byl po mrtvici držen v ústraní. Postupně byli z vlády odstraněni všichni, kteří nestáli na Titově straně.²⁶

Volby se konaly 11. listopadu 1945 a voliči měli v podstatě dvě možnosti. Buď odevzdat hlas do urny Lidové fronty, anebo do urny *žádných kandidátek*.²⁷ Volby drtivě vyhráli komunisté, což Tito považoval za výraz podpory nastolení lidové moci a odklon od předválečné vlády a monarchie. Americký velvyslanec Richard C. Patterson o volbách pochyboval, což ale Tito odmítl. V den výročí zasedání AVNOJ v Jajce, 29. listopadu, nově zvolené ústavodárné shromáždění zbavilo královskou dynastií vlády, čímž zrušila monarchii, a Demokratická federativní Jugoslávie byla přejmenována na Federativní lidovou republiku Jugoslávii (FLRJ). Přípravy ústavy byly urychlovány a nová ústava byla velmi ovlivněna sovětskou z roku 1936. FLRJ měla sestávat z šesti republik - Srbska, Chorvatska, Slovinska, Bosny a Hercegoviny, Makedonie a Černé Hory. Samotné Srbsko zahrnovalo ještě dvě autonomní oblasti - Vojvodinu a Kosovo-Metohiji. Hranice a rozvržení republik bylo vzhledem k složité etnické situaci v zemi náročnou otázkou, která neuspokojovala zejména Srbsko. Nicméně etnickým problémům nebyl věnován při vzniku ústavy větší zřetel. Nová ústava byla přijata jednomyslně 31. ledna 1946.²⁸ Jugoslávie měla mít dvoukomorový lidový parlament jako vrcholný

---

²⁴ DURMAN, Karel, c. d., s. 245.

²⁵ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 170.

²⁶ Tamtéž, s. 180–183.

²⁷ Kvůli negramotnosti některých voličů se do urn vhadzovaly gumové kuličky. (Pirjevec 2000, s. 184)

²⁸ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 184–185.

státní orgán, v jehož čele stálo prezídium jako kolektivní hlava státu. Parlament byl přesto velmi slabý vůči silné vládě, v čele s Titem, která držela moc v zemi a měla jak exekutivní, tak i legislativní pravomoci. FLRJ přejímala nejen sovětské praktiky ve vztahu k byrokracii, ale i v otázce silné tajné policie UDBA.²⁹ Na druhou stranu Jugoslávie nenásledovala sovětský vzor právě v otázce národností, kdy každý národ měl mít právo na svou existenci, zrovnoprávnění byli též Makedonci a Černohorci, a zároveň nebyl žádný národ upřednostňován. Program federace a internacionální charakter hnutí přispívaly k popularitě KSJ. Nicméně represe a jiné nápodoby sovětských vzorů působily opačně.³⁰

USA spolu s Velkou Británií uznaly oficiálně Jugoslávii 22. prosince 1945, což bylo z jejich strany doprovázeno pochybami spojovanými s washingtonskou nótou, která doplňovala, že ač USA Jugoslávii uznávají, není to vyjádření souhlasu s vládnoucím režimem. Tito na druhé straně také nepřestal pokládat Západ za nebezpečný.³¹

V roce 1946 byl zadržen Draža Mihailović a byl souzen. Jeho proces vzbudil vlnu nesouhlasu především v USA, ale i jinde na Západě, neboť šlo o bývalého spojence. Proces měl navozovat představu, že se v podstatě všichni spojili proti národně osvobozeneckému hnutí. Mihailović byl odsouzen 17. července 1946 a poté zastřelen. V témže roce docházelo k řadě dalších procesů, z nichž některé byly namířeny i proti katolické církvi. Především proces s Alojzijem Stepinacem, záhřebským arcibiskupem, poškodil pověst země v očích USA i jejich vzájemné vztahy.³² Dle sovětského vzoru došlo k zavedení pětiletky v roce 1946 ve jménu industrializace země a povznesení venkova. Jugoslávie se tak jako první lidová demokracie vydala stejným směrem jako Sovětský svaz, což jí poskytovalo určitou prestižní pozici mezi socialistickými státy. V zemi i nadále pokračovaly procesy proti skupinám podezřelým z kolaborace, dále proti úplatným členům strany a špiónům. Během těchto procesů docházelo k útokům na USA a Velkou Británii. Příkladem může být proces s Dragoljubem Jovanovićem, představitelem srbské Rolnické strany a opozičníkem, v říjnu 1947. V červnu 1947 přestala také do Jugoslávie proudit pomoc od UNRRA pro její špatné využití.³³

Vnitřní politika byla ovlivněna napodobováním Sovětského svazu. Zahraniční politika byla složitější. Již během války Tito naznačoval, že by s ním mělo být zacházeno jako s rovnocenným spojencem, což ovšem neodpovídalo reálné situaci.³⁴ Vztahy s Moskvou nebyly idylické již během válečných let. Příkladem může být výše zmíněné dění v Jaltě, kde velmoci přijaly rozhodnutí o budoucnosti Jugoslávie bez Tita. Faktem také zůstává, že Tito přeceňoval své síly a své postavení. V dubnu 1945 přesto podepsal se Stalinem v Moskvě smlouvu o přátelství a vzájemné pomoci, jež

---

²⁹ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 186.

³⁰ PELIKÁN, Jan a Miroslav TEJCHMAN, *Dějiny Jugoslávie 1918–1991*, Praha, Karolinum 1994, s. 32.

³¹ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 187.

³² Proces měl za následek exkomunikaci jeho strůjčů papežem Piem XII., ale i fakt, že se katolická církev stala symbolem Chorvatů. (Pirjevec 2000, s. 189)

³³ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 188–192.

³⁴ Tito se opíral o skutečnost, že jugoslávská armáda byla ke konci války již milionová a byla čtvrtou nejpočetnější armádou mezi Spojenci. (Pirjevec 2000, s. 194)

posílila Titovu pozici a Západ přesvědčila, že se Jugoslávie definitivně přiklonila k SSSR. Dohoda měla zajistit bezpečnost Jugoslávie proti údajnému nebezpečí ze strany západních velmocí.³⁵

Tito využil situace a rozkázal pochodovat na Terst a do Julské Krajiny, tedy na angloamerické území. Účelem bylo upevnit svou pozici na Jadranu a stranou nezůstaly ani představy o rozšíření revoluce do Itálie. Do Terstu vstoupily jugoslávské jednotky 1. května 1945, což se setkalo s reakcí ze strany angloamerických vojsk, která prohlašovala, že šíření komunistického nebezpečí zabrání. Hlavním účelem bylo ale oddělit od sebe levicová hnutí v severní Itálii a Jugoslávii. Tito byl zpočátku úspěšnější a město měl pod kontrolou. Vobavě ze střetu se západními spojenci se začali Jugoslávci vypořádávat s potencionálními nepřáteli a kolaboranty a docházelo k vraždám na místním obyvatelstvu v režii tajné policie OZNA (později přeměněné na UDBA). Tito v celé záležitosti očekával podporu Stalina, ale ten, poté co se dozvěděl o záměru Churchilla a Trumana použít pro znovudobytí Terstu klidně i sílu, ustoupil od podpory. Dokonce prohlásil, že nechce začínat třetí světovou válku kvůli Terstu. Akce skončila 9. června 1945 podpisem dohody s Brity a Američany a stažením jugoslávských vojsk.³⁶ Celá událost měla dopad i na Italy žijící v Istrii a Slovince z Terstu. Terstská oblast byla jednou z problémových oblastí ve vztazích Jugoslávie a Spojených států amerických.³⁷

Tito Stalinovu zradu odsoudil v projevu koncem května 1945 v Lublani. Stalin to považoval za upřednostňování vlastních zájmů před sovětskými a tedy za akt nepřátelství. Tito z toho vyvozoval případnou ochotu obětovat Jugoslávii západním mocnostem a vztahy s Moskvou to vyostřilo. Stalin považoval Jugoslávce za nedůvěryhodné. Nicméně v této době Tita děsila představa napadení západními jednotkami, a proto vztahy se Sověty považoval za velmi důležité.³⁸

Problematika terstské otázky nebyla navíc jediným rozporem se sousedy. Vůči Rakousku uplatňovala Jugoslávie také územní požadavek. Podobně jako v případě Terstu zasáhla jugoslávská armáda v Korutanech, kde obsadila dolinu okolo Klagenfurtu, ale i odsud se musela stáhnout.³⁹ Došlo tak k podobnému zklamání ze Stalinova postoje. Řecký monarchistický režim byl v očích Jugoslávie pouze pohůnkem Velké Británie a byl vnímán jako nebezpečný kvůli možné invazi do země. I Řekové a Britové pohlíželi na Tita a jeho režim s obavami, především ohledně Egejské Makedonie a spekulacemi opředené federace s Bulharskem. Tito zaujal vůči západním mocnostem negativní postoj

---

³⁵ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 194–195.

³⁶ Do doby, než budou s konečnou platností ustaveny hranice oblasti, měla být oblast rozdělena na dvě zóny: zóna A, což byl Terst a okolí, pod správou angloamerických jednotek, a zóna B, oblast od Koperu po Novigrad, pod správou jugoslávských vojsk. Velení zóny A rychle navázalo styky s Italy. Roku 1946 byl přijat návrh francouzského ministra zahraniční Bidaulta, aby mezi FLRJ a Itálii vznikl nárazníkový stát. Jugoslávie návrh odmítla, ale SSSR jej přijal. Definitivně Svobodné město Terst vzniká na základě mírově smlouvy s Itálií roku 1947, kterou FLRJ přijala, i když se odmítla vzdát svých územních požadavků. (Pirjevec 2000, s. 197, s. 201–202)

³⁷ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 195–198.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ Zde žijící Slovinci se aktivně zapojili do partyzánského hnutí a referendum z roku 1920 považovali za neplatné. Jaltská konference, dle britského výkladu, nicméně ohledně hranic Rakouska zastávala názor, že by měly zůstat takové, jaké byly před anšlusem, a to až do mírové smlouvy. (Pirjevec 2000, s. 199)

bez ohledu na ekonomický prospěch. Zdůrazňoval, že chránily kolaboranty, kteří do západních zemí utekli. Při znárodňování soukromého majetku byly v Jugoslávii znárodněny i majetky cizinců a Spojené státy se svých zájmů samozřejmě zastávaly. Tito dokonce obviňoval Západ z plánování vojenského útoku, kterého se v Jugoslávii obávali, a podobné obavy vedly k bližší spolupráci se Sovětským svazem. Spojené státy na to reagovaly určitým mentálním nátlakem posilujícím obavy Jugoslávčů. V praxi šlo například o narušování vzdušného prostoru FLRJ vojenskými letadly. Tato aktivita vedla v srpnu 1946 k nešťastnému sestřelení amerického letadla, což ještě více rozjitřilo nálady americké společnosti proti Titovu režimu. Stalo se tak navíc v době pařížských jednání, takže ani sovětská strana z podobných událostí radost neměla.⁴⁰

V této době vrcholí spory o Terst a Korutany, které také narušovaly vztahy s Moskvou. Mírovou smlouvu s Itálií nakonec Moskva pod tlakem Jugoslávie přijala 10. února 1947, ač deklarovala, že se nevzdává svých územních požadavků. Jelikož byly záležitosti na severu alespoň do určité míry ustáleny, Jugoslávie se stále více zabývala záležitostmi na jihu, kde v sousedním Řecku propukla občanská válka. Jugoslávie vyjádřila podporu levicové opozici a armádě generála Markose. Podporovala je materiálně a vojensky, a to vše navíc doplňovala vyhraněná propaganda. Kritizována byla především Velká Británie. Nicméně poté, co v roce 1947 Londýn přes své obtíže již nemohl situaci v Řecku čelit, převzal iniciativu Washington a prezident Truman představil svou doktrínu. Jugoslávie ji samozřejmě vnímala negativně a chápala ji jako imperialistickou snahu zabránit vítězství v Řecku, které by se poté mohlo stát základnou proti sousedním komunistickým zemím. USA pohlížely na FLRJ jako na předvoj Sovětského svazu. Stalin byl naopak znepokojen Titovými aktivitami, které takto vyvolaly reakce Západu, a jejich spory dále narůstaly a vedly až k roztržce mezi oběma zeměmi.⁴¹

2.3 Roztržka se Sovětským svazem 1948

Vzájemné vztahy se Sovětským svazem se zhoršovaly nejen v důsledku politických, ale i ekonomických sporů. Moskva poskytovala Jugoslávii některé ekonomické výhody, jako byla například omezení tzv. smíšených společností. Okolo let 1947 a 1948 se ale tato politika začala vytrácet a žádosti o půjčky byly zamítnuty.⁴²

Vyvrcholením všech neshod mezi oběma zeměmi byla otázka balkánské integrace a její provedení. Stalin projevil souhlas s projektem spojení Jugoslávie a Bulharska už roku 1944 a jugoslávské vedení plánovalo tuto federaci vyhlásit již na počátku roku 1945. Problém nebyl jen v

---

⁴⁰ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 199–201.

⁴¹ Tamtéž, s. 201–203.

⁴² DURMAN, Karel, c. d., s. 247–248.

brzkém načasování, ale hlavně spočíval v jugoslávských představách o podobě této federace. Představovali si Bulharsko jako republiku na úrovni ostatních svazových republik a tedy jako svou sedmou republiku. Proti této představě se postavili Bulhaři i Stalin, který navrhoval spojení na základě dualistického modelu státu, kde by si Bulharsko a Jugoslávie byly rovny a Jugoslávie by byla v podstatě federací ve federaci.⁴³ Winston Churchill navíc prohlásil, že Bulharsko jako poražená země nemá právo stvrzovat jakékoli mezinárodní smlouvy do doby, než podepíše mírovou smlouvu.⁴⁴ Stalin sice Britům ustoupil, ale s myšlenkou balkánské federace se nerozloučil. V létě 1947 proběhla jednání ve slovinském Bledu zakončená dohodou o provádění zahraniční politiky ve vzájemném souladu a později téhož roku se spekulovalo i o dohodě o vzájemné pomoci. Moskva vyjádřila nespokojenost s přílišnou rychlostí přijímání smluv v době, kdy ještě stále nebyla podepsána mírová smlouva s Bulharskem, k čemuž ji vedla obava z reakce západních zemí. Problém spočíval v tom, že bez konzultace s Moskvou uvažovali Tito i Dimitrov o vzájemné pomoci v případě útoku či provokaci reakčních sil z Řecka, což by v podstatě vedlo ke konfliktu se Západem. Spojenecká smlouva byla nakonec přijata 22. listopadu 1947, a to po urovnání neshod s Moskvou. Jugoslávie měla mnohem větší zájem na Terstu a Albánii a federace s Bulharskem nebyla prvořadá.⁴⁵

Tito nejen svými výroky, ale i chováním v mezinárodních vztazích zdůrazňoval svou samostatnost a také rovnocennost s ostatními velmocemi. Projevem může být například fakt, že při plánování smlouvy o pomoci s Bulharskem se neobrátil se žádostí o souhlas na Stalina, jak Stalin patrně předpokládal. Jak ve svých dějinách Jugoslávie píše Jože Pirjevec: „*Předáci KSJ zkrátka ve zveličování své role v rámci socialistického tábora neznali mezí, pokračovali v agresivní a nebezpečné zahraniční politice, a navíc sami sebe považovali za soběstačné a nezávislé na obecném vývoji revoluce a socialismu.*“⁴⁶ Tito v podstatě uvažoval o vytvoření ideologického soupeře Moskvy v centru v Bělehradě. Dále v rámci federace s Bulharskem a Albánií vytvořit soustavou smluv s ostatními evropskými sovětskými satelity. Sebevědomí KSJ bylo stále zdůrazňováno s ohledem na roli Sovětskému svazu v socialistickém táboře. Kromě toho se Tito stával stále výraznější postavou komunistického světa, na rozdíl od ostatních čelních představitelů lidových demokracií.⁴⁷

V září 1947 Stalin pozval zástupce komunistických stran z Polska, Československa, Maďarska, Rumunska, Bulharska, Jugoslávie, Francie i Itálie do Szklarské Poręby, aby se zde v reakci na *imperialismus* ze Západu dohodli na koordinaci své politiky v rámci nově založeného Informačního byra. Stalin měl, jak tvrdili Jugoslávci, v souvislosti s Jugoslávií ještě jeden záměr. Měl povznést Jugoslávii nad ostatní, a coby vyspělejší hnutí měli její zástupci kárat zástupce francouzské a italské

---

⁴³ DURMAN, Karel, c. d., s. 247–248.

⁴⁴ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 199.

⁴⁵ DURMAN, Karel, c. d., s. 247–248.

⁴⁶ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 203.

⁴⁷ Tamtéž, s. 203–204.

komunistické strany za to, že nenásledovali Titova vzoru. Tímto se měla Jugoslávie v podstatě sama izolovat.⁴⁸

Dalším aktérem ve hře mezi Moskvou a Bělehradem byla Albánie.⁴⁹ Stalin byl pohoršen děním v této zemi, kterou Tito mínil pohlit. Moskva se nestavěla proti, ale odmítla to provádět rychle. Dne 17. ledna 1948 se Djilas na základě pozvání vydal do Sovětského svazu.⁵⁰ Za špatné rozhodnutí bylo v Moskvě považováno Titovo vyslání jugoslávských jednotek do Albánie, aby ji bránily před útokem západních zemí z Řecka.⁵¹ Podobně vnímali i jugoslávskou podporu Markosova boje v Řecku, neboť Marshallův plán otočil Stalinovu pozornost do střední Evropy a on nechtěl podstoupit jakékoli riziko na jihu. Trumanovu doktrínu považoval za snahu vyvolat konflikt, který si nepřál, a proto v tomto ohledu častěji napomínal balkánské vůdce.⁵²

Stalin považoval Titovo počínání za chybné. Navíc do této souhry událostí přišlo Dimitrovovo prohlášení ze 17. ledna 1948 k zahraničnímu tisku. Mluvil o balkánsko-podunajské federaci zahrnující oblast od Severního moře až po Řecko. Stalina rozlítli z několika důvodů. Jednak šlo o vytvoření formace, která by působila potencionálně jako konkurence Sovětskému svazu. Dále Dimitrovovo prohlášení dávalo na odiv myšlenku šíření revoluce a v podstatě by byl popřen stav, který se v Evropě a zejména na Balkáně utvořil po druhé světové válce. S těmito myšlenkami si pohrával hlavně Tito, ale z obav před Stalinem je veřejně neprezentoval. Tito se snažil spor s Moskvou nerozdmýchat, a proto prosil SSSR o tlumení bulharského vedení. Stalinova trpělivost již byla u konce a na únor 1948 pozval představitele FLRJ a Bulharska, aby si problémy vysvětlili. Tito si byl vědom své pozice v Moskvě a raději za sebe poslal Djilase, Kardelje a Bakariće.⁵³ Schůzka se konala 10. února a všem se opět dostalo pokárání za Dimitrovovo prohlášení.⁵⁴ Proti samotné federaci FLRJ, Bulharska a Albánie nebylo namítnuto nic; problém Kreml viděl v postupu k jejímu uskutečnění, protože se nechtěl zapojit do konfliktu s nejistým výsledkem v takto okrajové oblasti. Sovětský svaz na schůzce prosazoval, aby Bulhaři i Jugoslávci konzultovali napříště všechny mezinárodněpolitické otázky s Moskvou. V podstatě šlo o zasahování do vnitřních záležitostí jiných suverénních států. Den poté (11. února) Kardelj pod tlakem smlouvu podepsal. Stejně tak samostatně učinili i zástupci Bulharska.⁵⁵

---

⁴⁸ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 203–204.

⁴⁹ Albánie byla již od konce druhé světové války pod silným vlivem Jugoslávie a byly zde aplikovány jugoslávské vzory. První poválečné volby proběhly v prosinci 1945 a vítězně z nich vyšla Demokratická fronta, ve které měla hlavní slovo Komunistická strana Albánie (KSA). Následně byla v lednu 1946 vyhlášena lidová republika. KSA se zmítala ve sporu mezi Enverem Hodžou a Kočim Džodzem, kterého podporoval Tito. Hlavní konflikt propukl mezi Džodzem a mladým Nako Spirem. Titovým záměrem bylo Albánii připojit k Jugoslávii, čemuž Stalin neodporoval. V září 1946 jako projev obavy z anexe země došlo k povstání několika vesnic ve Skadarské oblasti, které Džodze porazil, čímž posílil své postavení. Spirova kritika směřovala hlavně na vztahy a smlouvy s Jugoslávií, čímž si vysloužil kritiku od Tita. Hodža se jej nezastal a podpořil Tita. Spiru se v listopadu 1947 zastřelil, následkem čehož byla Moskva pohoršena. Stalin nebyl proti pohlcení Albánie Jugoslávií, ale nechtěl spěchat. (Durman 2004, s. 250–251)

⁵⁰ DURMAN, Karel, c. d., s. 250–251.

⁵¹ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 205.

⁵² DURMAN, Karel, c. d., s. 248–249.

⁵³ Kardelj a Bakarić do Moskvy přijeli, a přidali se k Djilasovi, který zde již byl. (Pirjevec 2000, s. 206)

⁵⁴ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 205–206.

⁵⁵ DURMAN, Karel, c. d., s. 252.

Tito svolal 1. března širší politbyro, aby jednalo o federaci Jugoslávie a Bulharska dle Stalinovy žádosti. Nabídl zde svou rezignaci, patrně pro ujistění, ale byl ubezpečen loajalitou svých spolupracovníků.⁵⁶ Jugoslávské vedení však Stalinovu požadavku federace nevyhovělo s odůvodněním, že by Bulharsko bylo „trojským koněm“.⁵⁷ Nadále však plánovalo podporovat řecké partyzány a připravovat vojenskou anexi Albánie. Navíc zasedání ÚV albánské komunistické strany na přelomu února a března probíhalo dle jugoslávských záměrů a závěrečné prohlášení prosazovalo užší vazby mezi Jugoslávií a Albánií.⁵⁸ Stalin reagoval neobnovením hospodářské smlouvy s FLRJ a poté odvolal sovětské poradce, neboť jim dle něj hrozil nepřátelský útok ze strany Jugoslávců. Tito stál na svém bez ohledu na hospodářské dopady, nicméně byly zde i snahy Stalina ukonejšit. Moskva odpověděla dopisem 27. března 1948, jehož obsahem bylo osočení Jugoslávie z popření vůdčí role SSSR a vyhrůžky Titovi. Odpověď Moskvě se hlásila k socialismu zohledňujícímu realie a tradice jednotlivých zemí a odporovala kopírování vzorů. Jugoslávské vedení argumentovalo tím, že Moskva má pouze mylné informace. Tuto odezvu schválilo téměř celé ÚV KSJ 12. dubna.⁵⁹ Proti se postavil pouze Sreten Žujović, který byl vyloučen ze strany i s Andrijou Hebrangem⁶⁰ a oba byli následně uvězněni.⁶¹ Ve skutečnosti byli Sověti s Žujovićem a Hebrangem v kontaktu a na počátku roku 1948 je informovali o tom, že Tito má být odstraněn z úřadu. Dle sovětských plánů se měl Žujović stát generálním tajemníkem KSJ a Hebrang měl nahradit Tita ve funkci premiéra.⁶²

Uvěznění Žujoviće bylo podnětem k dalšímu dopisu z Moskvy (ze 4. května) v mnohem ostřejším rázu. Dopis vinil celé jugoslávské vedení z arogantního přístupu, přičemž nešetřil urážkami. Na závěr vyzýval, aby byl spor přednesen před Informbyro, což ovšem ÚV KSJ po debatě 20. května odmítl. Zasedání Kominformy proběhlo mezi 19. a 23. červnem, ale její rezoluce byla zveřejněna až 28. června a vyloučila FLRJ „z rodiny bratrských komunistických stran“.⁶³ Mnohem zajímavější byl fakt, že se tak stalo v den, kdy si Jugoslávie připomínala několik významných výročí. Bylo to výročí bitvy na Kosově poli, výročí atentátu na následníka rakouského trůnu Františka Ferdinanda d'Este a vydání vidovdanské ústavy.⁶⁴ Koncem dubna proběhl soudní proces v duchu stalinských procesů s několika komunisty, kteří byli obviněni ze spolupráce se Západem, patrně ale spolupracovali s NKVD. Jugoslávci se snažili Stalinovi ukázat, že KSJ odhalí a potrestá všechny zahraniční agenty.⁶⁵ Tito byl v rezoluci mimo jiné obviňován z menševictví a trockismu. V podstatě však šlo o to, že Tito se vymkl

---

⁵⁶ DURMAN, Karel, c. d., s. 252.

⁵⁷ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 205.

⁵⁸ DURMAN, Karel, c. d., s. 252.

⁵⁹ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 205–208.

⁶⁰ Hebrang byl představitelem Komunistické strany Chorvatska a prosazoval co největší autonomnost KS v Chorvatsku a zdejších státních institucí. Proto mu byla po válce udělena pozice ministra průmyslu, aby byl vzdálen od chorvatských záležitostí. (Ramet 2006, s. 177)

⁶¹ DURMAN, Karel, c. d., s. 252–253.

⁶² RAMET, Sabrina P., *The three Yugoslavias: state-building and legitimation, 1918–2005*, Bloomington, Woodrow Wilson Center Press 2006, s. 177.

⁶³ DURMAN, Karel, c. d., s. 253.

⁶⁴ RAMET, Sabrina P., c. d., s. 177.

⁶⁵ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 210–211.

Stalinově kontrole a jako první postavil zájmy své země nad zájmy Sovětského svazu. Jednalo se o zvrát nejen v mezinárodní politice, ale i ve vývoji komunistického hnutí jako takového.

Komunistická strana Jugoslávie v červenci svolala sjezd, v pořadí pátý, aby se postavila osočení ze své nedemokratičnosti. Zároveň se vedení chtělo přesvědčit o své podpoře. Sjezd proběhl mezi 21. a 28. červencem. Členové sjezdu se postavili za své představitele a jejich politiku, ač mnozí ještě stále doufali v to, že dokážou Sovětskému svazu jeho omyl a spor skončit.⁶⁶ Přesto se po sjezdu objevily názory namířené proti Titovu jednání. Reakcí na ně byly nemilost a represe, které se dotkly jak úředníků, tak i členů UDBA a Jugoslávské lidové armády (JLA).⁶⁷

Na mezinárodním poli se Jugoslávie nacházela v takřka mezinárodní izolaci, než si západní diplomaté změn všimli, což se stalo až koncem května. Jugoslávie ve vztahu k západním zemím například souhlasila s odškodněním za zestátněný majetek amerických občanů. Spojené státy také začaly postupně přehodnocovat některá opatření a zmírnily omezení obchodu amerických firem s FLRJ. Titovy reakce na dopis z Moskvy i jeho odvaha udělaly na Západě dojem. Západní země došly k závěru, že by jejich pomoc neměla být ukvapená, aby neměl Stalin záminku.⁶⁸

Britský ministr zahraničí Ernest Bevin později svým spolupracovníkům přikázal, aby Tita podpořili, a pronesl dnes velmi známou větu: „*Keep him afloat*“ („*Držte ho nad vodou*“).⁶⁹ Jugoslávie stvrdila s Velkou Británií krátkodobou smlouvu o pomoci, díky které Jugoslávie přežila. Ve Spojených státech přetrvával názor rozvážné podpory Tita bez jeho ústupků. Tento názor zvítězil nad zastánci explicitní podpory Tita či nad zastánci jeho sesazení. V důsledku bojkotu ze strany SSSR a jeho satelitů se Tito rozhodl sblížení se Západem uspíšit. Když byla v lednu 1949 založena Rada vzájemné hospodářské pomoci (RVHP) bez přístupu Jugoslávie, Spojené státy rozhodly, že jejímu vedení umožní nákup strategických surovin obvykle pro sovětské satelity zapovězených. V květnu téhož roku Tito slíbil, že ukončí podporu řeckým partyzánům, což také v červenci 1949 oznámil veřejně. Vedla ho k tomu nejen snaha zlepšit vztahy s Velkou Británií a USA, ale i fakt, že v probíhající roztržce stáli Řekové na straně Stalina. Moskva reagovala dalšími výhrůžkami a stálou hrozbou byl útok na Jugoslávii, na který se země začala připravovat již v březnu 1948. Podobně jako potenciální útok děsil Tita, děsil i Velkou Británii a USA, které varovaly před jejími následky.⁷⁰

Postupně se změnil i postoj Jugoslávie vůči Organizaci spojených národů (OSN). I když byla zakládajícím členem této organizace, několik následujících let jí však nedůvěřovala a považovala ji za propagandistickou. V době roztržky nicméně přehodnotila svůj postoj, aby spor se Stalinem dostal mezinárodní dimenzi. V září 1949 zde na Valném shromáždění OSN vystoupil Kardelj, a v říjnu dokonce FLRJ kandidovala proti Československu do Rady bezpečnosti a zvítězila. OSN se od této

⁶⁶ PELIKÁN, Jan a Miroslav TEJCHMAN, c. d., s. 42–43.

⁶⁷ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 213.

⁶⁸ Tamtéž, s. 211–213.

⁶⁹ Tamtéž, s. 215.

⁷⁰ Tamtéž, s. 213–216.

doby stala významným působištěm jugoslávských diplomatů. Roztržka se Sovětským svazem měla za následek čistky probíhající v sovětských satelitech, které začaly roku 1949.⁷¹

2.4 Jugoslávie a Spojené státy americké v padesátých letech

2.4.1 Od roztržky do Stalinovy smrti

Vzájemné vztahy mezi Spojenými státy a Jugoslávií nebyly v době před roztržkou nijak dobré. Američané pokládali Jugoslávii za loajální satelit SSSR, který plní moskevská přání a který má Západ provokovat svými nároky na Terst či svou podporou řeckých partyzánů. Jak sami později připouštějí, nedokázali pochopit náznaky sporů, které mezi Moskvou a Bělehradem probíhaly již od války. Nadto si Jugoslávci i poté před Američany udržovali určitý odstup, pokud šlo o informace ohledně vztahů se Sověty v době před roztržkou.⁷²

Poté, co si Jugoslávci uvědomili, že stav vztahů se Sovětským svazem už nelze zvrátit a roztržka plně vyvrcholila, začali argumentovat tím, že šlo o projev velkoruských ambic a imperialismu.⁷³ Jugoslávská zahraniční politika se po roztržce zaměřovala na ukončení izolace v mezinárodním prostředí. Jak uvádí Jože Pirjevec ve své publikaci věnované dějinám Jugoslávie, existovaly po roztržce dvě linie vývoje dějin: „*První, pragmatická a pružná, vznikala diskrétně v kancelářích diplomatů, o druhé se psalo na titulních stránkách novin na důkaz, že KSJ je stranou vycházející z pravověrného marxismu, schopnou doktrínu plodně a bez ideologických prohřešků přizpůsobit společenským poměrům.*“⁷⁴ Jugoslávské vedení se drželo naděje, že Sovětům vezme možnost jejich propagandy, pokud splní svou pětiletku.

Samotnou první reakcí USA byl údiv, že by se dvě komunistické země takto veřejně obviňovaly a dohadovaly takovýmto způsobem. Objevily se též názory, že jde o podvod, který měl pouze obelstít ostatní. Velké zásluhy jsou připisovány zejména americkému velvyslanci v Bělehradě, jímž byl Cavendish W. Cannon, který jako první zahlédl v nastalé situaci příležitost pro oslabení, či dokonce rozpad sovětského vnějšího bloku a který zastával názor, že by Spojené státy neměly stát stranou. V zájmu Spojených států bylo udržení jugoslávské nezávislosti. Prvním krokem této politiky byla změna pravidel pro vývoz do Jugoslávie. Stalin pokračoval v nátlaku, který kromě bojkotu spočíval i v rozmístění jednotek na hranicích s Jugoslávií, dále ve stovkách incidentů odehrávajících

---

⁷¹ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 216–217.

⁷² CAMPBELL, John C., *Tito's Separate Road: America and Yugoslavia in World Politics, Policy Book Series of the Council on Foreign Relations*, New York, Harper and Row 1967, s. 11.

⁷³ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 219.

⁷⁴ Tamtéž, s. 220.

se na hranicích, a to vše bylo podepřeno mohutnou kampaní. Tito přistoupil ke zlepšování svých vztahů se západními zeměmi a začal usilovat o narovnání vztahů s Rakouskem i Itálií. Rozhodl se také uzavřít hranice s Řeckem, čímž zde přispěl k neúspěchu partyzánského boje. Obavy ze strany USA spočívaly především v tom, že by mohl být současný jugoslávský režim sesazen a nahrazen prosovětským, který by Jugoslávii vrátil pod sovětskou kontrolu.⁷⁵

Právě zasedání Valného shromáždění OSN na podzim 1949 představovalo nejen přenesení roztržky na mezinárodní pole, ale i oficiální odmítnutí sovětské linie. Nešlo již o problém mezi dvěma komunistickými stranami, ale o spor mezi dvěma vládami na poli světové politiky. Vedení Spojených států se rozhodlo posílit ekonomickou pomoc a začalo se zabývat možnostmi posílení obranyschopnosti země. Spojené státy nadále prohlašovaly, že se stavějí proti jakékoli agresi vůči jakékoli zemi, tedy i včetně Jugoslávie.⁷⁶ V podstatě bylo dáno Sovětskému svazu na srozuměnou, že se tak jugoslávsko-sovětská roztržka stala součástí studené války. Stalin si útok na Jugoslávii podle všeho nepřál, neboť si byl vědom, že ozbrojený útok na Jugoslávii by mohl znamenat válku, a tudíž za dostatečné považoval sabotáže a tlak na Jugoslávii. Tlak nepůsobil pouze z vnější strany, ale spočíval i ve snaze Tita sesadit, k čemuž Stalin vyzval na zasedání Kominformy v listopadu 1949.⁷⁷

Samotné rozhodnutí vlády Spojených států pomoci komunistické Jugoslávii bylo značně složité. Byla to doba, kdy byl komunismus na pochodu a podařilo se mu podmanit si země východní a střední Evropy, Čínu a jisté pokusy byly i ve Francii a Itálii. Západní země si nedělaly naděje, že by se v Jugoslávii ustavil demokratický režim západního typu, takže měly v podstatě na výběr pouze ze dvou možností, buď Titův režim, anebo režim pod kontrolou Sovětského svazu. Pro Titův režim se rozhodly opět z několika důvodů. Asi nejdůležitějším byl strategicko-vojenský důvod, neboť existence neutrální Jugoslávie by posunula hranici východního bloku do středu Balkánského poloostrova, tj. k hranicím Maďarska, Rumunska a Bulharska. Z toho vyplývalo, že by sovětský blok nedosahoval k Itálii a neobklopoval by Řecko stejně jako celé východní pobřeží Jaderského moře. Tím by byl uvolněn tlak na Itálii a Řecko a linie jejich obrany by se tak s pomocí spolupráce s Jugoslávii mohla posunout mimo jejich vlastní území. Navíc Jugoslávská lidová armáda (JLA), největší ze satelitních armád, by se tímto způsobem oddělila a početně by oslabilo vojenské síly východního bloku. Dalším důvodem pro podporu Jugoslávie byl politický důvod. Tito zastával myšlenku principu suverénní rovnosti socialistických států, což odporovalo sovětskému demokratickému centralismu. Spojené státy podporovaly Tita pro udržení podobných představ při životě. Jiným důvodem podpory byla možná příležitost ke změně vztahů mezi satelity. Mělo jít o sázku na národní zájmy, které by byly upřednostňovány před těmi sovětskými, čímž by se nabouraly Stalinovy představy o vztazích se zeměmi východního bloku. Tento předpoklad ale vedl k mylné představě, že by se ostatní evropské satelity Moskvy vydaly po jugoslávské cestě a dospěly k nezávislosti. Titův případ byl umožněn právě

---

⁷⁵ CAMPBELL, John C., c. d., s. 14–16.

⁷⁶ Tamtéž, s. 17.

⁷⁷ Tamtéž, s. 17–18.

historickým vývojem sahajícím k válce. Jugoslávie nebyla, až na výjimky, zavázána Rudé armádě za své osvobození, a navíc díky Titově pozici mu byly loajální vojenské i policejní složky v zemi. Ve hře navíc byla i výhodná poloha země pro podporu ze Západu. Vedení sovětských satelitů stálo na straně Stalina a přidalo se k izolování Jugoslávie, přičemž výrazný dopad zde měly také politické čistky. Pro Spojené státy tento argument nebyl tím stěžejní pro podporu Titova režimu. Jak uvádí John C. Campbell ve své knize: „*Vláda Spojených států proto neudělala z toho bodu hlavní důvod své politiky pomoci Titovi, ačkoliv úředníci na ministerstvu zahraničí si dobře uvědomovali důležitost úspěšné hereze v komunistickém světě. Pro armádu, Kongres, a veřejnost byl výmluvnějším argumentem strategický posun na mapě.*“⁷⁸ Obě vlády se ve své podstatě příliš rády neměly, přesto ale obě spolupracovaly, a to na základě chladného uvážení vlastních zájmů.⁷⁹

Jugoslávie se po roztržce v podstatě ocitla z větší části obklopena nepřáteli, a tudíž usilovala o zlepšení vztahů se zbylými sousedy - Rakouskem, Itálií a Řeckem. Tyto vztahy ale rozhodně nebyly jednoduché, neboť se všemi měla FLRJ od roku 1945 spory, a proto se zaměřila především na zlepšení ekonomických a diplomatických styků. Titovy představy ohledně zahraniční politiky byly přesto ambicióznější. Kardelj roku 1950 dokonce zpochybnil existenci bloků a vyzval k *mirové koexistenci* spojené s bojem proti hegemonismu. Nový přístup jugoslávského vedení umožnil spolupráci i se sociálně demokratickými stranami ze západní Evropy a obecně začalo projevovat větší zájem o asijské a africké země.⁸⁰ Tito opakovaně prohlásil, že Jugoslávie nepřistoupí na politické podmínky či ústupky výměnou za ekonomickou pomoc. Mnoho zemí třetího světa právě proto vnímalo Jugoslávii jako vzor, což korespondovalo s Titovým zájmem. Ač Tito proklamoval, že FLRJ je nezávislá jak na Východě, tak na Západě, udržení tohoto konceptu nebylo v situaci, ve které se jeho země ocitla, vůbec snadné.⁸¹

Pomoc poskytovaná od Spojených států byla určena k tomu, aby se Titův režim udržel nezávislý na Sovětském svazu, tedy nešlo o program obnovy nebo zvýšení životní úrovně. Jugoslávie se po roztržce musela přeorientovat i ekonomicky, protože ze strany dřívějších spojenců byl uvalen bojkot, což představovalo nutné změny především v otázkách zahraničního obchodu. Aby zabránily zhroucení jugoslávské ekonomiky, přijaly západní země některá dočasná opatření. Množství pomoci bylo výrazné. První americká půjčka Jugoslávii činila 20 milionů dolarů ze září 1949. Export-Import Bank na jaře 1950 poskytla dvě půjčky v celkové hodnotě 40 milionů dolarů. Léto toho roku bylo spojeno se suchem, které navíc se špatnou zemědělskou politikou vedlo ke katastrofě. Vedení země

---

⁷⁸ CAMPBELL, John C., c. d., s. 21.

⁷⁹ Tamtéž, s. 18–22.

⁸⁰ Roku 1950 navázala FLRJ styky s Indií a při válce v Koreji se dokonce dohodli na společném postupu v OSN. Na konci ledna 1950 uznal Tito Ho Či Minovu vládu i přes tlak USA a Francie. (Pirjevec 2000, s. 223–224)

⁸¹ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 222–224.

reagovalo oficiálním požadavkem pomoci od Spojených států. Tento fakt sám o sobě představoval obrat ve vzájemných vztazích.⁸²

Dřívější pomoc směřovaná vůči FLRJ byla poskytnuta z rozhodnutí výkonné moci jako například aktivita Export-Import Bank. V této době neexistovala žádná dohoda ohledně pomoci zapadající do Marshallova plánu. Administrativa se proto uchýlila k oslovení amerického Kongresu. Prezident Truman celou situaci legislativnímu orgánu představil v listopadu 1950 na zasedání 81. Kongresu a přednesl strategické důvody včetně prostředků, které by zabránily hladomoru v Jugoslávii. Členové Kongresu věděli, že je v sázce více než jen podpora tamního obyvatelstva, a významně je přesvědčil zejména strategický argument. Výrazná opozice proti nevyvstala, a tak zákon o pomoci v mimořádné události pro Jugoslávii z roku 1950⁸³ uvolnil 80 milionů dolarů a byl přijat v obou komorách. Tento zákon se stal v podstatě přelomovým činem, neboť americká vláda mohla zapojit Jugoslávii do ECA (Economic Cooperation Administration) spravující známý Marshallův plán. Spojené státy, Velká Británie a Francie vytvořily na jaře roku 1951 společně trojstranný program na pomoc s ekonomickými problémy pro rok 1952. Jejich aktivity měly být v tomto ohledu koordinovány prostřednictvím ekonomické mise v Bělehradě.⁸⁴ Poté, co se zlepšilo jméno Jugoslávie z hlediska úvěrového rizika, Světová banka v říjnu 1951 uvolnila půjčku 28 milionů dolarů.⁸⁵

Oproti ekonomické pomoci byla vojenská pomoc problematičtější. Jelikož sovětské satelity začaly shromažďovat na hranicích s Jugoslávii své jednotky, jugoslávské vedení se začalo poohlížet po přísunu vojenské pomoci. V téže době, kdy probíhala válka v Koreji, v níž severokorejské jednotky napadly Jižní Koreu, Spojené státy nabyly dojmu, že by k podobnému scénáři mohlo dojít i v Jugoslávii.⁸⁶ Sovětské jednotky by patrně v bojích neparticipovaly, ale předpokládalo se, že by k útoku mohl Stalin ponoukat své satelity. Údajně byla invaze naplánována na podzim 1950, ale kvůli americké reakci na korejskou válku zaujal Stalin obezřetnější postoj. Edvard Kardelj, ministr zahraničí FLRJ, v září 1950 odsoudil dobytvačnou politiku SSSR a KLDR. Tito a jugoslávští představitelé dlouhou dobu vkládali naděje do Číny. Čekali, že se Čína vzepře aspiracím Moskvy a usuzovali tak proto, že i Čína prožila podobnou zkušenost s revolučním hnutím. Právě z toho důvodu Tito novou čínskou vládu uznal již 4. října 1949, tedy jen pár dní po vyhlášení Čínské lidové republiky (ČLR). Zklamáním bylo, když se čínské vedení postavilo za názory Moskvy, jugoslávské vstřícnosti nevěnovalo pozornost, a navíc se do korejské války čínské síly samy zapojily. Tito kvůli narůstající vojenské síle sovětských satelitů svolal 4. prosince 1950 politické byro a snažil se členy přesvědčit, aby požádali západní země o vojenskou pomoc. Ač veřejně roku 1951 prohlašoval, že zbraně ze západních zemí přijímat nebude, zástupcům USA a Velké Británie potřebu vojenské pomoci

---

⁸² CAMPBELL, John C., c. d., s. 16–23.

⁸³ *The Yugoslav Emergency Relief Act of 1950* (Campbell 1967, s. 24)

⁸⁴ Tato společná tripartitní pomoc od USA, Velké Británie a Francie pokračovala ještě během let 1952 a 1953, nicméně následně pokračovaly Spojené státy samy. (Campbell 1967, s. 26–27)

⁸⁵ CAMPBELL, John C., c. d., s. 22–24.

⁸⁶ Tamtéž, s. 24–25.

představil. S britskou vládou se sešel Milovan Djilas. Ve Spojených státech jednal již roku 1950 náměstek ministra zahraničního obchodu Vladimír Velebit a do Washingtonu odjel v květnu 1951 také šéf generálního štábu Konstantin Koča Popović.⁸⁷ Jednal zde s americkým náčelníkem generálního štábu J. Lawtonem Collinsem, který na oplátku odjel do Bělehradu v říjnu téhož roku, a po návratu se z něj stal obhájce Jugoslávie na americkém ministerstvu zahraničí.⁸⁸

Do Jugoslávie následně během několika měsíců doputovalo omezené množství částečně utajovaných dodávek zbraní z USA, což se dalo vykládat jako určitý náznak americké ochoty k obraně této balkánské země. Spojené státy ale nebyly spokojeny se způsobem vojenských dodávek. Chtěly s FLRJ jednat přímo, a proto bylo do Jugoslávie vzkázáno, že vojenské vybavení lze dostat jedině skrze Program vzájemné obranné asistence, který vznikl na základě zákona o vzájemné obranné asistenci, tj. *Mutual Defence Assistance Act* (MDAP) z roku 1949. V takovém případě měl prezident Spojených států uznat, že Jugoslávie hraje důležitou roli při obraně severoatlantického prostoru a že její obrana je podstatná i pro bezpečnost USA. Především ale měla být podepsána bilaterální dohoda o tomto programu spojená s účastí amerických poradců (MAAG) v Jugoslávii, k čemuž přispěl velvyslanec v Bělehradě Allen. Allen si počínal velmi dobře a Tito přijal dohody bez obtíží. Objevily se i názory, že by se spolupráce mohla prohlubovat.⁸⁹ FLRJ byla činná i v OSN, kde s podporou Spojených států získala křeslo v Radě bezpečnosti OSN a roku 1950 také podpořila schválení rezoluce *Uniting for Peace* (Sjednocení pro mír).⁹⁰

I když Tito v listopadu 1951 podepsal dohodu o vojenské pomoci, což v podstatě znamenalo přiblížení Jugoslávie k Západu, byly její kroky přesto spíše rezervované. I když se Tito snažil nevázat se na NATO, bylo mu v důsledku zhoršujících se vztahů se Sovětským svazem jasné, že se Jugoslávie musí stát součástí širšího uskupení. Jeho pohled směřoval na Řecko a Turecko, v souvislosti s nimiž se již roku 1951 diskutovalo o možném začlenění do NATO. Tito představil plán, že by mohl být vytvořen spolek Řecka, Turecka a Jugoslávie, čímž by se vyhnul začlenění do západního vojenského společenství a zároveň by tím vytvořil ono širší uskupení čelící sovětské hrozbě. Podobné představy vzaly za své roku 1952, kdy oba státy vstoupily do Severoatlantické aliance. Vazby na tyto sousedy byly nutné, a proto došlo 28. února 1953 k podpisu smlouvy o přátelství a spolupráci, tzv. balkánský pakt, čímž se FLRJ ještě více sblížila s NATO. Dalším krokem mělo být i vojenské spojenectví, jehož

---

⁸⁷ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 222–225.

⁸⁸ CAMPBELL, John C., c. d., s. 27.

⁸⁹ Tamtéž, s. 25–26.

⁹⁰ Rezoluce s názvem *Sjednocení pro mír* z roku 1950 (rezoluce 377 A, anglicky *Uniting for Peace*), někdy bývá označována také jako *Achesonův plán*. Tato rezoluce ustanovuje, že pokud se stálí členové Rady bezpečnosti OSN neshodnou na společné akci pro ochranu míru, může situaci následně převzít na návrh většiny členů Rady bezpečnosti OSN nebo většiny členských zemí OSN Valné shromáždění OSN a rozhodnout prostou většinou o řešení. Pokud se tak stane na návrh většiny stálých členů Rady bezpečnosti OSN, není zde možnost toto zablokovat vetem jednoho ze stálých členů. Právě to představovalo i obavy Jugoslávie z tlaku ze strany Sovětského svazu. Celkově jde o dobrý příklad aktivity FLRJ v OSN. (Campbell 1967, s. 26; United Nations General Assembly (UNGA) resolution 377 A, the "Uniting for Peace" resolution)

důležitost spatřoval Tito spíše v diplomacii, neboť chtěl posílit své postavení při jednání se západními zeměmi.⁹¹

Program vojenské pomoci byl zaměřen na oblast tzv. Lublaňské brány, která představovala důležitý geografický bod pro obranu Itálie. Dle plánů mělo tak dojít k přímým rozhovorům mezi Itálií a Jugoslávií o strategii.⁹² Přestože byla Jugoslávie pro její obranu prospěšná, vnímala Itálie spojenectví mezi FLRJ, Řeckem a Tureckem negativně. Vedla ji k tomu jednak obava ze ztráty svého významného postavení ve Středomoří, a hlavně obava z možného posílení Jugoslávie v otázce Terstu.⁹³ Celá velmi složitá záležitost, která komplikovala vztahy nejen s Itálií, ale i se západními zeměmi, vyvrcholila podpisem memoranda z 5. října 1954, jímž byla z pohledu západních velmocí uzavřena.⁹⁴

2.4.2 Vzájemné vztahy mezi Jugoslávií a Spojenými státy americkými po smrti Stalina

Po smrti sovětského vůdce Stalina se předpokládalo, že sovětské vedení projde změnou a očekávalo se i oslabení tlaku na Jugoslávii. Jugoslávie se začala opatrněji stavět k vyjednávání o vojenských záležitostech se Spojenými státy. Djilas uvádí, že Tito dokonce považoval za potřebné se co nejdříve obejít bez západní pomoci.⁹⁵ Prudké přimknutí Jugoslávie k Sovětskému svazu se samozřejmě hned po smrti sovětské diktátora nedalo čekat. Spolupráce se Spojenými státy pokračovala jako dříve.⁹⁶ Jisté změny v napojení na západní země přesto proběhly. S přispěním britské a americké diplomacie pokračovalo vyjednávání ohledně vojenského paktu s Tureckem a Řeckem.

---

⁹¹ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 225–228.

⁹² CAMPBELL, John C., c. d., s. 27.

⁹³ Svobodné město Terst, které vzniklo na základě spojenecké smlouvy s Itálií roku 1947 a bylo rozdělené na dvě zóny. Zůstávalo stále faktorem negativně ovlivňujícím vzájemné vztahy s Itálií potažmo se Západem. Washington začal otázku řešit roku 1949 a snažil se při tom nenarušit zájmy ani jedné strany. Itálie prohlašovala, že v nótě z 20. března 1948 jí bylo od západních spojenců celé území přislíbeno. Jugoslávie si byla vědoma důležitosti smlouvy s Itálií, což je vedlo ke snaze vzájemné vztahy urovnat. Italové se odmítli spokojit pouze se zónou A. Vlna protestů v Jugoslávii propukla poté, co byla v dubnu 1952 posílena přítomnost italské správy v Terstu na základě jednání v Londýně. Tito si přál definitivní vyřešení celé otázky. Západní země tím došly k výsledku, že zóna A případně trvale Itálii a zóna B (jako přístup k moři pro Slovinsce) Jugoslávii. Mezitím se vztahy mezi oběma sousedy zhoršily a Itálie se pokoušela zamezit sblížení s Jugoslávií ve vojenských záležitostech. Spojené státy a Velká Británie v této situaci dospěly k názoru, že by se otázka měla rozhodnout i za cenu vnucení výsledku. Když v říjnu 1953 oznámily, že se jejich armády stahují ze zóny A, a budou nahrazeny italskými úřady, vedlo to k ještě většímu zhoršení situace. Problémem bylo, že neinformovaly Tita předem a italský premiér, jímž byl Giuseppe Pella, to veřejně prezentoval jako počátek návratu Italů do zóny B. Tito varoval, že s italskými vojáky do zóny A vstoupí i jugoslávští vojáci a i jugoslávská veřejnost reagovala ostře. Propukly demonstrace, které vyvrcholily útokem na zastupitelství Spojených států a Velké Británie v Bělehradě a Záhřebu. Později Tito válečný střet odmítl a západní země reagovaly setrváním v Terstu. Při výročí druhého zasedání AVNOJ v Jajce na téže místě roku 1953 nabídl Tito oboustranné stažení vojenských sil od hranic, s čímž Italové souhlasili. Na novém jednání mezi USA, Velkou Británií a FLRJ vznikl návrh smlouvy, který byl následně předložen Italům. Díky přispění mimořádného vyslance prezidenta Eisenhowera, Roberta Murphyho, došlo 5. října 1954 k podpisu memoranda, dle kterého byla zóna A převedena pod dočasnou správu Itálie a zóna B přešla pod dočasnou civilní správu Slovinska a Chorvatska. Svobodné město Terst ale v podstatě existovalo i nadále, protože k jeho zániku by byla potřeba revize mírové smlouvy s Itálií. Memorandum bylo spojeno i s ochranou jak italské tak slovinské menšiny v obou zónách. (Pirjavec 2000, s. 228–230)

⁹⁴ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 228–230.

⁹⁵ Tamtéž, s. 230–231.

⁹⁶ CAMPBELL, John C., c. d., s. 27.

Pakt podepsaný v srpnu 1954 ve slovinském Bledu se vztahoval na dobu 20 let. Dohoda byla nicméně ovlivněna změnami, ke kterým došlo v sovětském vedení. Zpočátku se Tito souhlasně vyjádřil ohledně návrhu vzájemné pomoci v případě vtažení jedné ze zemí paktu do války. Již z logiky věci vyplývá, že by to vedlo k velmi úzkému napojení na NATO. Tito se ale po debatě se sovětským velvyslancem přiklonil k jinému modelu pomoci. Do paktu zapojené země měly poskytnout vojenskou pomoc v případě vojenského útoku na kteroukoli z nich.⁹⁷

Vojenská dohoda s Tureckem a Řeckem měla přesto demonstrativní význam samostatnosti vůči Sovětskému svazu, od kterého už od jara 1953 byl cítit nový přístup ve vztazích k Jugoslávii. V červnu byly obnoveny diplomatické styky se SSSR a postupně ustupovala i radikální protijugoslávská propaganda a podobně reagovala i jugoslávská strana. Sbližování ovšem nebylo tak jednoduché. Vedení Jugoslávie požadovalo, aby Sověti uznali rovnoprávnost socialistických států.⁹⁸ Tito podmínil obnovení dobrých vztahů se Sovětským svazem přístupem sovětského vedení k Jugoslávii jako k nezávislému státu a tímto způsobem s ní také mělo jednat. Rozhodně odmítal návrat do područí SSSR na úrovni satelitu a zcela jasně se odmítl vzdát své vlastní cesty k socialismu.⁹⁹ Jak ve své publikaci uvádí Jože Pirjevec ohledně utajeného zasedání ÚV SKJ¹⁰⁰ uskutečněného v listopadu 1954: „[...]Tito prohlásil, že jugoslávské komunisty nikdo neodradí od samostatné cesty k socialismu, na niž se vydali roku 1948.“¹⁰¹ Kardejl se vyjádřil podobně a způsobil opětovné spory se sovětským vedením. Přesto ale kontakty zpřetrhány nebyly, a poté, co Tito pochopil, že vztahy mezi Chruščovem a Molotovem nejsou příliš vroucné, rozhodl se, poté co odmítl návštěvu Moskvy, pro setkání v Bělehradě na nejvyšší úrovni. Spokojeni byli Jihoslované také se státní smlouvou s Rakouskem uzavřenou v květnu 1955.¹⁰² I když zlepšení vztahů se Sověty bylo pro Jugoslávii potěšující, nepřestali ujišťovat západní země, že rozhodně nemají v úmyslu oslabovat přátelské vztahy se Západem.¹⁰³

Koncem května 1955 dorazili sovětské představitelé v čele s Chruščovem do Bělehradu. Hned zpočátku atmosféru zčeřila Chruščovova snaha vinu za protijugoslávskou propagandu svalit na Beriju a jeho lidi, což Tito nijak nekomentoval, ale jeho nepřístupný postoj říkal své. I když se Sovětům nepodařilo navázat vazby mezi SKJ a KSSS, Jugoslávci slavili úspěch, když jim Sověti přiznali tezi o různých cestách ve výstavbě socialismu. Celou návštěvu uzavřela symbolicky tzv. Bělehradská deklarace. Stinnou stránkou věci byl fakt, že obsahovala i některá zahraničněpolitická tvrzení, která se západním zemím příliš nelíbila.¹⁰⁴

---

⁹⁷ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 252.

⁹⁸ Tamtéž, s. 251–252.

⁹⁹ CAMPBELL, John C., c. d., s. 30.

¹⁰⁰ Svaz komunistů Jugoslávie se lišil nejen názvem, ale i vnitřní decentralizovanou strukturou od předešlé Komunistické strany Jugoslávie (KSJ). Ke změně došlo na 6. sjezdu strany v roce 1952. (Pirjevec 2000, s. 241–242)

¹⁰¹ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 253.

¹⁰² Tamtéž, s. 253–254.

¹⁰³ CAMPBELL, John C., c. d., s. 31.

¹⁰⁴ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 254–255.

Spojené státy byly o návštěvě informovány v podstatě na poslední chvíli a reakce příslušných míst vykazovaly známky obav. Američané si uvědomovali, že jde o počátek nového období vztahů mezi Jugoslávií a Sovětským svazem. Ona některá tvrzení z Bělehradské deklarace, týkající se např. odzbrojení či Německa, ukazovala, že se shodují s těmi sovětskými. Spojené státy považovaly za zcela jasnou výhodnou pozici, kterou Sovětský svaz získal. Jednou z reakcí bylo přehodnocení nastavené politiky vůči Jugoslávii a programu pomoci. Národní bezpečnostní rada (NSC) však dospěla k závěru, že hlavní podmínka a účel pomoci, tj. nezávislost, zůstala v Jugoslávii zachována. Navíc panovalo přesvědčení, že Jugoslávie je stále na straně Západu ve vojenských otázkách. Udržení nezávislosti vyžadovalo ekonomickou pomoc, a proto v ní Spojené státy pokračovaly i nadále. John Foster Dulles osobně neměl příliš rád zastávce neutralismu, protože z jejich aktivit dle jeho názoru měl prospěch komunistický tábor. Dulles přesto považoval jugoslávskou pozici v Evropě za podstatnou právě v době podpisu Rakouské státní dohody či Ženevské konference. Jak ve své knize zachytil John C. Campbell: „*Komunismus byl také nemorální, ale komunistický stát obrácený k neutralismu byl pro americké zájmy mnohem lepší a pravděpodobně více morální než sovětský satelit.*“¹⁰⁵ Ve snaze dokázat neměnnost svých vztahů k Západu byla na konci června Jugoslávci uspořádána konference, kde velvyslanci USA, Velké Británie a Francie byli o jednání se Sověty informováni. Přesto se vzájemné vztahy nevyhnuly jedné nemilé situaci, kdy po Titově výpadu proti dění v americkém Kongresu, který se zabýval otázkou podpory Jugoslávie, byla zrušena jeho návštěva ve Washingtonu.¹⁰⁶ Jugoslávčům bylo jasné, že sovětský postoj vychází z politiky bloků. Tato politika neakceptovala jugoslávskou snahu o zachování nezávislosti a vlastní orientace v mezinárodním prostředí. Jugoslávie nadále odmítala vazalský vztah k nějaké velmoci a ve vztahu k SSSR jakoukoli centralizaci v komunistickém hnutí. Na protichůdnosti obou postojů nic nezměnila ani Stalinova smrt.¹⁰⁷

V listopadu 1955 Tito pozval Dullese na své sídlo na souostroví Brioni. Ačkoli se příliš neshodovali, oba uznali, že spolupráce je pro obě strany výhodná, a Tito jej navíc dokázal přesvědčit, že hodlá zůstat nezávislý na SSSR.¹⁰⁸ Dulles veřejně podpořil jugoslávskou samostatnost a touhu po prosperitě. K určitému nedorozumění došlo v otázce zemí východního bloku vinou rozdílné interpretace schůdných stanovisek o vývoji v sovětských satelitech. Celkově však Spojené státy minuly pokračovat v přátelských vztazích s Jugoslávií i nadále.¹⁰⁹

V Jugoslávii byly spojovány velké naděje s Chruščovem jako s bojovníkem se stalinisty v Kremlu a pro jugoslávské vedení zpočátku symbolizoval personifikaci pozitivních změn v SSSR. I když stále existovaly bloky, Jugoslávie postupně přestala uvažovat o hrozbě útoku ze strany

---

¹⁰⁵ CAMPBELL, John C., c. d., s. 34.

¹⁰⁶ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 256.

¹⁰⁷ PETRANOVIĆ, Branko, *Istorija Jugoslavije 1918-1988, III. Knjiga Socialistička Jugoslavije 1945-1988*, Bělehrad, Nolit 1988, s. 361–362.

¹⁰⁸ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 257.

¹⁰⁹ CAMPBELL, John C., c. d., s. 34–36.

Sovětského svazu, což ovlivňovalo postoje směrem k Západu. Projevilo se to ve zvýšené kritice NATO jako faktoru nepřispívajícímu k uvolňování napjatého stavu studené války.¹¹⁰

V této době také narůstá Titova aktivita ve třetím světě. Protestoval proti francouzské politice v Indočíně a Alžírsku. Dle jeho představ je spojoval boj za svobodu a nezávislost. Do Jugoslávie od roku 1954 přijížděly návštěvy ze třetího světa a Tito podnikal v následujících letech do těchto zemí, mezi nimiž byla například Barma, Indie, Etiopie či Egypt, své četné zahraniční cesty. Otevřeně podpořil principy přijaté na konferenci v Bandungu roku 1955. Jeho záměrem nebylo vytvořit další – třetí blok, ale logiku bloků překonat. Západní země se kvůli tomu stávaly terčem kritiky kolonialismu.¹¹¹ K jugoslávské zahraniční politice ke třetímu světu a jejím dopadům na vztahy s USA se podrobněji vrátím v jedné z dalších kapitol.

Vedení SKJ se chystalo navázat i stranické styky se sovětskou stranou, a to zejména po XX. sjezdu KSSS, při němž na tajném zasedání Chruščov odhalil Stalinovy zločiny a dřívější politiku vůči Jugoslávii označil za špatnou. K celému procesu navíc přispělo i zrušení Kominformy v dubnu 1956. Vyvrcholením se stal 1. červen 1956, kdy se Tito vydal na návštěvu SSSR.¹¹² Tito byl v Moskvě přivítán se vši slávou a velmi zapůsobil na zdejší obyvatele. Moskevská deklarace, kterou zde stvrdili, nenaplnila představy jugoslávské reprezentace, neboť sice akceptovala různé podoby cesty k socialismu, ale vytoužené zakotvení rovnosti komunistických stran v ní nebylo. Tito odjížděl s přesvědčením, že stalinismus nebyl dosud vymýcen. Sověti také dali na vědomí svým satelitům, že ve vztahu mezi nimi se nic nemění. Západní země na Titovu návštěvu reagovaly negativně a s jistou dávkou nepochopení. Považovaly Titovy kroky za podporu zahraniční politiky Sovětského svazu a Tito se to marně pokoušel vyvrátit. Jasným znamením byl návrh dodatku k zákonu o zahraniční pomoci z konce června 1956, který navrhoval vyčlenění FLRJ z tohoto programu. Ač jej Senát USA nepřijal, pomoc byla v příštích letech menší než dříve.¹¹³

Převratné události v Polsku a hlavně v Maďarsku situaci ještě více znesnadnily. Chruščov poslal dopis komunistickým stranám bloku, kde odstoupil od obou deklarácí a obnovil protijugoslávskou propagandu. Přesto odjel v září 1956 na návštěvu na Brioni za Titem, aby získal jeho podporu při svých krocích. Jednání mezi oběma vůdci pokračovalo ještě v Jaltě a jeho výsledkem byl postup, při kterém Tito za podporu prosovětského vedení v Maďarsku, šlo o Geróa, měl dostat rozhodující postavení mezi balkánskými a podunajskými satelity. Chruščov Tita vyhledal ještě na počátku listopadu před svým definitivním zásahem v revolučním Maďarsku.¹¹⁴ Po potlačení povstání nastal nový spor mezi SSSR a FLRJ ohledně dalšího osudu Imreho Nagye. Tito deklaroval, že by

---

¹¹⁰ CAMPBELL, John C., c. d., s. 37.

¹¹¹ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 256–257.

¹¹² CAMPBELL, John C., c. d., s. 38.

¹¹³ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 258–260.

¹¹⁴ Dění v Maďarsku děsilo také jugoslávské vedení. Obavy plynuly zejména z možných nastalých důsledků pro Balkán, kdyby socialismus v Maďarsku zanikl a podobné tendence se přelily i do jugoslávských republik. Do čela Maďarska prosazovali Jugoslávci Jánose Kádára a navrhli azyl na svém velvyslanectví pro Imreho Nagye. (Pirjevec 2000, s. 262)

Nagy měl získat propustku do Jugoslávie, s čímž nesouhlasil Chruščov, jenž považoval Nagye za zrádce, a prohlásil, že by byl Tito pokládán za podporovatele kontrarevolučních tendencí a odpadlictví. Reakcí ze strany Jugoslávie byla kritika sovětské první intervence a vysloužila si tím Chruščovovu zlost a obnovu protijugoslávské kampaně. Stvrzen byl i osud bývalého premiéra Nagye, který byl zatčen. Vztahy se západními zeměmi v této době také nebyly dobré, neboť Tito zkritizoval akci Velké Británie a Francie v Egyptě. Západní země začaly Jugoslávii opět podezírat z odklonu od nestrannosti.¹¹⁵

2.4.3 Jugoslávie v mezinárodní politice po roce 1956 a nová roztržka se SSSR

Rok 1957 byl pro Jugoslávii jako na houpačce. Jaro tohoto roku vyplňovaly napjaté vztahy se Sověty, kteří zrušili slibované úvěry a za pomoci svých satelitů obnovili problematiku menšin spolu s hrozbou pohraničních incidentů. Tito reagoval umírněně a již v létě se vztahy opět částečně narovnaly. Důvodem byl odchod Malenkova, Molotova a dalších stalinistů z ÚV KSSS. V červenci byly opět nastartovány slíbené úvěry, a na počátku srpna se dokonce sešli Tito s Chruščovem poblíž Bukurešti. Schůzka zaujala především Západ, který si ji opět spojil s jugoslávskou podporou sovětské zahraniční politiky. Za mnohem závažnější bylo v očích Západu považováno uznání Německé demokratické republiky (NDR), což vedlo k zmrazení vztahů se Spolkovou republikou Německo (SRN). Tito tak učinil i přes rady Dullese. Jako odpověď se opět otevřela otázka pomoci FLRJ. Další spor se Sovětským svazem byl nicméně v dohledu. Nejprve byl maršál Žukov odvolán z vlády poté, co navštívil FLRJ, a následně Tito s výmluvou na své zdraví odvolal slíbenou účast na oslavě čtyřicátého výročí VŘSR v Moskvě. Místo sebe poslal Kardelje a Rankoviće. Dobře věděl, proč se k tomu uchýlil. Závěr oslav měla zpečetit deklarace, která měla za úkol potvrdit dominanci KSSS v komunistickém hnutí. Ve snaze spory se Sověty přinejmenším ztlumit a zároveň dokázat opak Chruščovových nařčení, rozhodl se Tito zrušit příjem vojenské pomoci ze Spojených států, s výjimkou náhradních dílů. Jedním z důvodů byla i silná opozice v americkém Kongresu proti poskytování pomoci Jugoslávii.¹¹⁶ Důvody byly ve skutečnosti mnohem hlubší a celá vojenská pomoc, i přes svou výraznou prospěšnost pro ochranu Jugoslávie, byla z ideologických důvodů pro komunistické vedení země špatně obhájitelná.¹¹⁷ Od této doby měla ekonomická pomoc ze Spojených států především podobu dodávek přebytků zemědělských produktů. Obecně platilo, že další druhy pomoci byly přístupnější v době sporů mezi Jugoslávií a Sovětským svazem.¹¹⁸

---

¹¹⁵ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 260–263.

¹¹⁶ LAMPE, John R., Russell O. PRICKETT a Ljubiša S. ADAMOVIĆ, *Yugoslav-American Economic Relations Since World War II*, Durham, Duke University Press 1990, s. 58.

¹¹⁷ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 264–266.

¹¹⁸ CAMPBELL, John C., c. d., s. 44.

Jugoslávské vedení se připravovalo na nadcházející sedmý sjezd SKJ, který se měl konat v dubnu 1958 v Lublani. Podstatný byl zejména pro plánované přijetí nového stranického programu. Dlouho připravovaný návrh byl rozeslán k vyjádření ostatním komunistickým stranám, ale podstatné změny přijaty nebyly. Obsahem programu bylo mimo jiné odmítnutí rozdělení mezinárodního prostředí na bloky či rovnoprávnost států. Nový program se samozřejmě neobešel bez kritiky ze strany sovětského vedení, které se také rozhodlo sjezd bojkotovat. Sověti stavěli nový program jako protiklad k jejich deklaraci z října 1957. K sovětské kritice se přidala i kritika z ČLR. Tato kritika byla již v této době částečně namířena proti KSSS. Demonstrativní byla též poprava dřívějšího maďarského premiéra Nagye v červnu téhož roku. Již se stalo příznačné, že v případě zhoršení vztahů se Sovětským svazem, zlepši se vztahy se Západem. Šlo by namítnout, že vztahy rozhodně nebyly bez problémů, neboť kupříkladu kvůli událostem v Libanonu roku 1958 byly USA Titem kritizovány, přesto byla obnovena ekonomická pomoc pro FLRJ, která zejména roku 1959 dosahovala velkého objemu. Spojené státy částečně doufaly, že jugoslávský přístup k SSSR může ovlivnit ostatní komunistické země. Druhá polovina padesátých let představovala též konec vojensko-strategických plánů spojených s balkánským paktem a tedy i s možným přidružením Jugoslávie k NATO.¹¹⁹

Vztahy se Západem byly obecně ovlivňovány i narůstající jugoslávskou aktivitou v Africe a Asii. Tito výrazně zastával antikolonialistické postoje a podporoval boj za nezávislost v zemích třetího světa, což zásadně dokazoval i fakt, že Jugoslávie navazovala diplomatické styky s dalšími asijskými a africkými zeměmi a Tito mnoho z nich ochotně navštívil.¹²⁰ Jugoslávské aktivity se začaly rozvíjet roku 1959 i v Latinské Americe.¹²¹ Celkový zahraničněpolitický koncept jugoslávské politiky měl za cíl nejen vytvářet uskupení států stojících mimo oba bloky a podporujících mír, ale i zvýraznit jugoslávské pozice ve světové politice. Kolem Tita se v těchto zemích utvářel jeho mýtus. Nezůstalo pouze u diplomatických styků, protože spolupráce se rozšířila i na oblast hospodářskou. Západní země na počátku reagovaly podobně odmítavě jako Sověti, ale záhy rozpoznaly určité výhody, které z Titových aktivit mohly plynout. Spatřovaly pozitiva především v oslabení sovětského a čínského vlivu, a to především ideologicky. Zároveň musely zachovat opatrnost, aby jugoslávské působení ve třetím světě nebylo napadáno Sověty a Číňany jako imperialistické.¹²²

Z Číny přišla silná kritika již po schválení stranického programu roku 1958, která měla za následek zmrazení vzájemných vztahů, při kterém velvyslanci obou stran byli odvoláni. Sověti se, ve snaze nerozbít vztahy s Čínou, připojili ke kritice Jugoslávie na čínskou stranu. Obecně lze tak zaznamenat trend, pokud by se vztahy mezi SSSR a ČLR vyostřily, chovalo by se sovětské vedení k Jugoslávii mírněji. V opačném případě, pokud by byly vztahy s Čínou stabilnější, by byla Jugoslávie vystavena silné kritice. Jugoslávské vedení si to samozřejmě uvědomovalo a na sovětské útoky

---

¹¹⁹ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 266–270.

¹²⁰ Mezi prosincem 1958 a březnem 1959 navštívil Indonésii, Barmu, Indii, Cejlon, Etiopii, Súdán, SAR a Řecko. (Petranović 1988, s. 372)

¹²¹ PETRANOVIĆ, Branko, c. d., s. 372.

¹²² PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 270–271.

nereagovalo příliš intenzivně. Hlavní jugoslávskou odezvou bylo zvýšení politických aktivit v Asii, Africe a i v Latinské Americe. Spojené státy právě na tuto činnost nepohlížely již s oblibou, protože hlavně idea zrušení bloků a aktivita proti kolonialismu byly vnímány jako nebezpečné.¹²³

Rok 1960 byl s ohledem na tuto politiku převratný. Na mapě Afriky se objevilo šestnáct nových zemí¹²⁴. Výrazně se tento nový mezinárodní fakt projevil v OSN, kde státy třetího světa nabyly majority, což jistě nahrávalo budoucím jugoslávským aktivitám. V několika z afrických zemí vypukly či již probíhaly boje, na které Spojené státy a ostatní západní velmoci reagovaly tím, že do situace zasáhly, což vzbudilo velkou nevoli v jugoslávském veřejném mínění.¹²⁵ Další významný faktor, který mohl dlouhodobě vztahy mezi FLRJ a USA ovlivnit, spočíval ve vzniku nového prostředí, ve kterém mohl Tito rozvíjet svou politiku, a především, ve kterém se mohly zájmy Jugoslávie a Spojených států značně rozcházet. Afrika vstoupila do mezinárodněpolitického prostředí a ne nadarmo to byl „*Rok Afriky*“. Výčet událostí tohoto roku tím přesto rozhodně nekončí. Vzájemné vztahy mezi Spojenými státy a Sovětským svazem nepříjemně poznamenala aféra spojená se sestřelením výzvědného letadla U-2. Tento incident zhatil pařížská jednání.¹²⁶ To byl signál pro Tita. Nejprve obě země vyzval v květnu, aby nepřestaly s vyjednáváním o usmířování, což ale nevzbudilo žádnou reakci, a proto na půdě OSN, spolu s dalšími čelními představiteli *nezúčastněných*, na konci září opět inicioval obnovení jednání. Západní země nicméně považovaly jugoslávská stanoviska za téměř totožná se sovětskými a slábla i jejich důvěra vůči Titovi.¹²⁷

Roku 1960 se odehrála ještě jedna neméně důležitá událost. Ve Spojených státech probíhaly volby nového prezidenta. Americký národ stanul před otázkou, kdo nastoupí do Bílého domu po republikánském prezidentu Eisenhowerovi. Z voleb vyšel vítězně kandidát Demokratické strany senátor John Fitzgerald Kennedy, který porazil dosavadního viceprezidenta Richarda Nixona. Bylo to těsné vítězství.¹²⁸ Nový mladý prezident vstupoval do víru světových událostí a do několika již rozehraných politických her zkušených vůdců, jakým byl i Josip Broz Tito.

---

¹²³ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 302–304.

¹²⁴ Jmenovitě šlo o Benin, Burkinu Faso, Čad, Federaci Mali (téhož roku se rozdělila na Mali a Senegal), Gabon, Kamerun, Madagaskar, Mauretánii, Niger, Nigérii, Pobřeží slonoviny, Republiku Kongo (Brazzaville), Republiku Kongo (Léopoldville), Somálsko, Středoafriickou republiku a Togo.

¹²⁵ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 304.

¹²⁶ Pařížská jednání plánovaná na polovinu května roku 1960, která byla předznamenána setkáním Chruščova a Eisenhowera v Camp Davidu, měla vést k uvolnění napjatých vztahů mezi USA a SSSR. (Durman 2004, s. 504–505)

¹²⁷ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 304–305.

¹²⁸ Ještě brzy ráno po volebním dnu nebyly jasné výsledky v Pennsylvánii, Missouri, Illinois, Minnesotě, Michiganu a Kalifornii. Nakonec Kennedy získal všechny státy kromě Kalifornie. Celkově získal Jack Kennedy 303 volitelů, zatímco Nixon pouze 219, nicméně v přepočtu na hlasy ve všelidovém poměru získal náskok pouze 118 574 hlasů, což činilo zhruba 49,72% hlasů. Celkový počet voličů činil 68 837 000. (Dallek 2006, s. 263)

3 Jugoslávie a Spojené státy americké ve vzájemných vztazích roku 1961

3.1 Titova cesta do Afriky na jaře 1961 a zájmy Spojených států amerických

Tito objevil cestu, jak se stát jednou z vůdčích světových politických osobností a zároveň upevnit své postavení doma. Na jaře 1961 se vydal na velkou cestu po Africe, která se v tajných dokumentech označuje jako operace *diamant*¹²⁹, a navštívil země, z nichž některé teprve před nedávnem nabyly nezávislosti. Vybral si dobu poněkud komplikovanou, zejména kvůli dění v Kongu (Leopoldville/Kinshasa). Země se zmítala v nepokojích a na počátku roku 1961 zde byl zavražděn jeden z vůdčích představitelů země – Patrice Lumumba.¹³⁰ Americké velvyslanectví projevilo velký zájem o jugoslávskou politiku vůči Africe.

Velvyslanec Karl L. Rankin, který končil svou službu v Jugoslávii, se s Titem sešel 7. února 1961, pár dní před Titovým odplutím do Afriky. Rankin Titovi předal zprávu ohledně americké africké politiky a většina vzájemné konverzace proběhla právě na téma Afrika. Tito vyjádřil v podstatě souhlas s americkým postojem vůči obecné situaci v Africe. Kromě Alžírsko se konkrétně zmínil právě o Kongu. Rankin v telegramu do Washingtonu píše: „*Věřil, že Kongo by mělo být sjednoceno pod vládou vybranou konžským lidem. Za tímto účelem by měl být posílen mandát OSN a všechna pomoc poskytovaná cestou OSN. [...] Lumumba musí být propuštěn (sic)*¹³¹, *ale Tito řekl, že Konžané by měli určit, kdo bude hlavou jejich vlády.*“¹³² Zároveň se americkému ambasadorovi dostalo ujištění, že Titovým záměrem rozhodně není zvyšovat zde napětí. Tito připustil, že se bude vyjadřovat proti kolonialismu, ale nebude zmiňovat žádný konkrétní stát. Jugoslávie, dle Tita, také může pomoci Kongu jistou ekonomickou a technickou pomocí, byť v nevelkém množství. Z hlediska vzájemných vztahů je zajímavější, že se sám Tito zmínil o dřívější jugoslávské kritice Západu, která, jak přiznal, byla větší než jugoslávská kritika vůči SSSR. Obratem ale ujistil, že se očekává zlepšení vzájemných vztahů. Argumentoval podstatou vzájemných neshod, které v případě USA, jak sám řekl, plynuly ze specifických a praktických záležitostí, kdežto v případě SSSR z ideologických. Z obavy, jak by událost komentoval tisk, předem Rankina informovalo návštěvě, kterou se chystá na jaře 1961 uskutečnit ministr zahraničí Konstantin Koča Popović v Moskvě. Následovat pak měla cesta sovětského ministra zahraničí Andreje Gromyka do Bělehradu, což byl důsledek rozhovorů s Chruščovem. Vyjádřil přání, aby bylo vládami takto v předstihu konzultováno více podobných

¹²⁹ JAKOVINA, Tvrtko, *Treća strana Hladnog rata*, Zaprešić, Fraktura 2011., s. 41.

¹³⁰ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 305

¹³¹ Tito, stejně jako zbytek světa, v této době nevěděl, že Patrice Lumumba je již několik týdnů po smrti. Jeho smrt byla zveřejněna až 13. února téhož roku. Lumumba byl zabit v noci ze 17. na 18. ledna 1961. (Durman 2004, s. 529)

¹³² Foreign Relations of the United States, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 184–185. Online na https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_185 [Použito dne: 13. 12. 2016].

záležitostí. V komentáři k telegramu velvyslanec přesto informoval o svých pochybnostech okolo africké cesty s ohledem na minulé zkušenosti.¹³³

Tito 16. února odplul na palubě lodi Galeb do Ghany a dále pokračoval přes Togo, Libérii, Guineu, Mali, Maroko, Tunisko do Egypta (SAR). Kromě záměru uspořádat setkání nezúčastněných, byla, kromě dalších, jednou z pohnutek k cestě i snaha prezentovat jugoslávský systém v zemích tzv. třetího světa. Po svém návratu do země Tito začal s rozsáhlou diplomatickou aktivitou k plánovanému summitu.¹³⁴ Nicméně k dopadům cesty na formování budoucího Hnutí nezúčastněných se ještě vrátím v jedné z následujících kapitol.

3.2 Nástup Kennedyho do Bílého domu

3.2.1 Sestavování nového kabinetu

Bývalý velvyslanec Karl L. Rarkin věřil, že by nové Kennedyho vedení mohlo zlepšit vzájemné vztahy mezi Spojenými státy a Jugoslávií.¹³⁵ J. F. Kennedy zvítězil nad Richardem M. Nixonem velmi těsně, což ho zaskočilo. Jako viceprezident byl vybrán Lyndon B. Johnson, Texan, který Kennedymu značně pomohl na jihu USA. Po volbách čekal Johna Kennedyho nutný odpočinek, aby se zlepšil jeho stav po volebním vypětí. Nejistota a zdravotní problémy by mu rozhodně nepomohly, a proto se snažil na veřejnosti vystupovat jako svěží člověk, i když jeho zdraví rozhodně nebylo valné. Své zdravotní problémy, kterými nově zvolený prezident trpěl, tajil před voliči. I když to bylo jedno z témat před volbami, úroveň jeho zdraví nebyla veřejnosti plně známa.¹³⁶

Jeho cílem při sestavování nové administrativy bylo, aby středem rozhodování byl Bílý dům. Navíc se snažil, aby členové jeho vlády byli ti nejzpůsobilejší a nejschopnější, nicméně jeho názory měly zůstat těmi hlavními. Jelikož jedním z argumentů protistrany byl Kennedyho nízký věk, sestavování vlády nemělo budít zdání, že jmenuje pouze starší a zkušenější, kteří by vládli za něj. Zároveň se chtěl vyvarovat i opačnému trendu, že se jednoduše nechce nechat ohrozit svými mladými spolupracovníky. Vzhledem k volebním výsledkům se jevil nemožný nějaký velký politický přerod země, a proto sledoval spíše kontinuitu s vládou prezidenta Eisenhowera. Zcela klíčový byl

---

¹³³ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, EasternEurope; Cyprus; Greece; Turkey, s. 184–185. Online na https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_185 [Použito dne: 13. 12. 2016].

¹³⁴ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 305.

¹³⁵ MOČNIK, Josip, *United States-Yugoslav Relations, 1961-80: The Twilight of Tito's Era and the Role of Ambassadorial Diplomacy in the Making of America's Yugoslav Policy.*, Electronic Thesis or Dissertation, Bowling Green State University 2008, s. 16. Online na:

https://etd.ohiolink.edu/!etd.send_file%3Faccession%3Dbgsu1206322169%26disposition%3Dinline

¹³⁶ DALLEK, Robert, *Nedokončený život: John F. Kennedy: 1917–1963*, Praha, Argo 2006, s. 267–268.

Kennedyho signál směrem k demokratům, republikánům i veřejnosti, že důležitější než stranické zájmy budou zájmy národní.¹³⁷

Již krátce po volbách oznámil, že v čele FBI nadále zůstane J. Edgar Hoover a v čele CIA Allen Dulles. Důležité také byly vztahy s odcházejícím prezidentem Eisenhowerem, se kterým se setkal na počátku prosince 1960. Dle archivních materiálů navrhoval JFK jako předmět diskuze: „*Berlín a Dálný východ (Čína, Formosa), současný systém národní bezpečnosti, organizace v Bílém domě, De Gaulle, Adenauer a MacMillan, organizace Pentagonu*“.¹³⁸ Eisenhower jako témata navrhl ještě: „*Kubu a Latinskou Ameriku, sdílený jaderný program NATO, situace obchodní bilance, současný vývoj v Laosu, Afrika (zejména Kongo a Alžírsko), odzbrojování a otázka jaderných testů a zaměstnanci Bílého domu*“.¹³⁹ Předmětem samotných rozhovorů se nakonec stal: „*[...] sdílený jaderný program NATO, Laos, Kongo, Alžírsko, odzbrojení, vyjednávání o přerušení jaderných testů, Kuba a Latinská Amerika, obchodní bilance a odliv zlata a potřeba vyrovnaného rozpočtu*“.¹⁴⁰ Při pohledu na výčet témat je patrné, že diskuse se týkalo hlavně zahraničních záležitostí. Jugoslávie však nefigurovala ani ve vedlejších tématech, z čehož se dá usuzovat, že se v této době rozhodně neřadila k palčivým problémům americké zahraniční politiky, a ani k aktuálnímu zájmu Johna F. Kennedyho.

Jednání bylo delší, než se čekalo, a i přes některé výhrady se Eisenhowerův názor na mladého Kennedyho zlepšil.¹⁴¹ Druhá Kennedyho návštěva se uskutečnila 19. ledna 1961. Kennedy chtěl Eisenhowera vidět ze dvou hlavních důvodů. Za prvé chtěl ujistit veřejnost o plynulém přechodu k nové vládě, a za druhé chtěl získat informace, jak by odcházející vláda jednala ohledně Laosu.¹⁴² „*Myslel jsem především, že by bylo užitečné mít nějakou představu o tom, jak byli připraveni na vojenskou intervenci*“.¹⁴³ Diskuze se opět odvíjela od témat - Laos, Kuba (Dominikánská republika a karibská oblast), Kongo, Berlín, rozhovory o jaderných testech a odzbrojení, Alžírsko (a další problémy s Francií). Ani v této diskuzi Jugoslávie nefigurovala.

---

¹³⁷ DALLEK, Robert, *Nedokončený život: John F. Kennedy: 1917–1963*, Praha, Argo 2006, s. 268.

¹³⁸ Informal List of Subjects to be Discussed at Meeting of President Eisenhower and Senator John F. Kennedy, 5. prosince 1960, John H. Sharon Johnu F. Kennedymu, 5. prosince 1960, Box 29a, President's Office Files, JFK Library. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-029a-001.aspx> [Použito dne: 14. 3. 2017].

¹³⁹ Tamtéž.

¹⁴⁰ Memorandum, 5. prosince 1960, John H. Sharon a George W. Ball Johnu F. Kennedymu, Box 29a, President's Office Files, JFKL. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-029a-001.aspx> [Použito dne: 14. 3. 2017].

¹⁴¹ DALLEK, Robert, *Nedokončený život: John F. Kennedy: 1917–1963*, Praha, Argo 2006, s. 270.

¹⁴² V Laosu v té době probíhala občanská válka, ve které na jedné straně stálo komunistické hnutí Pathet Lao a na druhé straně rojalisté, podporovatelé královského režimu. Situaci v Laosu Kennedy zdědil a chtěl se dozvědět některé informace zejména o možné vojenské intervenci. Odcházející administrativa zdůrazňovala, že je důležité zamezit vítězství komunistů, s poukazem na možné další šíření do celé jihovýchodní Asie, v případě, že by Pathet Lao získalo moc v zemi. Vláda to považovala za sovětskou zkoušku americké reakce a jednoty jejích spojenců, přičemž dle názoru vlády zde SSSR své přímé zapojení do války nezamýšlel. Prezident Eisenhower byl pro vojenský zásah z obav z dalšího šíření komunismu v regionu a nedoporučoval zde ani sestavení koaliční vlády, přesto se k intervenci neodhodlal. JFK se obával, že by případná intervence v Laosu mohla být jeho prvním rozhodnutím v prezidentském úřadu a upřednostňoval, aby se řešení chopila ještě stará administrativa. (Dallek 2006, s. 271–272)

¹⁴³ Memorandum of Subject for Discussion Jan. 19, 1961, Mr. Kendall dictated, 17. ledna 1961, Box 29a, President's Office Files, JFKL. Online na <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-029a-002.aspx> [Použito dne: 14. 3. 2017].

Lidé, kteří s Kennedym spolupracovali již v Senátu a pomáhali mu do prezidentského úřadu, mezi nimiž byli například Salinger a Sorensen, šli s ním i do Bílého domu. Při výběru dalších osobností se řídil jinými kritérii. Někteří oslovení upřednostňovali svou kariéru a nechtěli si pokazit svou pověst. Jiné kandidáty Kennedy sám odmítl. Zároveň ujišťoval oslovené uchazeče, že důvěřuje jejich schopnostem.¹⁴⁴ Roli hrál také těsný výsledek prezidentských voleb, a proto se Kennedy rozhodl do vlády zahrnout i republikány. Tím deklaroval prosazování národního zájmu nad zájem strany, což tímto republikánům chtěl dokázat.¹⁴⁵ Za nejdůležitější posty považoval nově zvolený prezident ministerstva obrany a financí. Ministerstvo zahraničí naopak nepovažoval za tak významné, jelikož zahraniční politiku hodlal řídit sám. Obě ministerstva se rozhodl obsadit umírněnými republikány. Tímto se chtěl zaštitit při závažných rozhodnutích, aby případné následky nebyly přičítány pouze jemu. Na postu ministra financí si nepředstavoval nikoho z vedení Wall Street. Nejprve oslovil republikána Roberta Lovetta, který byl zkušený a působil na významných místech jako například na postu ministra obrany. Nabídl mu post ministra zahraničí, financí či obrany, ale Lovett ze zdravotních důvodů nabídky odmítl, a proto Kennedy oslovil C. Douglase Dillona. Dillon byl liberální republikán, který pocházel z bohaté rodiny a který měl mnoho kontaktů. Za Eisenhowera působil jako velvyslanec ve Francii a později jako první náměstek ministra zahraničí. Dillon jmenování na post ministra financí přijal.¹⁴⁶

Trochu snazší bylo obsadit funkci ministra obrany, neboť v mezinárodním prostředí rozšířeného sovětského tlaku nebylo těžké, zejména pro liberály, kteří měli velký zájem hlavně na ekonomických otázkách, ustoupit ze stranických zájmů k zájmům národním. Přesto si Kennedy uvědomoval choulostivost svého rozhodnutí, neboť vypjatá zahraniční situace a stav výzbroje mohly být velmi citlivé ve vztahu k veřejnosti doma i k oponentům, a proto si nemohl dovolit žádný přešlap. Zpočátku uvažoval o setrvání současného ministra Eisenhowerovy vlády Thomase Gatese, ale nemohl si to dovolit vzhledem ke své volební rétorice. Nakonec se rozhodl pro Roberta S. McNamaru, do té doby působícího jako předseda ve společnosti Ford Motor Company. McNamara se proslavil již za druhé světové války jako důstojník letectva. Důležitý byl také fakt, že byl tento republikán přijatelný v podstatě pro všechny. Kennedy mu proto nabídl ministerstvo financí nebo ministerstvo obrany. Samotný McNamara zprvu odmítl s poukazem na nedostatek své kvalifikace pro takové posty, ale přesto po dvou schůzkách s Kennedym místo ministra obrany přijal.¹⁴⁷

Mladší bratr nově zvoleného prezidenta Robert *Bobby* Kennedy byl bratrovi stále na blízku a odvedl během kampaně mnoho práce. Nyní se měla řešit také jeho budoucnost. Nastala ovšem otázka, jakou pozici získá. Nabízela se funkce náměstka na ministerstvu, práce v Bílém domě či přímo vedení ministerstva. Bobby ovšem pracovat v Bílém domě odmítl a John zase považoval za nemyslitelné, aby

---

¹⁴⁴ DALLEK, Robert, *Nedokončený život: John F. Kennedy: 1917–1963*, Praha, Argo 2006, s. 273–274.

¹⁴⁵ DALLEK, Robert, *John F. Kennedy*, New York, Oxford University Press 2011, s. 19.

¹⁴⁶ DALLEK, Robert, *Nedokončený život: John F. Kennedy: 1917–1963*, Praha, Argo 2006, s. 273–276.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 277–278.

Bobby pracoval jako náměstek ministra, který by tím byl v nepříjemné pozici. Nakonec bylo Bobbymu nabídnuto ministerstvo spravedlnosti. Bobby si ale dobře uvědomoval problém, který by mohl nastat s jeho jmenováním v očích veřejnosti v době, kdy se Spojené státy nacházely ve složité společenské situaci, což by ve výsledku poškodilo i prezidentovo jméno. Navíc rezonovaly protiargumenty ohledně jeho právnických zkušeností a praxe. Následně post ministra spravedlnosti odmítli další kandidáti, mezi nimi i Adlai Stevenson, a bylo jasné, že úřad obsadí Bobby. Špatné ohlasy měly být otupeny tak, že pro veřejnost měl na jmenování Roberta Kennedyho do funkce tlačit otec Joseph *Joe* Kennedy a oba bratři měli být proti. I přes tuto kulisu se jmenování setkala s negativními ohlasy.¹⁴⁸

Mnozí považovali Adlaie Stevensona za vhodného kandidáta na post ministra zahraničí po Kennedyho vítězství. Stevenson byl neúspěšným kandidátem na volbu prezidenta za Demokratickou stranu v letech 1952 a 1956, kdy jej dvakrát porazil Dwight Eisenhower, a byl stále významným členem strany. Ministerstvo měl dostat za podporu Kennedyho kandidatury, ale Stevenson se pro jeho nominaci nevyslovil.¹⁴⁹ Kennedy proto Stevensona za ministra zahraničí odmítal, avšak svou roli v tom hrála i Kennedyho představa o vedení zahraniční politiky a jeho smýšlení o Stevensonovu charakteru. Jak ve své práci celkem výstižně charakterizoval situaci Robert Dallek: „[Kennedy - pozn. autora] *Byl přesvědčen, že [Stevenson – pozn. autora] je příliš nevypočitatelný, než aby mu pomohl v tvrdých zahraničněpolitických rozhodnutích, a obával se, že by Stevenson mohl zapomenout, kdo je prezident a kdo ministr zahraničí*“.¹⁵⁰ Kennedy, jak už bylo uvedeno, zahraniční politiku chtěl řídit sám, což s sebou přinášelo i nutnost, mít na ministerstvu zahraničí k tomu nakloněné lidi. Liberálové ale zastávali názor, že by přece jen Stevenson měl dostat nějakou funkci, a proto mu Kennedy nabídl post velvyslance v Londýně, ministra spravedlnosti nebo vyslance u OSN. Stevenson se ke všem vyjádřil záporně, ale nakonec přece jen přijal post vyslance u OSN.¹⁵¹

Mezi dalšími jmény byl dalším možným ministrem William Fulbright, dlouholetý senátor, kterého John Kennedy velmi obdivoval. Problematické bylo, že jako Jižan se stavěl za segregaci, což by komplikovalo postavení vlády nejen doma, ale hlavně v zahraničí. Fulbright se sám podobných úvah vzdal, čímž si zachoval senátorské křeslo.¹⁵² Dalším jménem uvažovaným pro tuto pozici byl Dean Rusk. Již v Trumanově vládě působil jako náměstek pro Dálný východ na ministerstvu zahraničí a byl pro všechny strany akceptovatelný. Hlavně ale splňoval Kennedyho výše zmíněné podmínky pro tuto funkci, tedy bude pouze úředníkem, který nebude projevovat vlastní vedení v zahraničněpolitické oblasti. Tím se lišil právě od Stevensona. Ač nijak Kennedyho úmysl nebyl proklamován, výběr Ruska

---

¹⁴⁸ DALLEK, Robert, *Nedokončený život: John F. Kennedy: 1917–1963*, Praha, Argo 2006, s. 281–283.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 279.

¹⁵⁰ Tamtéž.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 279–281.

¹⁵² Tamtéž, s. 279–280.

o tom vypovídal. Nicméně zde byli bratři Kennedyovi a McNamara jako dostatečně silní členové administrativy.¹⁵³

Významným faktorem, který doprovázel Kennedyho i jeho epochu, byla určitá skepse vůči ideologii, která byla často podepřená pocity, o nichž se v zahraničněpolitických otázkách pochybovalo. Za nezpochybnitelná byla pokládána vědecky podložená fakta, která stála na rozumu spojeném se znalostmi a zkušenostmi. I z tohoto důvodu hledal své rádce v řadách profesorů významných univerzit.¹⁵⁴

3.2.2 Inaugurační projev JFK

Kennedy považoval svůj inaugurační projev za velmi důležitý, a proto mu přikládal velký význam. Jeho vystupování a vize měly ukázat jeho sílu a naplnit veřejnost optimismem. Důležitými prvky jeho vystupování, které se měly samozřejmě odrazit v jeho projevu, byly sebejistota a rozhodnost. Vzorem mu byly proslovy jeho předchůdců, především Franklina Delano Roosevelta, Thomase Jeffersona či Abrahama Lincolna.¹⁵⁵

Podle výše zmíněných představ chtěl také koncipovat svou řeč. Látku a návrhy na proslov měl sbírat spolupracovník a autor jeho projevů Ted Sorensen, jehož úkolem bylo zajistit krátký, stručný a zahraničněpoliticky orientovaný projev. Vnitrostátní problémy a stejně tak sovětská hrozba byly v rozporu s Kennedyho představou optimisticky nasměrovaného poselství. V jeho vystoupení neměly zaznít ani vnitrostátní problémy a potíže, ani neustálé obavy z šíření komunismu a sovětské hrozby, protože by pak působilo spíše pesimisticky a nezajímavě. Především by ale nenadchl veřejnost a nesdělil by, že právě nastupuje nový a mladý prezident. Inspirací byly starší inaugurační projevy. Definitivní podoba proslovu nicméně přišla od Kennedyho, který věnoval přípravě svého vystoupení velké úsilí a mnoho času. Robert Dallek ve své knize uvádí: „*Neúnavně se snažil co nejvýmluvněji vyjádřit své záměry a zároveň vytvořit nejkratší inaugurační projev 20. století.*“¹⁵⁶

John F. Kennedy svůj inaugurační projev 20. ledna 1961 zahájil zdůrazněním jednoty a kontinuity: „*Dnes nepozorujeme vítězství strany, ale oslavu svobody - symbolizující konec stejně tak*

---

¹⁵³ DALLEK, Robert, *Nedokončený život: John F. Kennedy: 1917–1963*, Praha, Argo 2006, s. 280.

¹⁵⁴ GROZEV, Kostadin, *George Kennan in Belgrade (1961): A Cold-War Strategy Planner Turned into an Embassy Bureaucrat*, in: *ManagerialLaw*. 2002, roč. 44, č. 4., s. 39.

¹⁵⁵ Zajímavostí je, že na inauguraci vystoupil básník Robert Frost, který přednesl báseň *Opravdový dar*. Báseň zvolili kvůli tomu, že Kennedy nechtěl opakovat situaci v Gettysburgu, kde měl Edward Everett velmi dlouhý proslov ve srovnání s krátkým proslovem prezidenta Lincolna. (Dallek 2006, s. 286–287)

¹⁵⁶ DALLEK, Robert, *Nedokončený život: John F. Kennedy: 1917–1963*, Praha, Argo 2006, s. 287.

*jako začátek - znamenající obnovu stejně tak jako změnu.*¹⁵⁷ Inspirací byl inaugurační projev Thomase Jeffersona z roku 1801.¹⁵⁸ Kennedy navodil atmosféru změny, když prohlásil, že nyní je moc v rukách nové generace Američanů: „[...] *pochodeň byla předána nové generaci Američanů* [...]“¹⁵⁹ Tato nová generace, do níž se sám řadil, je již narozena v tomto století, zažila jak válku, tak i hořký mír. Nicméně hrdě se hlásí jak ke svému dědictví, tak i k právům, kterým zůstává věrna, a to nejen doma, ale i v zahraničí. Silný důraz kladl Kennedy na odhodlání bránit svobodu všemi prostředky.

Konkrétněji se vyjádřil k cílům zahraniční politiky Spojených států. Svým starým spojencům slíbil loajalitu a ve vztahu k nově osvobozeným národům, čímž se Kennedy obrací k právě dekolonizovanému světu, dává svůj slib, že koloniální systém nebude nahrazen jiným. Zde byla ústředním motivem svoboda, když prohlásil, že tyto země nemusejí vždy souhlasit s americkým stanoviskem, ale vždy by měly podporovat svou svobodu: „*Nebudeme vždy očekávat, že budou podporovat náš pohled. Ale budeme vždy doufat v to, že budou silně podporovat svou vlastní svobodu* [...]“¹⁶⁰ Dalším významným motivem je boj s chudobou, který nasměroval k zemím na jih od Spojených států pod označením *Spojenectvím pro pokrok*¹⁶¹. V tomto ohledu je zajímavý Kennedyho výjimečný slib daný zemím v západní hemisféře, kterým Spojené státy nabízejí pomoc v boji s chudobou, a zároveň v boji proti každému rozvratu a agresí kdekoli na kontinentě. Na tomto místě lze najít jistou hrozbu zejména ze strany Kuby, popřípadě Sovětského svazu.

Jak už jsem uvedl výše, stěžejní částí nebyly hrozby, ale naopak snaha zamezit jaderné válce, a proto se velká část projevu věnuje možnostem vzájemné spolupráce. Druhou stranu vyzval k novému hledání míru a zároveň varoval před ničivými důsledky vědeckého pokroku, zejména v oblasti zbrojení. Namísto soupeření o převahu, což přináší velké náklady a probíhají za cenu šíření jaderných zbraní, navrhuje Kennedy nový začátek: „*Nejednejme nikdy ze strachu. Ale nebojme se nikdy vyjednávat.*“¹⁶² V souvislosti s tím odhaluje představu kontroly jaderných zbraní, jež by byly podrobeny naprosté kontrole všemi národy. Obě strany by měly objevovat spíše spojující témata, společně zajišťovat svobodu a společně využívat vědeckého pokroku namísto jeho zneužívání ve prospěch teroru. „[...] *At se obě strany spojí ve vytváření nového úsilí, nikoli nové rovnováhy moci, ale nového světa práva, kde jsou silní spravedliví a slabí zabezpečení a mír zachován.*“¹⁶³ Možná i z obav, že by mohl být označen za naivního, dodává, že se tak patrně vůbec nestane v krátkém časovém úseku.

---

¹⁵⁷ Inaugurační projev JFK, 20. ledna 1961, United States Government Agencies Collection, 20. ledna 1961, Box 034, Papers of John F. Kennedy, Presidential Papers, President's Office Files, Speech Files, JFKL. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/BqXIEM9F4024ntF17SVAjA.aspx> [Použito dne: 14. 3. 2017];

¹⁵⁸ DALLEK, Robert, *Nedokončený život: John F. Kennedy: 1917–1963*, Praha, Argo 2006, s. 288.

¹⁵⁹ Inaugurační projev JFK, 20. ledna 1961, United States Government Agencies Collection, 20. ledna 1961, Box 034, Papers of John F. Kennedy, Presidential Papers, President's Office Files, Speech Files, JFKL. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/BqXIEM9F4024ntF17SVAjA.aspx> [Použito dne: 14. 3. 2017];

¹⁶⁰ Tamtéž. [Použito dne: 14. 3. 2017];

¹⁶¹ Tamtéž.

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ Tamtéž.

Dokonce říká, že se tak nestane snad ani za jejich života, ale přesto optimisticky nabádá k započetí těchto snah.

Velká část projevu byla věnována americkým občanům. Konečný výsledek jejich snažení je koneckonců v jejich rukou. Jako tečku za poselstvím pro Američany¹⁶⁴ pronesl Kennedy dnes již legendární slova: „*A tak, moji spoluobčané: Neptejte se, co vaše země může udělat pro vás – zeptejte se, co vy můžete udělat pro svou zemi.*“¹⁶⁵ Nicméně Kennedy tento výrok nepředstavuje pouze Američanům, ale i celému lidstvu: „*Moji spoluobčané světa: Neptejte se, co Amerika udělá pro vás, ale na to, co společně můžeme udělat pro svobodu lidstva.*“¹⁶⁶

Inaugurační řeč je, s přihlédnutím k jeho předchůdcům, skutečně kratší. Dle plánů vyzařuje optimismus a víru v americký lid. Především otázka ochrany svobody je jasným signálem pro mezinárodní prostředí, jakým směrem se bude strategie politiky nové vlády ubírat. Tento boj za svobodu v globálním prostředí je projevem amerického aktivizmu na mezinárodní scéně. Pod pojmem *svoboda* je skryt určitý prvek, který umožňuje legitimně zasáhnout jménem proti šíření komunismu či ohrožení pozic USA - ať už jde o Kubu, Laos, Kongo či Vietnam. Na druhé straně je zde viditelná snaha nesoupeřit se SSSR. To se ale nesplnilo a Kennedyho vláda se nesla ve znamení zotřování vztahů se svým sovětským protivníkem.

Faktem zůstává, že Kennedy po svém nástupu zdědil po předešlých vládách několik zahraničněpolitických úkolů, k nimž se posléze přidaly i některé nové problémy. Ty nejvýznamnější byly: Laos a Vietnam, Kongo, Kuba a Berlín.

3.2.3 Kennedy, Jugoslávie a nástup George F. Kennana na post velvyslance

Jugoslávie se zdá v porovnání se světovými problémy té doby jako na první pohled nedůležitá, ale přesto byla Kennedymu známá. Již jako člen Sněmovny reprezentantů amerického Kongresu v lednu 1951 navštívil Jugoslávii, kde se setkal s Titem a diskutoval s ním o některých tématech doby.¹⁶⁷

---

¹⁶⁴ Vlastní optimisticky laděné sdělení pro obyvatele USA je následující. Kennedy za hlavní nepřátele lidstva označuje chudobu, nemoci, tyranie a války, a je právě údělem Američanů vést s nimi boj, k němuž je tato generace povolána, podobně jako měly i předcházející generace svůj úděl. Tento úkol je ale spojen s vytvořením velkého globálního společenství. Američané se mají ujmout své povinnosti v době nebezpečí svobody, přičemž Kennedy se své povinnosti energicky ujímá. Výsledkem má být lepší život celého lidstva. (Inaugurační projev JFK, 20. ledna 1961, United States Government Agencies Collection, 20. ledna 1961, Box 034, Papers of John F. Kennedy, Presidential Papers, President's Office Files, Speech Files, JFKL. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/BqXIEM9F4024ntF17SVAjA.aspx> [Použito dne: 14. 3. 2017]).

¹⁶⁵ Inaugurační projev JFK, 20. ledna 1961, United States Government Agencies Collection, 20. ledna 1961, Box 034, Papers of John F. Kennedy, Presidential Papers, President's Office Files, Speech Files, JFKL. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/BqXIEM9F4024ntF17SVAjA.aspx> [Použito dne: 14. 3. 2017];

¹⁶⁶ Tamtéž.

¹⁶⁷ FRUS, 1951, Europe: Political and Economic Developments, Volume IV, Part 2, s. 1701–1702. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1951v04p2/pg_1701 [Použito dne: 14. 3. 2017].

Na konci padesátých let jako senátor podporoval vzájemné vztahy s Jugoslávií.¹⁶⁸ Proto samozřejmě dbal na to, aby v Bělehradě bylo řádné zastoupení Spojených států. Za nového ambasadora si vybral George Frosta Kennana. Jeho postava je nesporně velmi důležitá jak pro pochopení okolností a následného vývoje vzájemných vztahů, tak také pro komunikaci mezi Spojenými státy a Jugoslávií prostřednictvím velvyslanectví. Proto hodlám ve své práci věnovat velkou pozornost právě jeho aktivitám a charakteru.

George F. Kennan byl v diplomatických kruzích známou osobností. V diplomacii působil již od konce dvacátých let. Svůj zájem zaměřil na Rusko, přičemž v Sovětském svazu ve třicátých letech působil na americkém velvyslanectví a zažil zde stalinistické čistky. Problematické bylo, že během svého studia politické situace se příliš nesoustředil na ideologickou složku sovětské politiky a spíše hledal její podstatu v historické kontinuitě, geografii a kultuře.¹⁶⁹ Zpět do Sovětského svazu se znovu dostal roku 1944 jako asistent velvyslance Williama Averella Harrimanna. Zastával přesvědčení, že Sovětský svaz není spojencem Spojených států. Zároveň v době nástupu Harryho S. Trumana do prezidentského úřadu dokázal, jako i další, využít prezidentovy nezkušenosti v zahraničních záležitostech k posílení své pozice při tvorbě americké zahraniční politiky, neboť Truman se do té doby zabýval hlavně vnitrostátními záležitostmi. Sovětský svaz se odmítl účastnit aktivit Mezinárodního měnového fondu i Světové banky, a proto ministerstvo financí počátkem roku 1946 požadovalo vypracovat zprávu, která by rozhodnutí SSSR osvětlila. Zprávu zpracoval Kennan a vešla do historie jako tzv. *Dlouhý telegram*. Kennan v ní shrnul podněty a pohnutky sovětské politiky a své názory. Doporučoval nepohlížet na SSSR jako na spojence, neboť se od Spojených států zcela liší ve svých zájmech. Tímto aktem si vysloužil velkou pozornost, k čemuž mu pomohl i charakter doby. Kennan publikoval k tomuto tématu v červenci 1947, pod pseudonymem *Mr. X.*, článek s názvem *Zdroje sovětského chování* zveřejněný v časopise *Foreign Affairs*. Téhož roku se navíc stal ředitelem Úřadu pro plánování politiky vytvořenému na ministerstvu zahraničí. Kennan se tak stal jednou z vlivných klíčových postav pro tvorbu zahraniční politiky USA.¹⁷⁰

Na základě kritiky od Waltera Lippmanna z podzimu 1947 začal své pojetí zahraniční politiky rozvažovat. Kennan ovlivnil také finální podobu Marshallova plánu, nicméně v letech 1948–1949 je patrný pokles jeho pozice, který vyústil roku 1949 v omezení Úřadu pro plánování politiky. To byl jeden z důvodů, proč post ředitele opustil, ale přesto dál setrval na ministerstvu zahraničí. Roku 1952 byl vyslán jako nový velvyslanec do Sovětského svazu, kde byl ale po několika měsících prohlášen za personu non grata kvůli svému výroku, ve kterém připodobňoval svůj pobyt v Sovětském svazu ke své zkušenosti s pobytem v nacistickém Německu.¹⁷¹

---

¹⁶⁸ MOČNIK, Josip, c. d., s. 11.

¹⁶⁹ ELLINGER, Jiří, *George Kennan a americká politika v Evropě, 1944–1949*, in: *Historický obzor, Časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie*. 2001, roč. 12, č. 5–6, s. 131.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 131–136.

¹⁷¹ Tamtéž.

Kennanova činnost na ministerstvu zahraničí končí roku 1953, kdy opustil úřad a zamířil do akademických sfér. Přesto si stále udržoval určité povědomí o zahraničním dění, a během prezidentské kampaně v roce 1960 začal pomýšlet na návrat. Během volební kampaně napsal dlouhý dopis Kennedymu, v němž mu radil ohledně současné mezinárodní situace. Především až katastroficky zhodnocoval situaci ve vzájemných vztazích Spojených států se Sovětským svazem a Čínskou lidovou republikou, jejichž cílem bylo, dle něj, nabourat americkou pozici, a zároveň připomínal, jaký prospěch přinese podpora roztržky mezi ČLR a SSSR.¹⁷²

Kennanovou představou návratu byla patrně pozice, která by mu udělovala pravomoci aktivně utvářet zahraniční politiku Spojených států.¹⁷³ Zde ovšem naráží na Kennedyho soukromou představu o síle prezidentského úřadu, tvorbě a vedení zahraniční politiky, takže o podobné vlivné pozici nemohla být řeč. Ruskovo jmenování ministrem zahraničí to mimo jiné dosvědčuje. Kennanovo zklamání se dalo čekat, a když se nedočkal ani vyslaneckého postu v Indii, na který pomýšlel také, uvažoval dokonce o odchodu z veřejného života.¹⁷⁴

Kennedyho stanovisko ohledně zapojení Kennana do svého týmu vystihl americký historik David Mayers, který uvedl ve své práci: „[...] a Kennedyho vnitřní okruh, ve kterém Acheson byl respektován jako *éminence grise*, nikdy nezvažoval Kennana pro významnou pozici. Nicméně, navzdory jeho předešlému spojení se Stevensonem, Kennedy chtěl Kennana a jeho bohaté zkušenosti a znalosti nějak využít, [...]“¹⁷⁵ Telefonicky mu 23. ledna 1961, tedy jen pár dní po nástupu do úřadu, nabídl pozici velvyslance buď v Polsku, nebo v Jugoslávii. Ve svých pamětech Kennan k této situaci uvádí: „[...] náhodou jsem se podíval do kanceláře univerzity Brandon, kde jsem pobýval jako hostující učitel, abych se podíval, zda tady pro mě není nějaká pošta. Byla polední hodina; běžní zaměstnanci kanceláře byli na obědě. Vysokoškolský student se věnoval telefonu. Držel sluchátko u ucha, když jsem přišel, a já mohl vidět, že vypadal rozrušeně. Jakmile mě zahlédl, s úlevou vyskočil a řekl: ‚Pane Kennane, prezident Spojených států s vámi chce mluvit.‘“¹⁷⁶ V pamětech je kladen důraz na náhodu, že to v podstatě nečekal, ač udává, že se s Johnem Kennedym znal již dříve, neboť mu Kennedy napsal v letech 1958–1960 celkem tři dopisy v reakci na Kennanovu činnost.¹⁷⁷ Již v nich se projevil určité rozpory v postoji vůči podpoře třetího světa. Kennan byl toho názoru, že než se nechat využívat některými státy, které vyhrožují svým příklonem k SSSR, pokud nebudou získávat zahraniční pomoc, ať jsou raději komunistické.¹⁷⁸

---

¹⁷² MAYERS, David Allan, *George Kennan and the Dilemmas of US foreign policy*, New York, Oxford University Press 1988, s. 207.

¹⁷³ GROZEV, Kostadin, c. d., s. 42.

¹⁷⁴ Tamtéž.

¹⁷⁵ MAYERS, David Allan, c. d., s. 208.

¹⁷⁶ KENNAN, George Frost, *Memoirs 1950-1963*, New York, Pantheon Books 1983, s. 267.

¹⁷⁷ Konkrétně dle paměti šlo o dopis reagující na jeho přednášku v Reith Lectures. Rok na to napsal v reakci na Kennanův článek v časopise *Foreign Affairs* a třetí z dopisů přišel jen pár dnů před převzetím úřadu v reakci na Kennanův rozhovor v BBC. (Kennan 1983, s. 267–268)

¹⁷⁸ MAYERS, David Allan, c. d., s. 206.

Kennan si vzal čas na promyšlení Kennedyho nabídky a ještě téhož dne souhlasil a vybral si Jugoslávii, patrně i proto, že ovládal srbochorvatštinu.¹⁷⁹ Nabídkou byl, jak zdůrazňuje ve svých memoárech, potěšen a bylo mu ctí znova vykonávat práci, než odejde do důchodu. I když Kennan měl jistá očekávání během nástupu Kennedyho, v jeho pamětech je zajímavý poznatek: „*Při přijetí prezidentovy nabídky na jmenování, jsem si byl zcela vědom toho, že rozdílů názorů, které mě rozdělovaly od oficiálního vedení ve Washingtonu, [...], mě vylučovaly jako poradce pro tohoto nebo jakéhokoli dalšího prezidenta pro hlavní problémy studené války.*“¹⁸⁰ Je patrně pravda, že zde hrál roli časový odstup, nicméně podobný názor jistě ukazuje skutečnost, že si Kennan byl vědom posunu v tvorbě zahraniční politiky USA. Jako velvyslanec této vlády byl odhodlán udělat to nejlepší v rámci stanovené politiky. Přece jen je nutné připustit, že v této době ještě stále ambice ovlivňovat rozhodnutí Washingtonu v důležitých otázkách měl, což lze mimo jiné spatřit v jeho krocích v pozici velvyslance.

Dne 7. března 1961 jeho jmenování stvrdil souhlasem Senát a 21. března, před svým odjezdem, podstoupil krátkou návštěvu u prezidenta. Během návštěvy přišel i ministr zahraničí Rusk. Rozhovor zahrnoval zejména téma Laos a další témata netýkající se Jugoslávie na Jugoslávii, nicméně i na Jugoslávii přišlo. J. F. Kennedy se Kennana zeptal na jeho názor ohledně současné politiky Jugoslávie. Kennan politiku považoval z hlediska Spojených států za neuspokojivou, což konkretizoval tvrzením: „[...]oni od nás dostávali většinu jejich ekonomické a finanční pomoci, a přesto se zdálo, že podporují sovětskou pozici v téměř každé důležité otázce ve světovém dění, vedlejších k jejich vlastním vzájemným vztahům se Sovětským svazem.“¹⁸¹ Vyslovil názor, že by to šlo napravit za současné vlády. Ve vztahu k Titovi zdůrazňoval: „*Obával jsem se, že Tito a jeho vedoucí spolupracovníci byli příliš hluboce ovlivněni jejich raným komunistickým výcvikem, že nejsou schopní od toho zcela uniknout: že by vždy byli citliví na obvinění, že se stávali nástroji imperialistů a že by byli vždy poněkud nakloněni ke komunistické straně ve světových záležitostech jako výrazy uklidňování jejich komunistického svědomí.*“ A pro řešení tohoto *Titova* problému uvedl poněkud problematické řešení: „*Z tohoto důvodu, myslel jsem, že nejlepší pro nás bude, když zaměříme naše hlavní naděje na druhou generaci jugoslávských vůdců, zejména mladší lidi v úrovni těsně pod vrcholem.*“¹⁸² Tato druhá generace již tuto starou komunistickou morálku mít nebude, čímž by mohla být více nakloněna nestranným názorům a celkově chápavější ve vztahu ke Spojeným státům.¹⁸³

Na březnové schůzce se projednávala ještě jedna zajímavá událost, již byla potencionální návštěva prezidenta Tita ve Spojených státech. Na Kennedyho otázku, jaký názor Kennan zastává v tomto případě, Kennan zdůraznil její důležitost, ale nedovolil si nic doporučovat, dokud se neseznámí se situací v Bělehradě. „*V zásadě jsem schvaloval myšlenku Tita pozvat, ale chtěl jsem se ujistit, že se*

¹⁷⁹ KENNAN, George Frost, c. d., s. 267.

¹⁸⁰ KENNAN, George Frost, c. d., s. 268.

¹⁸¹ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 186–187. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_186 [Použito dne: 14. 3. 2017].

¹⁸² Tamtéž.

¹⁸³ Tamtéž.

*tak stane za nejpříznivějších okolností že by to vytvořilo nějaký příznivý reálný dopad na americko-jugoslávské vztahy.*¹⁸⁴ Otázka Titovy návštěvy byla pouze jedním z témat, okolo kterých se vzájemné vztahy točily a která se i nadále řešila. Vedení Spojených států také znepokojoval tiskový zákon, který měl být v Jugoslávii přijat, v jehož důsledku by byly omezeny operace Informační služby Spojených států (USIS)¹⁸⁵ a také by měl dopad na Titovu návštěvu USA, a proto se ministerstvo obrátilo na Kennana. Ten odpověděl 13. května 1961, tedy jen pár dní před svým oficiálním jmenováním, a v podstatě souhlasil: „*Souhlasím, že by to bylo nešťastné, kdyby hned po rozšíření takového pozvání americko-jugoslávské vztahy měly trpět drastickým nezdarem jako následek selhání v nalezení řešení problému tiskového zákona.*“¹⁸⁶ Nicméně zdůraznil, že stejně nepříjemné by bylo, kdyby si Tito myslel, že nová vláda neznamena žádnou změnu v nepřátelství Washingtonu vůči němu. To by mohlo také nevhodně ovlivnit jugoslávské stanovisko ohledně tiskového zákona.¹⁸⁷ Otázku návštěvy a tiskového zákona Kennan vznesl i během slavnostního jmenování do funkce, které se odehrálo 16. května, od kdy je Kennan oficiálně potvrzeným velvyslancem.¹⁸⁸ V telegramu zasláném po jmenování Kennan informoval, že se oba dohodli na schůzce v dohledné době, což má poskytnout čas na vyřešení problému s tiskovým zákonem a pozvat Tita na návštěvu.¹⁸⁹ Záležitosti spojené s tiskovým zákonem tím ovšem ještě nebyly vyřešeny, a protože se jednalo o zařízení spojená s USIS, Kennan je ještě nadnesl na schůzce s Titem 8. června, kde před koncem schůzky pohrozil, v případě neshod, zveřejněním zprávy o uzavření čítáren (USIS). Tito však k jejich zavření neviděl důvod, a naopak jej ujistil, že zákon nemá narušovat činnosti těchto institucí. Tito přislíbil v této věci osobní zásah. Jednání bylo završeno dohodou ohledně zařízení USIS ze 14. června. Její platnost byla zpočátku pouze prozatímní, dokud nebyla 28. prosince schválena jugoslávskou Federální skupštinou.¹⁹⁰

Jako následek dohody dorazil 20. června na velvyslanectví telegram, který po dořešení problematiky tiskového zákona opravňoval začít řešit pozvání prezidenta Tita do Spojených států. Kennan se 30. června v Titově nepřítomnosti neformálně sešel s ministrem zahraničí Kočou Popovićem, než tento 7. července odletí do Moskvy. Prezident nebyl z důvodu nemoci přítomen a pobýval na ostrově Brioni. Tématem vzájemné diskuze obou státníků byla plánovaná Titova návštěva.

---

¹⁸⁴ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, EasternEurope; Cyprus; Greece; Turkey, s. 186–187. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_186 [Použito dne: 14. 3. 2017].

¹⁸⁵ USIS (United States Information Service) byla informační agentura americké vlády, jejíž agendou byla zahraniční politika.

¹⁸⁶ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, EasternEurope; Cyprus; Greece; Turkey, s. 187–188. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_187 [Použito dne: 14. 3. 2017].

¹⁸⁷ Kennan proto navrhl, že se na nadcházejícím slavnostním jmenování Titovi zmíní o možné debatě ohledně zahraničněpolitických otázek. To mu ale znemožňuje jeho časové vytížení způsobené problémy spojenými s tiskovým zákonem, jímž se od svého příjezdu zabývá kvůli brzkému nabytí účinnosti tohoto zákona. V případě Titova souhlasu by Kennan mohl řešení odložit, dokud nebude vyjasněn tiskový zákon. Pokud by ale Tito otázku návštěvy zmínil, Kennan neměl dle svého plánu působit neinformovaně a měl by téma oddálit argumenty, jako například: že na to prezident Kennedy myslí a diskutovali o tom, a že Kennedy si jeho návštěvu přeje, ale že problém je v nedostatku času, tedy že prezidentův rozvrh by návštěvu ještě letos neumožnil. Kennan na závěr zprávy dodává, že nebude-li mu ministerstvo nařizovat jinak, bude se při slavnostním jmenování řídit svými návrhy výše. Den po zprávě ministerstvo potvrdilo Kennanův postup a vytvořilo mimo jiné i další alternativy. (FRUS, 1961–1963, Volume XVI, s. 187–188)

¹⁸⁸ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, EasternEurope; Cyprus; Greece; Turkey, s. 187–188. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_187 [Použito dne: 14. 3. 2017].

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 188.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 190.

Kennan sdělil Kennedyho ochotu setkat se s Titem, ale vzhledem k jeho nabitému rozvrhu by to mohla být v roce 1961 pouze návštěva pracovní. Státní návštěva by byla možná až v roce 1962. Kennan s ohledem na aktuální prezidentovu nemoc nepožadoval rozhodnutí ihned, avšak nabídl se, že svému protějšku bude po ruce, pokud bude chtít poslat odpověď nebo pouze prodiskutovat povahu návštěvy. Popović samozřejmě nechtěl předpovídat Titovo rozhodnutí, přesto by byl dle něj pozváním potěšen. Oba se dohodli, že pro tuto chvíli nebudou nic sdělovat veřejnosti. Kennan závěrem schůzky vyjádřil přátelský charakter pozvání a vyjádřil naději, že příští návštěva bude pro obě strany výhodná. Dle Kennanova dovětku bylo i na Popovićovi vidět, že je sdělením potěšen.¹⁹¹

3.2.4 Vídeňské jednání, Berlín a Bělehrad

Schůzka ve Vídni mezi Kennanem a Chruščovem proběhla ve dnech 3. a 4. června 1961. John Kennedy byl otřesen neúspěchem v Zátocě sviní¹⁹², který do určité míry naboural optimismus vyvolaný inauguračním projevem. Kennedyho pověst byla událostí poškozena, což vyhovovalo sovětskému vůdci Chruščovovi, jenž byl naopak posílen úspěšnou misí Jurije Gagarina ve vesmíru.¹⁹³ Summit ve Vídni měl přispět k urovnání sporů a posílení míru. Kennedy setkání spojil se svou cestou do Evropy. Nejprve směřoval do Paříže¹⁹⁴, kde prezident Charles de Gaulle podpořil jeho stanoviska a radil Kennanovi neustupovat, protože sám Chruščov válčit kvůli Berlínu nechce, a aby se tedy nenechal vyděsit či vyprovokovat. Z Paříže měl pokračovat do Vídně a odtud do Londýna.¹⁹⁵

JFK se ohledně summitu poradil mimo jiné s velvyslancem v SSSR Llewellynem E. Thompsonem, který věřil v příjemnou atmosféru setkání, a také s Gerogem Kennanem.¹⁹⁶ Ten zaslal 2. června zprávu Ruskovi z americké ambasády v Bělehradě do Paříže, kde Rusk doprovázel Kennedyho, a hned v úvodu přiznal, že v tomto ohledu není příliš informován. Ovšem na rozdíl od Thompsona varoval před snahou SSSR a komunistické Číny narušit postavení Spojených států.

---

¹⁹¹ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, EasternEurope; Cyprus; Greece; Turkey, s. 190–191. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_187 [Použito dne: 14. 3. 2017]

¹⁹² Při rozhodování nad již dříve naplánovanou utajenou akcí si Kennedy uvědomoval problémy spojené s emigranty a obával se protizásahu Sovětského svazu v Berlíně či negativní odezvy ze strany zemí Latinské Ameriky. Možnost přímé americké intervence Kennedy veřejně odmítl, nicméně utajenou operaci podporovala CIA a i někteří členové vlády. Dle plánu se Kubánci, kteří byli připraveni ve výcvikových střediscích, nacházející se na území Guatemaly, vylodí v Zátocě sviní a USA jim poskytnou přinejmenším leteckou podporu. Celá akce, již vyzrazená, ztroskotala jednak kvůli špatné koordinaci a i kvůli podcenění Castrovy síly. John Kennedy odmítl zasáhnout přímo v nepovedené operaci, neboť hrozilo snížení americké prestiže. Kennedy byl zklamaný, nicméně vzal celou akci na svou zodpovědnost. (Durman 2004, s. 535–537)

¹⁹³ DURMAN, Karel, c. d., s. 536–537.

¹⁹⁴ V Paříži se dozvěděl o atentátu na diktátora v Dominikánské republice Rafaela Trujilla, což prohloubilo obavy ze šíření komunismu v Latinské Americe. Země byla považována za další možné místo ohrožené komunisty. Nejistota panovala také v souvislosti s nástupem nové vlády Joaquína Balaguera. Byla zvažována dokonce invaze na ostrov, kterou velmi podporoval Bobby Kennedy oproti Bowlesovi, který invazi odmítl. Bowlesovo stanovisko nakonec převážilo. (Dallek 2006, s. 348–349)

¹⁹⁵ DALLEK, Robert, *Nedokončený život: John F. Kennedy: 1917–1963*, Praha, Argo 2006, s. 350.

¹⁹⁶ Tamtéž.

„Myslím, že by mělo být užitečně zdůrazněno Chruščovovi, že politický program založený na takové kalkulaci je nejen zcela v rozporu s jakýmkoli pokusem zlepšit mezinárodní atmosféru, [...]“¹⁹⁷ ale naopak by mohl vést ke konfliktu mimo jakoukoli kontrolu. Kennedy by měl zdůraznit, že štvavý a hanlivý charakter nedávných sovětských prohlášení pouze poškozuje snahy situaci zlepšit a zároveň napomáhají těm, kteří možné zlepšení vzájemných vztahů nechtějí.¹⁹⁸

Kennedy dorazil do Vídně 3. června a byl zdejšími obyvateli velmi dobře přijat. První den jednání probíhal na americkém velvyslanectví. Chruščov si při rozhovorech počínal útočně a napadal Kennedyho kvůli protisovětské aktivitě Spojených států. Sám popíral sovětské kroky nasměrované k šíření komunismu. Kennedy navíc uznal chybu v případě Kuby, což si Chruščov vyložil jako slabost a dál pokračoval ve své taktice napadání amerického prezidenta. Ideologické spory ale nebyly hlavním důvodem schůzky.¹⁹⁹ Tím byla otázka Německa, odzbrojení, jaderné testy a Laos. Chruščov navrhoval, aby obě země podepsaly mírovou smlouvu s Německem²⁰⁰ s tím, že Sovětský svaz ji podepíše, i když Spojené státy podepsat odmítnou. První den zakončilo večerní společenské setkání na zámku Schönbrunn a druhý den se odehrával na sovětské ambasádě. Nálada se vůbec nezlepšila. Sovětský vůdce odmítl zákaz jaderných testů a odzbrojení a stejně tak dohled OSN.²⁰¹ Jako dohled na jaderné testy navrhoval tříčlennou komisi ze zástupců USA, SSSR a nějaké neutrální země. Nicméně aktuálnějším problémem byla krize spojená s Berlínem. Sovětský představitel měl v plánu mírovou smlouvu podepsat jak se západním Německem, tak i s východním Německem, a pokud to nebude možné, tak alespoň s NDR, čímž se Sovětský svaz měl bránit před případnou agresí. Vídeňský summit nedopadl podle Kennedyho představ, neboť namísto posílení míru došlo spíše k zostření vzájemných vztahů. Zároveň byl zklamán z Chruščovova výstupu, i když sám zpětně reflektoval, že přiznání o

---

¹⁹⁷ FRUS, 1961–1963, Volume V, Soviet Union, s. 168–170. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v05/pg_168 [Použito dne: 14. 3. 2017].

¹⁹⁸ FRUS, 1961–1963, Volume V, Soviet Union, s. 168–170. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v05/pg_168 [Použito dne: 14. 3. 2017].

¹⁹⁹ Chruščov prohlásil, že na straně komunismu jsou dějiny, s čímž Kennedy rozhodně nesouhlasil a šíření komunismu označil za ohrožení míru. Uvolnění ze strany Chruščova nepřinesla ani procházka po obědě a i další jednání prvního dne proběhla ve znamení dalších sporů a neshod. Chruščov na jednání přijel s úmyslem utkat se a předhánět svého protivníka, přičemž svou roli v tom jistě hrál i Kennedyho věk, patrně i neúspěch v Zátoce sviní a i snaha Čínské lidové republiky zaujmout vedoucí místo v komunistickém hnutí namísto Sovětského svazu. Chruščov kalkuloval se zastrásovací taktikou, jejímž cílem bylo, ať už se to může zdát sebeiluzornější, přimět USA vzdát se Německa a třeba i celé Evropy pro zachování míru a zamezení konfliktu. (Dallek 2006, s. 350–359)

²⁰⁰ Ve vztahu k Německu měl Chruščov obavy hlavně ve dvou věcech: v možných nových problémech, které by vyvstaly ze sjednocení Německa pro SSSR; a Berlín jako únik pro emigranty na Západ. Smlouva, kterou se Sověti chystali podepsat s NDR, by v podstatě zrušila platnost všech předešlých dohod uzavřených od konce války, což by ve svém důsledku vedlo i ke zrušení práv k volnému přístupu západních zemí do Berlína přes území východních Německa. Kdyby Spojené státy smlouvu také podepsaly, Berlín by byl svobodným městem. Kennedy ovšem neměl v úmyslu dohodu s Německem podepsat a odmítl se k tomu nechat nutit. Kennedy Chruščova vyzýval k nenarušování mocenské rovnováhy v Evropě, aby nenutil USA k zásahu. To ale sovětský vůdce odmítl s tím, že Sovětský svaz dohodu podepíše a nenechá se zastrášovat. Ustoupil pouze v tom, že dohodu nepodepíše do prosince tohoto roku (1961). (Dallek 2006, s. 350–359)

²⁰¹ Zákaz testování jaderných zbraní se setkal u Chruščova s odmítnutím, a místo toho navrhoval všeobecné odzbrojení, hlavně ve vztahu k USA, neboť by to vyřešilo odzbrojení Spojených států. Kennedy pro zákaz zkoušek jaderných zbraní argumentoval tím, že ač by zákaz nevedl k ukončení výroby zbraní ani v jedné ze supervelmocí, ale mohl by do budoucna omezit počet zemí disponujících jadernou zbraní, protože jejich počet bude jinak stoupat. V důsledku nárůstu jaderných mocností by došlo k ohrožení bezpečnosti obou supervelmocí a zároveň k většímu ohrožení míru jadernými konflikty. Všeobecné odzbrojení považoval Kennedy za dlouhodobé, ale zákaz testů by byl patřičným začátkem. Téma se znova objevilo během oběda, když Chruščov poznamenal, že se SSSR k testům vrátí pouze, pokud budou stejnou aktivitu vyvíjet i Spojené státy. Ke koncenzu stejně nedošlo a Kennedy neustoupil. Naopak tvrdil, že obě země by měly respektovat své zájmy. (Dallek 2006, s. 350–359)

neúspěchu operace v Zátocce sviní bylo nevýhodné. Přiznával si, že jeho postoj a jednání s Chruščovem mělo být tvrdší, protože dle svého mínění tím jen potvrdil svou neschopnost v Chruščovových očích.²⁰²

Na schůzce Kennana s prezidentem Titem 8. června Kennan hned v úvodu, než rozhovor otočil k tiskovému zákonu, informoval Tita o vídeňském summitu. Podle telegramu, který Kennan téhož dne poslal, byl Tito tímto krokem potěšen. Tito se nijak nevyjadřoval, kromě sovětské představy o tříčlenné komisy pro inspekci testování jaderných zbraní, kterou označil za nepřijatelnou pro svou zemi. V souvislosti s výsledky vídeňského setkání vyjádřil svou naději v přehodnocení a revizi postojů obou supervelmocí a z toho plynoucí ústupky. „*Cítil, že pokud by mohl být vyřešen jen jeden z největších problémů, samo o sobě by to bylo velmi užitečné při zlepšování prostředí pro další dohody.*“²⁰³

Jugoslávská zahraniční politika viděla evropskou stabilitu a mír v zachování stávajících poměrů a zmírnění napětí nějakou dohodou mezi Východem a Západem. To byl jeden z důvodů, proč FLRJ podporovala Sovětský svaz, pokud měl v úmyslu zachovat neměnnost. Rozhodně nepomýšlela na omezení sovětské moci ve východní Evropě ve prospěch západních zemí. Je důležité zmínit, že stabilita založená na stávajícím stavu se v jejich pojetí nevyklučovala s jugoslávskou podporou sovětských satelitů, zejména Rumunska a Maďarska, k větší míře nezávislosti na Moskvě. Jugoslávie uznávala hranici na Odře a Nise, a i když NDR diplomaticky uznala roku 1957, vztah k Walteru Ulbrichtovi byl poněkud vlažný. Na druhou stranu odmítala vyzbrojení SRN jadernými zbraněmi, což bylo spojeno s výpady Jugoslávie proti německému militarismu a revanšismu, což lze připsat částečně zkušenostem z druhé světové války. Existence dvou německých zemí byla uznávána a vzájemné neshody měly být řešeny bilaterálně. Uznáním NDR sice byly zpřetrhány diplomatické styky se západním Německem, ale vzájemné obchodní kontakty probíhaly dál. Opětovné sjednocení Německa jugoslávskému vedení způsobovalo obavy, pokud by k němu došlo pohlcením východní části západním Německem, což by narušilo stabilitu a mohlo by vést ke konfliktu a k otřesu komunistickými režimy v okolí. Současně ale také odmítalo možnost, že by se celé Německo dostalo pod sovětský vliv, což by vedlo k celkové převaze Sovětů na kontinentě a nepochybně i ke ztrátě jugoslávské nezávislosti jako možnému následku. Nicméně stanovisko Jugoslávie proti sjednocení nebylo absolutní a v případě, že by se předešlo obavám z výše zmíněného eventuálního vývoje, byla Jugoslávie schopná si sjednocení představit. Optimálním scénářem pro německou unifikaci, jak uvádí John C. Campbell ve své práci, by pro FLRJ byla dohoda mezi Východem a Západem, a i pomalý vývoj směřující k uvolnění samotné německé iniciativy, což by vyhovovalo očekávání Bělehradu.²⁰⁴

---

²⁰² DALLEK, Robert, *Nedokončený život: John F. Kennedy: 1917–1963*, Praha, Argo 2006, s. 350–359.

²⁰³ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, EasternEurope; Cyprus; Greece; Turkey, s. 189–190. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_189 [Použito dne: 14. 3. 2017].

²⁰⁴ CAMPBELL, John C., c. d., s. 158–159.

4 První konference Hnutí nezúčastněných států v Bělehradě v kontextu vztahů se Spojenými státy americkými

4.1 Jugoslávie a třetí svět – cesta ke konferenci v Bělehradě

Pro lepší pochopení událostí spojených s prvním summitem Hnutí nezúčastněných je, dle mého názoru, nutné zmínit se alespoň stručně o evoluci počátku tohoto hnutí a jugoslávské politice vůči zemím třetího světa. Z toho důvodu se vrátím na počátek padesátých let a v několika následujících kapitolách se zaměřím především na Jugoslávii a vývoj jejích vztahů s nově vzniklými zeměmi ve světě mezi oběma velmocemi.

4.1.1 Počátky kontaktů

Jugoslávie v OSN podporovala nezávislost pro kolonizované země již před roztržkou se SSSR, ale tehdy její aktivity kryly s aktivitami sovětskými, a pro ostatní země nebylo snadné mezi nimi rozlišovat. Jugoslávie byla v padesátých letech velmi činná v OSN - např. v Poručenské radě. V OSN se podílela na vzniku Speciálního fondu OSN pro hospodářský rozvoj (SUNFED) a samozřejmě navazovala vazby s nově vzniklými státy. Nicméně uznání Jugoslávie zeměmi třetího světa za nezávislou nepřišlo ihned. Důkazem může být situace, kdy se jugoslávské vedení rozhodlo před OSN přednést problém sovětského tlaku vyvíjeného na FLRJ. Mnoho zemí nechápalo důvod aktu, a proto bylo nutné obhájit a obhájit důvody reálnými argumenty. K významným počínům jugoslávské zahraniční politiky byly tajné dodávky zbraní pro Barmu, které jí umožnily zajistit své teritorium²⁰⁵, Egyptu²⁰⁶ a posléze i alžírskému osvobozenému hnutí. To bylo ve třetím světě

---

²⁰⁵ Jugoslávie pěstovala výborné vztahy s Barmou, zejména za vlády premiéra U Nu, než byl podruhé a definitivně sesazen v březnu 1962. Barmu v té době trápily zbytky Čankajškových jednotek, jež pronikly do severní Barmy, a bylo v jejím zájmu získat vojenskou pomoc ve formě dodávek vybavení. Pro potřebnou pomoc se obrátila na neutrální země Jugoslávii, Indii a Izrael, protože se nepodařilo získat pomoc ani od USA a ani od Britů, kde jedním z důvodů byla probíhající korejská válka. V prosinci 1952 byla vyslána jugoslávská vojenská mise a i Izrael poskytl pomoc prostřednictvím prodeje letadel. Tato pomoc byla velmi důležitá. Nešlo navíc jen o pomoc s vojenským vybavením ale i o pomoc diplomatickou, když FLRJ podpořila barmské stížnosti proti útokům jednotek nacionalistické Číny v březnu 1953 v OSN. To byly jedny z důvodů oblíbenosti Jugoslávie v této zemi. Projevem této popularity a obdivu byl například fakt, že někteří barmské úředníci prohlašovali, že chtějí z Barmy udělat *Jugoslávii Asie*, a Jugoslávie si vysloužila pozvání na Asijskou socialistickou konferenci konanou v lednu 1953. Stejně tak se změnil i pohled jugoslávského vedení na Barmu, kterou vnímalo jako nejpokrokovější zemi v regionu. (Rubinstein 1970, s. 45–46)

²⁰⁶ Již v Radě bezpečnosti OSN se Jugoslávie a Egypt často radili, nicméně v mnohých otázkách se nedokázali shodnout. Egypt za vlády krále Farúka I. byl pod silným vlivem západních zemí, zejm. Britů, což se samozřejmě projevovalo i na jeho zahraniční politice a optice na komunismus a studenou válku. Styky obou zemí byly proto omezené a ovlivněné britským vlivem v zemi. Po převratu, ke kterému v Egyptě došlo v červenci 1952, jehož následkem bylo svržení Farúkova režimu, jugoslávští analytici upozorňovali na Nagíbův neúspěch při získávání zbraní ze západní Evropy na jaře 1953 a k silné pravděpodobnosti, že se Násir obrátí na SSSR. V srpnu 1953 do Jugoslávie přijela první egyptská vojenská mise cestující po armádních jednotkách a továrnách. Vše bylo připraveno na prodej malých zbraní Egyptu. Bez ohledu na britský a americký

vnímáno obzvláště pozitivně, vzhledem k době, kdy se k podobnému činu uchýlila i přes možné negativní dopady, které mohly hlavně od západních zemí přijít.²⁰⁷ V Africe Jugoslávie pěstovala dobré vztahy s Etiopií.²⁰⁸

V období 1953–1954 ve FLRJ nejvíce rezonovaly otázky spojené s bezpečností. Je to období, kdy roku 1953 vzniká balkánský pakt, probíhá terstská krize, v jejímž důsledku se zhoršovaly vztahy s Itálií, a ani smrt Stalina v březnu 1953 neukončila obavy jugoslávského vedení ze sovětského tlaku.²⁰⁹ Vztahy se zeměmi tzv. třetího světa se přesto prohlubovaly. Avšak nešlo jen o otázky bezpečnostní. Dalšími důvody k navazování kontaktů s těmito zeměmi byla i snaha vyvázat se z politické izolace, navázat vztahy s *pokrokovými zeměmi* a samozřejmě i možnost otevření nových trhů pro jugoslávské podniky. Významnou událostí pro Jugoslávii byla účast na Asijské socialistické konferenci, která probíhala v lednu 1953 v Rangúnu. Jugoslávské vedení o účast na konferenci velmi stálo a byli jedinými Evropany, kteří se konference zúčastnili.²¹⁰ V delegaci působili Milovan Djilas, pozdější dizident, a Aleš Bebler, jugoslávský diplomat a politik. Jugoslávie rozpoznala snahy asijských zemí zachovat si nezávislost v bilaterálně rozděleném světě a i snahy určitým způsobem koordinovat svou činnost. V tomto směru mohla Jugoslávie přispět svým příkladem udržení si nezávislosti v nebezpečném prostředí. V neposlední řadě chtěla ukázat rozdíl mezi sovětským a jugoslávským socialismem a úspěchy svého samosprávného systému a dělnických rad.²¹¹

Jugoslávie se v dalších letech, konkrétně 1953–1956, aktivně pracovala v Asijské socialistické konferenci, která z konference v Rangúnu vzešla.²¹² Zájem Jugoslávie opadl, když v roce 1956 proběhla druhá Asijská socialistická konference v indické Bombaji, která odmítla rázně vystoupit proti agresi Izraele, Británie a Francie vůči Egyptu v rámci suezské krize. Roli v oslabení své aktivity v této organizaci hrál i fakt, že Jugoslávie v této době již měla navázané kontakty s významnými

---

tlak, Bělehrad uskutečnil prodej, čímž významně posílila své postavení v Káhiře za svou politickou odvahu i pro dodané zbraně. (Rubinstein 1970, s. 51–52)

²⁰⁷ RUBINSTEIN, Alvin Z., *Yugoslavia and the nonaligned world*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press 1970, s. 49–51.

²⁰⁸ S Etiopií Jugoslávie získala první kontakty na pařížské mírové konferenci roku 1947 a stala se tak první zemí Afriky, se kterou Jugoslávie navázala těsné styky. Obě země měly také podobnou historickou zkušenost z okupace. Vzájemně se podpořily v pro ně palčivých problémech té doby. Jednalo se o jugoslávskou podporu Etiopie v otázce Eritrey a etiopskou podporu Jugoslávie v otázce Terstu. Nicméně styky na diplomatické úrovni oficiálně navázaly ze strany FLRJ v březnu 1952. V únoru 1954 náčelník štábu generál Pako Dapčević předal pozvání pro etiopského císaře Haile Selassieho k návštěvě Jugoslávie. Ta se odehrála v červenci téhož roku a byla úspěšná. Byl to jeden z důležitých kroků Tita k významné pozici mezi vůdci afro-asijských zemí. Tito návštěvu v Etiopii opětoval v prosinci 1955. Na základě těchto úzkých kontaktů se také rodila jugoslávská technická a hospodářská pomoc Africe. Tito a Haile Selassie se často vzájemně seznamovali s osobními názory během krizi na Blízkém východě roku 1956 a 1958 a i během konžské krize. Zlomovým se stal summit nezúčastněných zemí, po němž vztahy poněkud zeslábly. V souvislosti s dalším vývojem Hnutí nezúčastněných států se FLRJ snažila oddálit od *konzervativních* složek v Africe a zaměřit se na ty *pokrokové*, zatímco Etiopie se začala více orientovat na africké záležitosti a ambice na hru v globálním prostředí v Asii či Americe postupně ztrácela. (Rubinstein 1970, s. 43–45)

²⁰⁹ RUBINSTEIN, Alvin Z., c. d., s. 39.

²¹⁰ I Izraelci stáli o účast na konferenci z podobných důvodů, podobně jako Jugoslávci, mezi nimiž byla pozice v OSN a vyvedení z diplomatické izolace. (Rubinstein 1970, s. 40)

²¹¹ RUBINSTEIN, Alvin Z., c. d., s. 39–41.

²¹² Zajímavými postřehy v jugoslávském tisku po konferenci byl například názor, že pojem „*socialistický*“ měl lepší zvučnost v zahraničí nežli „*komunistický*“, nebo varování pro horlivější soudruhy, aby si při jednání s asijskými a africkými zeměmi nepočínali šovinisticky. (Rubinstein 1970, s. 41–42)

představiteli zemí třetího světa, přičemž se Tito sám zařadil mezi jejich čelní představitele a nadále se zabýval aktivitou na globální scéně.²¹³

Významnou roli v dalším sblížení se zeměmi třetího světa hrály Titovy návštěvy těchto zemí. V tomto smyslu je důležité se zmínit o Titově cestě do jihovýchodní Asie na přelomu let 1954–1955, kdy navštívil Indii a Barmu.²¹⁴ V Indii pronesl řeč ve federálním parlamentu, kde zdůraznil nutnost koexistence a spolupráce států s různými systémy jako prostředek pro zachování míru, jehož největším ohrožením je právě vznik vojensko-politických bloků. Zároveň znovu prohlásil svou věrnost politice nezúčastněnosti a vysvětloval normalizaci vztahů Jugoslávie se SSSR, ke kterým v té době docházelo. Nicméně za nejpodstatnější ve vztahu k vnějšmu světu lze označit jeho odmítnutí záměru vytvořit nějaký třetí mocenský blok. Spolu s indickým premiérem Džaváharlálém Néhrúem vydali společné komuniké, kde představili zásady, které mají řídit vztahy mezi oběma zeměmi²¹⁵, vysvětlili pojem *nezúčastněnosti* a také odmítli chybný výklad neangažovanosti jako období třetího bloku ve světové politice.²¹⁶ Následovala oficiální návštěva Barmy²¹⁷, kde byl Tito velkolepě přivítán. Jeho sláva a sympatie vycházely jednak z jeho životního příběhu bojovníka, který se postavil silnějšímu nepříteli, také z jugoslávské verze cesty k socialismu, o který jevil zájem barmští představitelé, a samozřejmě k ní významně přispěla i vojenská pomoc, která barmské armádě pomohla utkat se s jednotkami čínských nacionalistů (z bývalé Čankajškovy armády) v severobarmských horských oblastech.²¹⁸ Na konci roku 1955 a na počátku roku 1956 byl Tito na další důležité návštěvě u egyptského prezidenta Násira.

Jistý myšlenkový pohyb byl v politické rovině v této oblasti již patrný, neboť o několik měsíců dříve naléhal indonéský premiér Ali Sastroamidjojo na Néhrúa, aby byla svolána asijsko-africká konference. Mezi důvody je třeba uvést i manilský pakt ze září 1954, který zakládal Organizaci jihoasijské smlouvy (SEATO), tlak působící z Čínské lidové republiky, jež se nacházela v izolaci, a z jejího poměru ke Spojeným státům. Výše zmíněné události v podstatě podpořily Titovy snahy, podtrhly vhodné načasování Titovy cesty do tohoto regionu a patrně i díky tomu zaujal Néhrúa svými stanovisky.²¹⁹

Titovy návštěvy spojené s osobním setkáváním s vůdci zemí třetího světa, ať už jednotlivě nebo na společných setkáních, se staly významnou součástí Titovy diplomacie. Pomocí této taktiky

---

²¹³ RUBINSTEIN, Alvin Z., c. d., s. 42.

²¹⁴ Návštěva Indie probíhala od 16. prosince 1954 do 3. ledna 1955 a ještě po návratu z Barmy od 20. do 25. ledna 1955. (Rubinstein 1970, s. 53)

²¹⁵ Tyto principy byly součástí preambule Čínsko-indické dohody o obchodu s Tibetem z 29. dubna 1954 a bývají označovány jako tzv. *Panča šíla*. Šlo o pět principů, kterými se mají řídit vzájemné vztahy mezi ČLR a Indií, nicméně Néhrú je pokládal za uplatnitelné i obecně v mezinárodním prostředí. Konkrétně se jednalo o: vzájemné respektování územní celistvosti a suverenity; neútočení; nevměšování se do vnitřních záležitostí; rovnoprávnost a vzájemná výhodnost, a mírové soužití.

²¹⁶ RUBINSTEIN, Alvin Z., c. d., s. 53–57.

²¹⁷ Návštěva Barmy probíhala od 6. do 17. ledna 1955. (Rubinstein 1970, s. 57.)

²¹⁸ RUBINSTEIN, Alvin Z., c. d., s. 57–58.

²¹⁹ Tamtéž, s. 57.

vybudoval vztahy s významnými osobnostmi a dostal se tak mezi hlavní představitele formujícího se hnutí. Současně prosazoval myšlenky soužití, spolupráce, aktivity a koordinace, které byly uznávány. Nebyl to pouze osobní úspěch maršála Tita, ale spolu s ním i celé Jugoslávie, která se tak dostávala na celosvětovou scénu a nabývala velké vážnosti.

4.1.2 Bandung a Bělehrad

První Afro-asijské konference pořádané v dubnu 1955 v indonésckém Bandungu se zúčastnilo 29 zemí z Asie i Afriky. Předcházela jí konference v cejlonské Kolombě, která probíhala na přelomu dubna a května 1954, za účasti premiérů Indie, Pákistánu, Cejlonu, Indonésie a Barmy, a kde byla diskutována idea svolat první konferenci asijských a afrických zemí.²²⁰

Cílem konference bylo projednat mezinárodněpolitickou pozici zúčastněných zemí, která se vyvíjela od konce druhé světové války; dále zabývat se společnými problémy, které často měly kořeny ještě v koloniálních dobách; možnostmi vzájemné spolupráce a cílem bylo také nebýt pouze pasivním článkem na šachovnici velmocí v globálních záležitostech týkajících se jich samotných. Mezi další důležité otázky patřilo umírnění čínských ambicí a zamezení její agrese či válce se Spojenými státy. V závěrečném komuniké byly shrnuty body, na kterých se účastníci dohodli, mezi nimiž byla mimo jiné hospodářská spolupráce, kulturní spolupráce, a zvláště důležitá byla podpora míru a soužití²²¹, kde bylo uvedeno deset principů, na jejichž základě měly národy žít v přátelském soužití.²²² Celkově lze shrnout, že se členové shodli na společných závěrech ohledně antikolonialismu, odzbrojení, mírového soužití a podpore členství v OSN. Současně konference napomohla upevnit povědomí o afro-asijských zemích jako činitelích mezinárodních vztahů.

Nelze ovšem také opominout negativní stránku jednání. Konference ukázala své slabiny v otázce rozdílu mezi zúčastněnými státy. Především se týkaly zapojení nebo nezapojení v mocenských blocích, což dále omezovalo spolupráci a praktické uplatňování smluvených principů. Existovaly zde země, které se nezapojovaly do vojensko-politického spojení s velmocemi, jako např. Barma, Indonésie a Indie, a země, které se naopak do bloků samy zařadily, např. Turecko či Pákistán. Pojem *nezúčastněnost* nebyl v závěrečném dokumentu uveden.²²³ I když bývá jednání v Bandungu považováno za předstupeň pozdějšího Hnutí nezúčastněných, stále se jednalo o územně omezenou

---

²²⁰ JAKOVINA, Tvrtko, *Treća strana Hladnog rata*, Zaprešić, Fraktura 2011, s. 35–36.

²²¹ Za pozornost stojí výzva, ve které se konference zastává: práv palestínských Arabů; Indonésie v otázce Západního Iriánu (dnešní Západní Nová Guinea) vůči Nizozemsku vyzývající k mírovému řešení problému; a Jemenu v otázce jižního Jemenu a Adenu. (Final Communiqué of the Asian-African conference of Bandung, 24. duben 1955, in.: Mates 1972, s. 375–376)

²²² Final Communiqué of the Asian-African conference of Bandung, 24. duben 1955, in.: MATES, Leo, *Nonalignment theory and current policy*, Belgrade, The Institute of International Politics and Economics 1972, s. 371–378.

²²³ RUBINSTEIN, Alvin Z., c. d., s. 62–63.

záležitost. Později se koncept afro-asijské jednoty ukázal jako neudržitelný. Další Afro-asijská konference, *druhý Bandung*, se měla konat v Alžírsku roku 1965, nicméně po sesazení prezidenta Ben Belly²²⁴ v červnu 1965 byla zrušena, což Jugoslávie viděla ráda, protože v případě uskupení afro-asijských zemí by byla z případných jednání vyloučena.²²⁵

Jugoslávie se vzhledem k tomu, že šlo o evropský stát, konference nezúčastnila. Přesto mohla ze zmíněných neúspěchů konference čerpat, především pokud šlo o aktivní praktické projevy spolupráce členů konference po jejím skončení. Nasnadě byla možnost využít zklamané většiny účastníků, kteří nebyli součástí oněch vojensko-politických bloků. Využila tak společného zájmu spojujícího FLRJ s těmito zeměmi, kterým bylo udržení nezávislosti, aktivní účast na rozhodování, jež mohlo ovlivnit jejich vlastní budoucnost. Dále rovnost mezi národy a jejich sebeprosazování na poli mezinárodních vztahů.

4.1.3 Vývoj od Bandungu

Také domácí situace Tita přiměla přiklonit se k nezúčastněným zemím. Alvin Z. Rubinstein ve své knize poukazuje na zajímavý fakt, který byl jedním z faktorů jugoslávské orientace na třetí svět. Rubinstein vychází z vlivu sovětského nátlaku při formování jugoslávské zahraničněpolitické koncepce, upozorňuje na štěpení ve Svazu komunistů Jugoslávie v souvislosti se změnami v Sovětském svazu v letech následujících po Stalinově smrti. Destalinizace a snaha urovnat vztahy s FLRJ měly dopad na prorusky orientovanou část SKJ, která začala požadovat obnovu spolupráce se socialistickým táborem. Stejně požadavky přicházely i od konzervativních kruhů, které odmítaly liberalizaci doma. Toto křídlo bylo nicméně výrazně oslabeno: následným děním v samotném Sovětském svazu, kde byla zdůrazňována jednota komunistického hnutí, kvůli čemuž nebyl uznáván projekt vlastní cesty k socialismu; dále událostmi v sousedním Maďarsku roku 1956; také opozicí v prozápadně orientovaném křídle strany; v neposlední řadě též maďarskou a albánskou menšinou. K dalšímu napětí v SKJ ještě přispívalo napětí mezi jednotlivými republikovými vůdci, kteří se lišili v přístupu k liberalizaci a decentralizaci. Ve složité vnitřní situaci představovala orientace na země třetího světa určité východisko z vnitřních problémů. Nezúčastněnost tak umožňovala dosáhnout vnitřní stability i shody v zahraniční politice země, neboť se jí dostávalo širší podpory.²²⁶

Dalším faktorem byla Titova touha posílit své postavení v mezinárodním prostředí a ovlivňovat tak mezinárodní vývoj. Dle slov Alvina Z. Rubinsteina: „*Zcela zřejmě jugoslávské vůdce nezajímala „skvělá izolace“, vytváření ze své země „Švýcarsko Balkánu“. Pro svou zemi usilovali o*

---

²²⁴ Ahmed Ben Bella byl alžírský revolucionář a politik, v letech 1962–1963 premiér a v letech 1963–1965 prezident země. S Titem měl dobré vztahy a roku 1964 navštívil Bělehrad. (Campbell 1967, s. 85)

²²⁵ RUBINSTEIN, Alvin Z., c. d., s. 63; CAMPBELL, John C., c. d., s. 86–87.

²²⁶ RUBINSTEIN, Alvin Z., c. d., s. 71–72.

roli přesahující logiku jejího geografického umístění, velikosti a bohatství.“²²⁷ A samozřejmě významné byly i ekonomické pohnutky. Rozhodnutí sovětského vedení zmrazit slíbený úvěr na konci padesátých let a oslabení pozic na Západě vedlo jugoslávské ekonomy k orientaci mimo komunistický blok. Cílem bylo zajištění konkurenceschopnosti společností. Nastalá situace vedla jugoslávské podniky k rozvoji obchodu a ekonomických vazeb se zeměmi třetího světa.²²⁸

Pro další evoluci Hnutí nezúčastněných byla významná schůzka Tita, egyptského prezidenta Gamála Abd an-Násira a indického premiéra Džaváharlála Néhrúa na ostrovech Brijuni probíhající 18. a 19. července 1956. Každého státníka vedla k návštěvě jiná pohnutka. Pro Tita návštěva znamenala především posílení svého postavení mezi neangažovanými zeměmi. Pro Néhrúa to bylo především diplomatickou povinností. Násir, který byl prezidentem formálně teprve od června 1956, byl v té době ještě málo známý ve světě vysoké politiky, a účasti si vážil jako zapojení do úzkého kruhu vůdců nezúčastněných zemí.²²⁹ Chorvatský historik Tvrtko Jakovina o této schůzce napsal: „[...] ačkoli bylo později přijímáno jako nulté, počáteční setkání v historii Hnutí, a přijatá deklarace jako první multilaterální dokument nezúčastněných, bylo to především setkání tří státníků tří přátelských zemí velmi rozdílných systémů a pohledů na svět, kteří se v některých důležitých bodech shodli.“²³⁰ I přes rozdílná stanoviska se nakonec podařilo přijmout společné komuniké ze dne 19. července. Pro Indy bylo až příliš dlouhé, zatímco Egyptané si přáli ještě delší a ostřejší text. Formálně nejde o deklaraci, neboť dle přání zúčastněných je ve světě již příliš deklarací. Zajímavostí je, že Indové setkání přikládali podstatně menší význam než Jugoslávie.²³¹ Závěrečné komuniké obsahovalo 12 bodů a zdůrazňovalo nutnost chránit mír a rovnost národů, odzbrojení, posílení role OSN a rozvoj hospodářské spolupráce. Za hlavní hrozbu míru považovali strach a napětí, které je potřeba postupně omezit, čemuž má pomoci kolektivní bezpečnost a nikoli vytváření bloků a dělení, což považují za kontraproduktivní. V souvislosti s odzbrojením vyzývají ke kontrole zbrojení ze strany OSN, k ukončení testování a v budoucnu využívání jaderné energie jen pro mírové účely. V komuniké je přijato oněch deset bodů přijatých na bandungské konferenci a důraz je kladen na mírové řešení konfliktů, s čímž je spojena podpora přijetí ČLR do OSN, mírového řešení budoucnosti Německa a podpora alžírského boje za nezávislost.²³² Pojem *nezúčastněnost* zde zmíněn nebyl.²³³

Na VII. sjezdu SKJ v březnu 1958 se Jugoslávie přiklonila k nepřistoupení k socialistickému bloku, byl odmítnut monopol na ideologii a země se přihlásila k *aktivnímu soužití*, jež nemůže být aplikováno na vztahy mezi bloky. Očekávala postupný rozpad bloků, což chtěla podpořit tak, že by nové státy zaujímaly nezúčastněnou pozici a nepřidružily by se ani k jednomu z bloků. Dá se říci, že

²²⁷ RUBINSTEIN, Alvin Z., c. d., s. 73.

²²⁸ Tamtéž, s. 73–74.

²²⁹ Tamtéž, s. 75.

²³⁰ JAKOVINA, Tvrtko, *Třetí strana Hladnog rata*, Zprešić, Fraktura 2011, s. 38–39.

²³¹ Tamtéž, s. 39.

²³² The Brioni Document, 19. červenec 1956, in.: MATES, Leo, *Nonalignment theory and current policy*, Belgrade, The Institute of International Politics and Economics 1972, s. 379–381.

²³³ Téhož dne, kdy bylo přijato společné komuniké z Brijuni, americká vláda stáhla svou podporu stavby Asuánské přehrady, což ve svých důsledcích vyvrcholilo suezskou krizí. (Rubinstein 1970, s. 75)

Jugoslávci využili existence zemí, které odmítaly náležet do jednoho z obou bloků a zde se pokoušeli nalézt své místo, kde by zároveň mohli hrát důležitou roli ve světové politice. Součástí tohoto ideologického rámce byly i ekonomické faktory.²³⁴ Alvin Z. Rubinstein uvádí: „*Vedení [jugoslávské - pozn. autora] odpovídalo na tlaky z exportně orientovaných podniků částečně z přesvědčení, že užší ekonomické vztahy by podpořily politické vazby. A tak byly ekonomické aspekty nezáúčastněnosti propleteny s těmi politickými.*“²³⁵

Rok 1958 byl také rokem změn na Blízkém východě – nepokoje v Libanonu; vznik Sjednocené arabské republiky (SAR),²³⁶ zahrnující Egypt a Sýrii; vytvoření Arabské federace, zahrnující Irák a Jordánsko; a následný převrat v Iráku; americká přítomnost v Libanonu a další události. Spojené státy se zajímaly o názor maršála Tita na současný vývoj v tomto regionu, přičemž Jugoslávie vojenský zásah ze strany USA a Velké Británie odmítala s tím, že to smí pouze OSN.²³⁷ Na přelomu let 1958 a 1959 Tito uskutečnil další velkou zahraniční cestu, tentokrát do Indonésie, Barmy, Indie, Cejlonu, Etiopie, Súdánu, SAR a Řecka.²³⁸ Vrátil se březnu 1959 a ještě téhož měsíce se sešel s americkým velvyslancem Rankinem. Pro Spojené státy byla jugoslávská politika vůči zemím třetího světa výhodná. Roku 1959 se Koča Popović setkal s americkým ministrem zahraničí Herterem ve Washingtonu a později se s Titem sešel Chester Bowles. Rok nato do Jugoslávie přicestoval pozdější ministr Douglas Dillon.²³⁹ Roku 1959 od konce června do poloviny srpna došlo též pod vedením Vladimira Popoviće k cestě jugoslávské delegace po Latinské Ameriky.²⁴⁰ O této cestě se podrobněji zmíním v jedné z následujících kapitol.

Ve zprávě Koordinační rady operací o Jugoslávii z konce prosince 1959, kde byla shrnuta pozice Jugoslávie ve vztahu k americkým zájmům, bylo zdůrazněno, že Jugoslávie si zachovala ve sledovaném období od konce roku 1958 do konce roku 1959 svou nezávislost a i přes uklidnění sovětských útoků je stále Moskvou vnímána jako země mimo blok i komunistickou jednotu. Ve zprávě se též pozitivně hodnotí postup jugoslávské diplomacie, která svým rozvojem vztahů s neutrálními zeměmi Asie, Afriky a Latinské Ameriky posiluje své postavení vůči Sovětskému svazu.

²³⁴ RUBINSTEIN, Alvin Z., c. d., s. 76–78.

²³⁵ Tamtéž, s. 79.

²³⁶ V únoru 1958 došlo k sjednocení Egypta a Sýrie do Sjednocené arabské republiky.

²³⁷ Detailněji lze vycházet z memoranda o rozmluvě 26. července 1958 na Brijuni mezi Titem, velvyslancem Rankinem a ministrem Popovićem. Přítomná byla i manželka jugoslávského velvyslance v Indii. Diskuze probíhala převážně na téma dění na Blízkém východě a Chruščova. Dle Tita převrat v Iráku byl pro Násira nečekaný. Proto jeho novému režimu radil dostát závazkům (hlavně těch ekonomických) vůči západním zemím. Tito vyčítal americké zahraniční politice podporu feudálních režimů nereprezentující lid, a radil jim politiku změnit. Rankin reagoval argumentem, že vláda musí jednat s vládou, která je u moci a odmítl zasahovat do vnitřních záležitostí jiných zemí. USA odmítala způsob nastolení nové vlády v Iráku, k čemuž dodávali, že ani tato nová vláda nereprezentuje lid celý. Rankin potvrdil americký záměr podpory nezávislosti a samostatnosti těchto zemí, nicméně SSSR dle nich využívá nestabilní situace a podporuje nepokoje. Pro příklad uvádí dodávání zbraní Egyptu roku 1955. Američané se obávali průniku sovětské moci na Blízký východ. Tito naopak tvrdil, že nebezpečí průniku komunismu do tohoto regionu nehrozí. Pokud jde o události v Libanonu roku 1958, odmítal Tito Násirovu zodpovědnost za tamní události, neboť Titovy prý zprávy naznačovaly zlepšení situace. Rankin americký zásah v Libanonu obhajoval s tím, že americká účast zde pouze chrání demokracii a není na straně nikoho. Americká akce prý byla podmíněna závazkem povinností stran jednat. Zároveň poukázal na sovětské vetování předchozích snah situaci vyřešit v OSN. Tito nicméně odmítl, že by ohajoval sovětská stanoviska. (FRUS, 1958–1960, Volume X, Part 2, s. 346–349.)

²³⁸ JAKOVINA, Tvrtko, *Socijalizam na američkoj pšenici*, Zagreb, Matica hrvatska 2002., s. 129–131.

²³⁹ JAKOVINA, Tvrtko, *Socijalizam na američkoj pšenici*, Zagreb, Matica hrvatska 2002., s. 158–160.

²⁴⁰ RUBINSTEIN, Alvin Z., c. d., s. 94.

Navíc svým vlastním příkladem ukazuje: „a) *politickou motivaci sovětské pomoci*, b) *z toho plynoucí nebezpečí, že se stane otevřeně závislá na sovětské hospodářské pomoci*, c) *pokrytectví sovětského prohlašování přátelství a podpory pro všechny neutrální národy* a d) *skutečnost, že americká pomoc neznamená žádné vnitřní zasahování nebo zpronevěření se neutralitě*.“²⁴¹ Nicméně zpráva upozorňuje na možnou podporu komunistické orientace v Latinské Americe, což by ohrožovalo americké zájmy.²⁴² V další zprávě Koordinační rady operací o plánu činnosti ve vztahu k Jugoslávii z června 1960 byla, kromě již tradičního zdůraznění podpory její nezávislosti, také americká strategie k jugoslávské aktivitě vůči třetím zemím. „*Vyhnout se nepřátelskému či negativnímu postoji vůči jugoslávským představitelům v Latinské Americe a neúčastněných a nově vzniklých zemí Asie a Afriky. Chovat se vůči takovýmto představitelům takovým způsobem, aby se jasně rozlišilo mezi nimi a představiteli sovětského bloku a ukázalo, že se Jugoslávie, jako nezávislá země, těší respektu a podpoře Spojených států*.“²⁴³ Podle této zprávy zde Spojené státy připouštějí určitou míru jugoslávského ekonomického a politického vlivu, ale zároveň budou na pozoru před možnou podporou komunistické orientace latinskoamerických zemí či před ohrožením amerických zájmů.²⁴⁴ Pokud tedy stranou shrneme základní zájmy USA v Jugoslávii, bylo na prvním místě udržení její politické, ekonomické i vojenské nezávislosti na sovětském bloku a zajištění posilováním vazeb na Západ. Zároveň měla Jugoslávie narušovat jednotu komunistického hnutí, působit svým vlivem na země sovětského bloku a představovat mezi neúčastněnými zeměmi svou negativní zkušenost se Sovětským svazem.

Důvodem, proč od brijunského setkání k podobné schůzce nedošlo, byl také přístup Indie, která měla ambici i příhodné postavení být sama prostředníkem v kontextu studené války. Důkazem může být Néhrúovo odmítnutí Titova návrhu v lednu 1958 na malé setkání neúčastněných zemí pro podporu Chruščovova návrhu na konferenci velmocí. Faktem je, že Néhrú byl klíčovou postavou jak při mírnění suezské krize, tak při krizi v Libanonu, ač se USA zajímaly i o Titův názor. I to byl jeden z důvodů, proč se Tito s porozuměním obracel na Afriku.²⁴⁵ Africké země ovšem také nebyly jednotné a dělily se na tzv. casablanskou, monrovijskou a brazzavillskou skupinu, přičemž dělicím znakem byly jazyk velmocí, kterými byly kolonizovány, a jejich koloniální historie.²⁴⁶

Klíčovým se ukázalo dění na 15. zasedání Valného shromáždění OSN, kde došlo v důsledku světového dění, konkrétně aféry s U-2 a přerušení pařížských jednání, k veřejnému vystoupení hlavních postav formujícího se Hnutí neúčastněných zemí.²⁴⁷ Jugoslávie si zde stanovila dva cíle: prvním byly osobní kontakty s mnoha státníky a druhým bylo zahájit koordinovanou společnou akci

---

²⁴¹ FRUS, 1958–1960, Volume X, Part 2, Eastern Europe; Finland; Greece; Turkey, s. 400. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v10p2/pg_399 [Použito dne: 2. 7. 2017].

²⁴² Tamtéž.

²⁴³ FRUS, 1958–1960, Volume X, Part 2, Eastern Europe; Finland; Greece; Turkey, s. 419. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v10p2/pg_416 [Použito dne: 2. 7. 2017].

²⁴⁴ Tamtéž.

²⁴⁵ RUBINSTEIN, Alvin Z., c. d., s. 75, 103–104.

²⁴⁶ JAKOVINA, Tvrtko, *Treća strana Hladnog rata*, Zaprešić, Fraktura 2011., s. 37.

²⁴⁷ Tamtéž, s. 40.

zde na zasedání. První cíl nebylo složité naplnit, neboť na zasedání Valného shromáždění bylo mnoho státníků z celého světa. Naplnění druhého cíle bylo složitější a setkání více aktérů se ne vždy setkávalo s podporou. Přesto se 29. září v jugoslávské diplomatické misi u OSN sešli kromě účastníků setkání na Brijuni – Tita, Násira a Néhrúa, ještě indonéský prezident Sukarno²⁴⁸ a prezident Ghany Kwame Nkrumah²⁴⁹. Vyjádřili se pro obnovu kontaktů mezi Spojenými státy a Sovětským svazem a zajištění tak setkání mezi Chruščovem a Eisenhowerem. Jejich usnesení, přijaté většinou hlasů, které vstoupilo do historie s názvem Deklarace OSN o odstranění kolonialismu, se stalo projevem kolektivního úsilí v záležitosti, kterou se snažili vyřešit.²⁵⁰ Jinými slovy jde o důkaz jejich aktivizace, která vyjadřovala i Titovy snahy působit jako prostředník. Spojené státy nicméně tuto možnost odmítly a tím snížily svou popularitu mezi těmito zeměmi.²⁵¹

4.1.4 Příprava konference v Bělehradě

Pro samotný vznik a konečné zformování Hnutí nezúčastněných významnou měrou přispěla výše zmíněná Titova cesta do Afriky. Tito od 16. února 1961 putoval na palubě lodi jménem Galeb do Ghany, kde cestu zahájil návštěvou prezidenta Nkrumaha. Dále odplul do Toga, Libérie, Guineje, Mali, Maroka, Tunisu a Egypta. Údajně byla i možnost vydat se do Brazílie, kterou nakonec neuskutečnil.²⁵² Pout' trvala 72 dní a vyvrcholila setkáním s egyptským prezidentem Gamálem Abd an-Násirem. Ze své cesty poslal Tito telegramy Nkrumahovi, indonéskému prezidentu Sukarnovi a indickému premiéru Néhrúovi, ve kterých jim vylíčil záměr svolat setkání představitelů nezúčastněných zemí. Indický premiér zpočátku váhal, nicméně nakonec souhlasil patrně proto, aby zabránil izolaci Indie. Naproti tomu Sukarno souhlasil okamžitě. V Egyptě potom celou ideu představil Násirovi, který nakonec také souhlasil. V Egyptě se Tito také dozvěděl o jiné zajímavé události, a sice o invazi do Zátoky sviní.²⁵³ Dne 22. dubna bylo vydáno společné komuniké, které vyzývalo k zajištění světového míru, nezávislosti, nezasahování do vnitřních záležitostí a k poradě vůdců neutrálních zemí. Události poté nabraly spád. Již 26. dubna byl hlavám 21 neutrálních zemí zaslán dopis, který osvětloval problémy a zároveň navrhoval uspořádat konferenci ještě před dalším zasedáním Valného shromáždění OSN. Počátkem května se dohodlo uspořádání přípravného setkání v červnu v Káhiře.²⁵⁴

---

²⁴⁸ Prezident Indonésie v letech 1945–1967, jako první prezident země.

²⁴⁹ Prezident Ghany v letech 1960–1966, přičemž byl prvním prezidentem země.

²⁵⁰ MATES, Leo, *Međunarodni Odnosi Socijalističke Jugoslavije*, Beograd, Nolit 1976, s. 140–141.

²⁵¹ RUBINSTEIN, Alvin Z., c. d., s. 104.

²⁵² JAKOVINA, Tvrtko, *Treća strana Hladnog rata*, Zaprešić, Fraktura 2011., s. 42.

²⁵³ Tamtéž.

²⁵⁴ RUBINSTEIN, Alvin Z., c. d., s. 105.

Sled výše uvedených událostí samozřejmě vyvolal reakci nejen americké diplomacie. Nyní bych pozornost upnul na aktivity diplomacie Spojných států. Kennedy myslel, že nezúčastněné země, mezi nimi hlavně Egypt, Indie a Indonésie, budou napomáhat udržení rovnováhy ve světě procházejícím dekolonizačním procesem. Britský pohled byl podobný, neboť Britové pod vedením ministerského předsedy Harolda Macmillana rovněž chtěli narovnat své vztahy s hnutími vedoucími proces dekolonizace. Za zmínku stojí Macmillanův slavný projev z února 1960 s názvem *Vítr změn*. Nicméně důvody pro to byly zapříčiněny snahami odlišit se od koloniálních mocností Francie a Portugalska a zabránit dalšímu finančně náročnému konfliktu.²⁵⁵

Úřad pro plánování politiky amerického ministerstva zahraničí vydal 29. května 1961 analytický dokument s názvem „*Neutralismus: doporučená politika Spojených států vůči Neangažovaným národům*“²⁵⁶. Tento dokument poukázal na silnou roli antikolonialismu ve formujícím se hnutí, v němž nešlo o pouhý neutralismus v rámci existující studené války. Zároveň se zmiňuje o různorodosti uskupení a silném postavení nacionalismu, který zde byl.²⁵⁷

Přípravná konference se konala v Káhiře od 5. do 12. června za účasti 21 zemí a hlavním účelem bylo vytvořit kritéria pro účast na hlavní konferenci v Bělehradě. Základními zásadami pro účast byla nezávislá politika a koexistence, nezapojení ve vojenském svazku spojeného s velmocemi či přímo svazku s velmocemi a také neexistence žádné cizí vojenské základny na svém území. Účastnit se konference naopak mohla osvobozenká hnutí.²⁵⁸ V otázce nasměrování konference se nicméně mezi pozvanými vedly spory a vznikly dvě tendence. Tu první představovali *umírnění*, kam patřily asijské země a především Indie, a *militantní* v čele s casablanskou skupinou, kam náležely například SAR, Ghana, Guinea aj. První skupina, v čele s Néhrúem, usilovala o široké uchopení hnutí, což znamenalo zapojit do hnutí i evropské neutrály a i latinskoamerické země. Úspěšně prosadili jednání o světových záležitostech, a nikoli pouze o omezených okruzích problémů. I tak byla Indie s výsledky přípravné komise nespokojená.²⁵⁹ Indie podrobně informovala jak USA, tak i Velkou Británii o výsledcích jednání, možných účastnících i tématech, čímž jednak chtěla upoutat pozornost západních zemí, a také ukázat, že se v názorech liší od *militantní* skupiny. Významnou úlohu v tomto sehrál indický velvyslanec v SAR Azim Hussein. Ten zdůraznil fakt, že přípravnou konferenci ovládli radikálové, a také upozornil, že zde bude více států kritizovat USA spíše než SSSR. I když patrně Hussein při informování atašé Spojených států v Egyptě Norberta Anschuetze byl trochu prudší, informace se nelišily od těch, které poskytl Britům. Přesto jeho sdělení vyvolalo odlišný přístup u

---

²⁵⁵ RAKOVE, Robert B., *Two roads to Belgrade: the United States, Great Britain, and the first nonaligned conference*, in: *Cold War History*. 2014, roč. 14, č. 3, s. 339–340.

²⁵⁶ V původním znění: „*Neutralism: Suggested United States Policy Toward the Uncommitted Nations*“.

²⁵⁷ RAKOVE, Robert B., *Two roads to Belgrade: the United States, Great Britain, and the first nonaligned conference*, in: *Cold War History*. 2014, roč. 14, č. 3, s. 340; Policy planning: General: “Neutralism: Suggested United States Policy Toward the Uncommitted Nations,” 29. května 1961, Box 303, National Security Files, JFK Library. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKNSF-303-004.aspx> [Použito dne 14. 3. 2017].

²⁵⁸ JAKOVINA, Tvrtko, *Treća strana Hladnog rata*, Zaporešić, Fraktura 2011., s. 43–44.

²⁵⁹ RAKOVE, Robert B., *Two roads to Belgrade: the United States, Great Britain, and the first nonaligned conference*, in: *Cold War History*. 2014, roč. 14, č. 3, s. 341.

Američanů i Britů.²⁶⁰ Britové zaujali mnohem smířlivější stanovisko vůči nadcházející konferenci, na rozdíl od Američanů, kteří zůstali pesimisty. Zdá se, že klíčová byla špatná americká interpretace Husseinova sdělení. Tento poměrně negativní postoj ke konferenci posiloval zastánce politiky *ruce pryč* od konference.

Opozice proti tomuto přístupu se objevila například na vídeňském velvyslanectví či v osobě asistenta ministra zahraničí pro záležitosti mezinárodních organizací Harlana Clevelanda. Cleveland dával možné dopady konference do souvislosti s následným zasedáním Valného shromáždění OSN a uvažoval o evropských demokratických neutrálech jako o možném silném hráči, což by USA měly brát v úvahu. Jeho názory byly ministerstvem odmítnuty, nicméně opozice proti přístupu *ruce pryč* se začala formovat i v Bílém domě. Největším kritikem této politiky se stal člen NSC Robert W. Komer, který považoval za potřebné, aby byla otázka předložena Kennedymu. Tvrdil, že v současné složité době, kdy se USA potýkají s řadou zahraničních problémů, by nebylo dobré, aby tolik neutrálnů před konáním VS OSN kritizovalo USA.²⁶¹ Proto to navrhoval alespoň zkusit a zaujmout vstřícnou politiku ke konferenci a podpořit prozápadní evropské neutrály k účasti na ní, čímž by podpořili americký pohled na aktuální problémy a zabránili příliš prosovětským postojům. Ale ani jeho postoj nezměnil americkou politiku. Projevy různých přístupů ze strany západních spojenců USA a Velké Británie lze vidět právě na problematice účasti evropských neutrálních zemí. Zájem Britů byl pomoci Indům, aby měli na konferenci převahu umírnění účastníci, protože neúspěch by mohl Néhrúa popudit. Švédsko účast odmítlo, načež Británie připomínala nepopíratelnou úlohu, kterou zde mohlo mít, a chtěla všem vládám, které účast odmítly, vysvětlit svůj pohled a svou podporu účasti. Mnohem závažnější byla otázka účasti některých latinskoamerických zemí.²⁶² Hlavně tato otázka vzbudila zájem Spojených států a také Jugoslávie a zapůsobila na jejich vzájemné vztahy.

Problém účasti latinskoamerických zemí byl místem, kde se názor Spojených států a Velké Británie rozešel, neboť zatímco Británie byla pro, USA se k tomu stavěly velmi opatrně. Problematická se v náhledu na konferenci ze strany USA ukázala účast Kuby, přičemž účast jiné latinskoamerické země po jejím boku by vedla k vlně nesouhlasu nejen u americké veřejnosti, ale i v Kongresu. Právě obavy z kubánského případu způsobily přezíravost vůči konferenci, kde reálně primární roli hrály země Asie a Afriky. Kuba byla citlivou otázkou, která byla spojená s otázkou bezpečnosti západní hemisféry, ve které byl neutralismus považován za nebezpečný.²⁶³ Celou situaci ještě více rozvířilo jednání amerického velvyslance v Brazílii Johna Moorse Cabota, které budu rozebírat v následující kapitole.

---

²⁶⁰ RAKOVE, Robert B., *Two roads to Belgrade: the United States, Great Britain, and the first nonaligned conference*, in: *Cold War History*. 2014, roč. 14, č. 3, s. 342.

²⁶¹ Tamtéž, s. 343.

²⁶² Tamtéž, s. 341–344.

²⁶³ Tamtéž, s. 344.

Činnost amerického ministerstva zahraničí byla dána politikou *ruce pryč* od konference, kterou podporovali ministr Rusk, asistent ministra zahraničí pro evropské záležitosti Foy Kohler a ředitel Úřadu pro plánování politiky George McGhee. I když velvyslanectví měla opačný názor, neměla dostatečný vliv pro změnu tohoto postoje. Na tuto politiku měla vliv probíhající berlínská krize. Okolo poloviny července přišel Rusk s nápadem, že by situace v Berlíně mohla vést k rozkolu mezi nezúčastněnými zeměmi a Sovětským svazem. V jím připraveném dokumentu ze 17. července 1961 s názvem *Koncept pro Německo a Berlín*²⁶⁴ uvádí, že pro ochranu zájmů USA, zejména v otázkách Německa, je potřeba: „*Maximální podpora světového veřejného mínění, aby Chruščov učinil agresivní kroky tak nákladné, jak jen to bude možné, v dalších oblastech, o něž má zájem.*“²⁶⁵ To byl zásadní argument proti dosavadnímu americkému přístupu k blížící se konferenci v Bělehradě, nicméně ještě stále to neznamenovalo odmítnutí politiky *ruce pryč*. V dalších dnech americká velvyslanectví obdržela žádosti o rozbor postojů svých hostitelských zemí ohledně určitých otázek. Účelem této aktivity bylo zajistit, aby budoucí účastníci bělehradské konference rozuměli americkým stanoviskům k zásadním otázkám doby.²⁶⁶

Kennedyho poradce Arthur M. Schlesinger napsal 3. srpna 1961 memorandum Kennedymu, které je nutno z hlediska amerického přístupu ke konferenci rozebrat podobně. Hned v úvodu Schlesinger seznal, že o budoucím kongresu, s poukazem na nejasnost v přípravném setkání, příliš nevědí: „*Nic není pevně známo (alespoň u nás) o agendě, nebo dokonce o účastnících; ale nejlepší odhad je, že se zúčastní 21 zemí. Z nich, Kuba je v podstatě sovětským satelitem; Guinea, Ghana a Mali jsou spíše protizápadní neutrálové; a většina ostatních jsou ovládnuty buď SAR, nebo Indií.*“²⁶⁷ Zároveň shrnul sovětský a britský přístup. Sověti byli údajně zpočátku také proti představě podobné konference, přesto zmírnili své názory, ač ničím konferenci nepřispěli. Podle zprávy byli stejně nejistí jako Američané. Naopak Britové nebyli k myšlence uspořádání konference tak podezíraví, což se projevilo jejich podporou účasti latinskoamerických zemí, k čemuž je vedla snaha pomoci Nehrúovi posílit počet umírněných členů na konferenci. Zároveň Schlesinger v memorandu přiznává, že příliš neznají britské postoje a současně chybí koordinace s tímto spojencem.

Také zde nastínil 4 možné oblasti jednání: „*1. ovlivnění účasti na konferenci; 2. ovlivňování postojů k otázkám před konferencí; 3. ovlivňování postojů k otázkám na místě; 4. zlepšování naší informovanosti (od zpravodajské služby) o tom, co se děje.*“²⁶⁸ V případě prvního bodu mluví o dvou možných cestách. Buď neutrální země podpořit v účasti a tím ovládnout konferenci, anebo je odradit a tím konferenci potopit. Dle Schlesingera je již v současné době nemožné efektivně se postavit za první

---

²⁶⁴ V původním znění *Outline on Germany and Berlin*.

²⁶⁵ FRUS, 1961–1963, Volume XIV, Berlin Crisis, 1961–1962, s. 209. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v14/pg_207 [Použito dne: 14. 3. 2017].

²⁶⁶ RAKOVE, Robert B., *Two roads to Belgrade: the United States, Great Britain, and the first nonaligned conference*, in: *Cold War History*. 2014, roč. 14, č. 3, s. 345–346.

²⁶⁷ A. M. Schlesinger memorandum to JFK: „The Belgrade Conference“, 3. srpna 1961, Box 065, President's Office Files, JFK Library. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-065-009.aspx> [Použito dne 14. 3. 2017].

²⁶⁸ Tamtéž.

možnost, jako to udělali Britové, nicméně druhá možnost by znamenala znepřátelení Jugoslávie, která je již teď přesvědčena, že USA maří přípravu konference. K této domněnce jí vedlo mimo jiné i rozhodnutí nigerijského premiéra, který po návštěvě Washingtonu účast odmítl. V tomto bodu již tak nešlo nic dělat kromě případu Latinské Ameriky, kde: „[...] *pokud se nás kdokoli zeptá, měli bychom je pravděpodobně odradit od toho, aby šli, kvůli nepříznivým domácím politickým dopadům v USA.*“²⁶⁹ U druhého bodu konstatoval, že hlavním jednotícím prvkem konference bude antikolonialismus, kde Spojené státy nemohou udělat v podstatě nic. Na další konkrétní možné otázky je nutné vytvořit zvláštní strategii, z nichž bych zvláště zdůraznil otázku Berlína²⁷⁰, zákazu jaderných testů²⁷¹ a tzv. „troiky“²⁷². Tato strategie byla rozeslána na evropská velvyslanectví. Schlesinger podporoval v záležitosti konference užší spolupráci s Brity. K třetímu bodu navrhol poslat na konferenci několik neformálních novinářů a odborníků, přičemž za nežádoucí označil jejich snahy o odrazování od konference. A konečně k poslednímu bodu dodal, že je nutný sběr informací prostřednictvím CIA o přípravách konference.²⁷³

John F. Kennedy uvažoval v intencích berlínské krize a světového veřejného mínění. Berlínská zeď, postavená 13. srpna 1961, mu v podstatě ulevila a dala se z jeho pohledu využít i v působení na celosvětové mínění. Dne 9. srpna napsal Schlesinger McGheemu zprávu, v níž se ptal, zda neposlat Kennedyho proslov na konferenci, neboť bylo pravděpodobné, že Chruščov zprávu ke konferenci pošle. McGhee odpověděl ve smyslu zachování přístupu *rukou pryč*, nicméně již 18. srpna v memorandu bylo možné vidět posun přístupu u exekutivní moci. Přiznal, že existují sovětské snahy konferenci pomoci, ale přesto podobné snahy u USA odmítl, protože v daných záležitostech prorokoval neúspěch. Kennedy byl znepokojen situací a 20. srpna se obrátil na Bowlese, Stevensona a Kennana, aby jej seznámili se svými názory ohledně podpory ze strany třetího světa. Kennedy to dával do souvislosti s berlínskou krizí a vztahy se SSSR obecně.²⁷⁴ Den nato napsal velvyslanec v Indii

---

²⁶⁹ A. M. Schlesinger memorandum to JFK: „The Belgrade Conference“, 3. srpna 1961, Box 065, President's Office Files, JFK Library. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-065-009.aspx> [Použito dne 14. 3. 2017].

²⁷⁰ V otázce Berlína Schlesinger předpokládá, že Jugoslávie bude v této otázce nejdůležitější, protože se bude jednat o jedinou evropskou zemi na konferenci. Proto byla velká důležitost kladena na Kennana, který jako velvyslanec měl komunikovat s Titem. Za základní argument, jenž by byl přijatelný i pro účastníky konference je právo na sebeurčení, které by se dalo aplikovat na Západoberlíňany, podobně jako se na něj upínají nové země třetího světa. (A. M. Schlesinger memorandum to JFK: „The Belgrade Conference“, 3. srpna 1961, Box 065, President's Office Files, JFK Library. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-065-009.aspx> [Použito dne 14. 3. 2017].)

²⁷¹ Problém v záležitosti jaderného testování viděl Schlesinger v možnosti, že nebude vyžadováno okamžité stvrzení ženevské dohody, ale bude přijat požadavek stálého odložení jaderných testů. (A. M. Schlesinger memorandum to JFK: „The Belgrade Conference“, 3. srpna 1961, Box 065, President's Office Files, JFK Library. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-065-009.aspx> [Použito dne 14. 3. 2017].)

²⁷² Jde o Chruščovův návrh přeměny struktury OSN. Neutrálům by přinesl výhodu, protože by jim nabídlo uznanou pozici. Návrh ale pro ně přinášel dvě komplikace. Zaprvé by to paralyzovalo Organizaci spojených národů, která dle nich má zajišťovat bezpečnost. Zadruhé by je to zatáhlo do studené války. Tito proti *troice* vystoupil. (A. M. Schlesinger memorandum to JFK: „The Belgrade Conference“, 3. srpna 1961, Box 065, President's Office Files, JFK Library. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-065-009.aspx> [Použito dne 14. 3. 2017].)

²⁷³ A. M. Schlesinger memorandum to JFK: „The Belgrade Conference“, 3. srpna 1961, Box 065, President's Office Files, JFK Library. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-065-009.aspx> [Použito dne 14. 3. 2017].

²⁷⁴ JFK memorandum for: the Honorable Adlai Stevenson, Honorable Chester Bowles, Honorable George Kennan, 20. srpna 1961, Box 033, President's Office Files, JFK Library. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-033-007.aspx> [Použito dne 14. 3. 2017].

Galbraith, který radil pozdravnou zprávu na konferenci poslat. V následujících dnech přišly zprávy od Bowlese i Stevensona. Stevenson nabádal k trpělivosti a vysvětlení amerických stanovisek. Bowles ujišťoval prezidenta, že neutrálové nejsou tak vymezení proti postojům Západu, ale přesto by bylo lepší, kdyby USA daly najevo podporu práva na sebeurčení v koloniálním světě stejně tak jako v Berlíně.²⁷⁵

Politika *ruce pryč* od konference byla nakonec opuštěna i se Schlesingerovým přispěním. Ke změně postojů došlo i na ministerstvu zahraničí a rozjely se práce na zprávě pro účastníky konference. Vznikly dva návrhy. První vypracoval a 24. srpna poslal Schlesingerovi a Bundymu Robert W. Komer. Sám uvádí, že s ní nebyl příliš spokojen. Zdůrazňuje potřebu mít nějakou zprávu pro konferenci, kdyby ji sovětský vůdce měl také, čímž se lze vyvarovat negativních dojmů.²⁷⁶ Navíc v návrhu poselství vysvětloval americké postoje.²⁷⁷ Nakonec byl pouze s drobnými změnami přijat druhý návrh, který vypracoval Carl Rowan. Stal zprávou pro konferenci. Tato verze byla stručnější, obecnější a bez vymezení konkrétních stanovisek.²⁷⁸

4.1.5 Otázka účasti latinskoamerických zemí a její dopady na vztahy mezi Jugoslávií a Spojenými státy americkými

Oblast Latinské Ameriky byla citlivou záležitostí pro Spojené státy. Jejich účast na konferenci nezúčastněných zemí po boku radikálnějších účastníků byla nejen pro USA důležitou otázkou, neboť zároveň byla důležitou otázkou také pro Jugoslávii, která si velmi zakládala na úspěchu připravované konference. V této podkapitole se chystám podrobněji rozpracovat dosavadní vazby mezi FLRJ a Latinskou Amerikou, a především aktivity americké diplomacie vůči účasti latinskoamerických zemí, které měly dopad na vzájemné vztahy mezi USA a Jugoslávií.

Jugoslávie měla diplomatické vztahy navázány s většinou zemí Latinské Ameriky, zároveň ale ne všechny z těchto zemí měly svá stálá zastoupení také v Bělehradě. Jugoslávské delegace do tohoto regionu zavítaly několikrát. Významnou, pro diplomatické aktivity spojené s Hnutím nezúčastněných, byla mise dobré vůle, uskutečněná mezi 25. červencem a 19. srpnem 1959, jejímž účelem bylo mimo jiné seznámit se s jejich názory na mezinárodní záležitosti a přitom představit jugoslávské názory na

---

²⁷⁵ RAKOVE, Robert B., *Two roads to Belgrade: the United States, Great Britain, and the first nonaligned conference*, in: *Cold War History*. 2014, roč. 14, č. 3, s. 347–348.

²⁷⁶ Proposed Presidential Statement on Neutralist Conference, 24. srpna 1961, Box 321, National Security Files, JFK Library. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKNSF-321-024.aspx> [Použito dne: 6. 7. 2017].

²⁷⁷ K anti-kolonialismu, kde přímo odkázal k inauguračnímu projevu, se jasně vymezil vůči sovětským akcím v Berlíně. V této otázce zmínil právo na sebeurčení. V otázce jaderných testů poukazoval na sovětské neplnění dohody a její porušení dohody. Deklaroval americkou ochotu činit ústupky Sovětům a závěr zdůrazňující nutnost akceptovat OSN jako efektivní nástroj míru. (Proposed Presidential Statement on Neutralist Conference, 24. srpna 1961, Box 321, online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKNSF-321-024.aspx> [Použito dne: 6. 7. 2017].

²⁷⁸ RAKOVE, Robert B., *Two roads to Belgrade: the United States, Great Britain, and the first nonaligned conference*, in: *Cold War History*. 2014, roč. 14, č. 3, s. 348–349.

nezúčastněnost a aktivní mírovou koexistenci. Mezi dalšími důvody k podniknutí mise bylo rozšíření obchodu a navázání lepších vazeb se zeměmi, se kterými dosud vazby nebyly.²⁷⁹ V čele mise stál Vladimír Popović, pozdější předseda Výboru zahraničních záležitostí Federální skupštiny. Cesta mise vedla do Mexika, kde delegaci přijal prezident López Mateos, který měl zájem o rozšíření bilaterálních konzultací i konzultací při OSN. Pokračovala dále do Kostariky, Hondurasu a na Kubu, kde měly být navázány diplomatické vztahy s nově vytvořeným Castrovým režimem. Další zastávkou bylo Haiti, kde se jednalo o vůbec první historický kontakt mezi oběma zeměmi, přičemž mise byla srdečně přijata prezidentem Duvalierem²⁸⁰. Mise dále směřovala do Venezuely, kde se setkala s prezidentem Betancourtem a setkala se také s velmi dobrým zacházením. Postupem času se vytvořily velmi přátelské vztahy, a to zejména se socialisticky zaměřenými stranami.²⁸¹ Další navštívenou zemí byla Kolumbie, ve které silný vliv katolické církve znemožnil diplomatické vazby, nicméně i navzdory tomu se vyvinuly obchodní vazby. Po návštěvě Ekvádoru zaměřila mise do Peru, kde existovala bohatá enkláva Jugoslávců, kteří se zde usadili již před první světovou válkou. Ta napomohla misi v úspěšných jednáních. Posledními navštívenými zeměmi byly Bolívie, Argentina a Uruguay, která byla paralyzována generální stávkou. Cestu završila mise v Brazílii.²⁸² Cesta byla považována za úspěšnou, ač úplně nesplnila očekávání FLRJ. Konkrétně prezidentům Mexika, Bolívie a Venezuely byly doručeny osobní dopisy od Tita, čímž vyjádřil úctu svým *socialisticky orientovaným protějškům*. Cesta nebyla předznamenáním Titovy cesty po Latinské Americe roku 1963, ale i tak se jednalo o významné přiblížení. Přivedla Tita k představě o vstupu do nového politicko-ekonomického prostředí.²⁸³

Jugoslávie neměla k dřívějšímu Batistovu režimu na Kubě vyslané diplomaty, i když pověřovací listiny byly. Přijetí mise na Kubě bylo rezervované, což se projevilo na setkání s Castrem, který jednání několikrát přerušil svým odchodem. Přičítali to hlavně tlakům, kterým byla země v té době vystavena, nicméně zdá se, že již tehdy v tom roli hrála nedůvěra vůči Jugoslávii a přijetí sovětských tezí o zradě jednotné cesty k socialismu.²⁸⁴

V souvislosti s myšlenkou uspořádání schůzky vůdců nezúčastněných zemí se otevírala otázka účasti latinskoamerických zemí. Významnou zemí byla v tomto ohledu Brazílie, která sama sebe považovala za nejdůležitější zemi Latinské Ameriky. Na počátku roku 1961 nastoupil na post prezidenta Jânio Quadros. Nový prezident zdůrazňoval především zájmy Brazílie, začal navazovat diplomatické styky se zeměmi východního bloku a zajímal se také o ČLR. Americké úřady na něj pohlížely jako na „*obdivovatele Tita, Néhrúa a Násira*“²⁸⁵. Spojené státy proto možný příklon k

---

²⁷⁹ RUBINSTEIN, Alvin Z., c. d., s. 94–95.

²⁸⁰ Francois Duvalier byl haitský prezident v letech 1957–1971.

²⁸¹ RUBINSTEIN, Alvin Z., c. d., s. 96.

²⁸² Tamtéž, s. 95–97.

²⁸³ Tamtéž, s. 98.

²⁸⁴ Tamtéž, s. 95–96.

²⁸⁵ HERSHBERG, James G., 'High-Spirited Confusion': Brazil, the 1961 Belgrade Non-Aligned Conference, and the Limits of an 'Independent' Foreign Policy during the High Cold War, in: *Cold War History*. 2007, roč. 7, č. 3, s. 376.

neutralismu vnímaly s obavami, zejména s ohledem na snahy o nezávislejší politiku a opouštění tradiční zahraničněpolitické orientace na USA. Již v dubnu 1961 byl patrný záměr prezidenta Quadrose připojit se k účastníkům bělehradské konference, což bylo stvrzeno v červnu vysláním pozorovatele na přípravné setkání v Káhiře.²⁸⁶

Účast Brazílie, obecně účast zemí z Latinské Ameriky, byla v zájmu Jugoslávie. Události spojené s možnou účastí Brazílie vnesly určité napětí nejen mezi vztahy USA a Brazílie, ale hlavně mezi vztahy USA a Jugoslávie. V polovině července 1961 došlo k aféře spojené s americkým velvyslancem v Brazílii Johnem Moorsem Cabotem. Velvyslanec vyjádřil 11. července pro tisk názor, že by se Brazílie neměla konference zúčastnit. V prohlášení připomněl smluvní závazky Brazílie vůči USA, čímž byla *angažovaná*²⁸⁷ a nikoli *neangažovaná* zemí. Quadros na to reagoval prohlášením, že Brazílie odmítá něčí cizí vměšování a stejně tak něčí kritiku. Brazílie argumentovala svou spolehlivostí vůči svým závazkům a schopností jim vždy dostát, přičemž posoudit to může pouze ona sama. Účast na konferenci se v důsledku toho stala projevem národní hrdosti.²⁸⁸ Uražený Cabot to považoval za dezinterpretaci svých názorů brazilským tiskem, trval dál na svém argumentu o Brazílii jako angažované zemi a celou aféru považoval za vhodně vyrobenou pro domácí účely. Požadoval ve zprávách domů tvrdší reakci Spojených států prostřednictvím programů pomoci v rámci Aliance pro pokrok. Ač se později při loučení s odcházejícím velvyslancem Cabotem Quadros snažil jeho rozrušení zmírnit uzavřením celého incidentu jako nedorozumění, Cabot již názor nezměnil.²⁸⁹ Nicméně zapojení Brazílie v Hnutí nezúčastněných nebylo v této době nijak výrazně nutné, neboť vyslanec u káhirské přípravné konference radil zmírnit své nadšení z konference. Brazílie totiž by nebyla jednou z vůdčích zemí, i když by to odpovídalo její velikosti, a proto radil, aby se vláda neukvapovala, protože z aktivní účasti dle něj plyne pouze malý prospěch.²⁹⁰

Celá záležitost byla citlivě vnímána v Jugoslávii, kde to považovali za oficiální agitaci Spojených států pro odrazování, či přímo zastrašování jiné země či zemí od účasti na bělehradské konferenci. Jugoslávské noviny incident otiskly na předních stranách v době, kdy se zde funkce velvyslance ujímal George F. Kennan. Ten se měl teprve sejit s Titem a v tomto ohledu žádal o instrukce. Nutno též dodat, že nebyl nijak nakloněn účasti zemí Latinské Ameriky na konferenci nezúčastněných, neboť jsou vázány bezpečnostními vazbami na USA. Nepovažoval totiž konferenci za úplně neutrální, protože prý reprezentovala ty nejvíce protiamerické skupiny mimo komunistický blok.²⁹¹ Nicméně na setkání s Titem 17. července 1961 musel Cabotovo jednání vysvětlit. Ve zprávě pro ministerstvo zahraničí uvádí, že šlo o nejvíce neformální setkání, které zatím měli, a diskuzi vedli

---

²⁸⁶ HERSHBERG, James G., 'High-Spirited Confusion': Brazil, the 1961 Belgrade Non-Aligned Conference, and the Limits of an 'Independent' Foreign Policy during the High Cold War, in: *Cold War History*. 2007, roč. 7, č. 3, s. 376.

²⁸⁷ V angličtině výraz *committed*.

²⁸⁸ HERSHBERG, James G., 'High-Spirited Confusion': Brazil, the 1961 Belgrade Non-Aligned Conference, and the Limits of an 'Independent' Foreign Policy during the High Cold War, in: *Cold War History*. 2007, roč. 7, č. 3, s. 376–377.

²⁸⁹ Tamtéž, s. 377.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 377–378.

²⁹¹ Tamtéž, s. 378.

v ruštině. Neformální diskuzi vystřídal právě téma Brazílie, kdy Tito zdůraznil důležitost této země. Kennan Titovi sdělil, že Spojené státy nepřijaly žádné stanovisko pro, či proti účasti jiných zemí na konferenci. Když se ho Tito dotázal na jeho osobní názor ohledně účasti latinskoamerických zemí, odpověděl, že větší význam by dosáhly v menším počtu, ale opět připomněl, že USA neuděluje nikomu žádné rady ohledně účasti. Tito by vyjádřil politování, pokud by jediným reprezentantem Latinské Ameriky na konferenci byla Kuba.²⁹²

Ohledně konference samotné Kennan vyjádřil klidný pohled Spojených států na celou událost, i když dodal, že si je vědom řady extrémních stanovisek, která na zasedání padnou. Zdůraznil ale spokojenost s tím, že Jugoslávie na konferenci bude usměrňovat a zmírňovat nálady a že nebude jediná. Dle jeho slov: „*S tímto prezident Tito souhlasil; ale řekl, že čím větší počet umírněných zemí bude přítomen, tím lehčí to bude pro Jugoslávii.*“²⁹³ Navíc prý Tito vyjádřil očekávání, že konference pomůže velmocím nalézt řešení problémů a nepovede ke zhoršení mezinárodních vztahů, což není účelem konference: „[...] *že jednali jenom, aby zvýšili užitečnost hlasu, který nezúčastněné národy mohly mít na nadcházejícím zasedání Spojených národů.*“²⁹⁴ Následně se diskuze stočila k jiným světovým problémům. Shrňme-li poznatky, tak Kennan i Spojené státy od FLRJ očekávaly mírnou pozici, ač si připouštěly extremistické pozice jiných účastníků. K účasti latinskoamerických států se stavěly spíše zdrženlivě, protože je nepovažovaly za skutečně *nezúčastněné* a ani dle jejich očekávání konference neměla být zcela *nezúčastněná*. V tomto smyslu USA preferovaly jejich neúčast, ač se navenek snažily zachovat neutralitu a veřejně účast nezatrácovat.

Na další schůzce s Titem, na konci července a za účasti náměstkyně ministerstva zahraničí Bowlese, se opět ukázala nedůvěra Jugoslávčů vůči Spojeným státům. Věřili, že se nesnaží od konference odrazovat. Tento dojem je dle Kennana ovlivňoval, ale ani opětovné ujištění o neutrální pozici USA vůči konferenci je patrně nepřesvědčilo. Citlivé bylo, když účast odmítali umírnění neutrálové. Týkalo se to nejen evropských, ale i jihoamerických pozvaných zemí. Navíc byl v popředí případ Nigérie, která byla pozvána, ale odmítla, přičemž se tak stalo v době, kdy premiér Nigérie Abubakar Balewa byl ve Spojených státech. Ač nepodezírali USA z přímého nátlaku, tato událost se stala příznačnou a podporovala jejich dojem. V důsledku situace Kennan ve své zprávě z 31. července představil několik doporučení vládě USA. Za prvé hrálo roli, zda budou při řešení berlínské krize brát v úvahu také sovětské zájmy a prestiž a z tohoto pohledu je pochopí. Za další bod určil úspěch Spojených států s vyvrácením dojmu, že odrazují umírněné neutrály od účasti na konferenci. Jako poslední faktor, zda se jim podaří udržet na uzdě Francouze a Portugalce v Africe. Doplnil, že v těchto otázkách bude jugoslávské vedení pozorovat možný posun v americkém přístupu. Zároveň upozorňuje, že pokud se nepodaří Jugoslávce přesvědčit o zlepšení ve výše zmíněných postojích,

---

²⁹² FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 191–192. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_191 [Použito dne: 2. 7. 2017].

²⁹³ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 192. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_191 [Použito dne: 2. 7. 2017].

²⁹⁴ Tamtéž.

mohou Spojené státy očekávat, že Jugoslávie bude na konferenci vystupovat negativně proti USA a rozhodně nebude usměrňovat radikální antiamerická stanoviska jiných účastníků. Nejde prý přitom o nějaký osobní projev nesympatií vůči USA či o neshody ve vzájemných vztazích, ale je to nesouhlas s některými konkrétními projevy USA ve světové politice.²⁹⁵

Příklad Mexika nicméně ukazuje i trochu odlišnou situaci. Mexiko se po druhé světové válce zaměřovalo na průmyslový rozvoj a právě otázky rozvoje jej spojovaly s jinými zeměmi třetího světa a staly se základem zájmu Mexika o nezúčastněné země. Zájem Mexika spočíval na rozšíření exportu na zahraniční trhy, aby se omezila závislost na USA. Mexický prezident Adolfo López Mateos²⁹⁶ ve spolupráci s Hnutím nezúčastněných viděl možnost pro účinnější řešení strukturálních problémů mezinárodního obchodu a vybudování nové rovnováhy mezi národy vytvářející lepší prostředí pro rozvojové projekty, což ho mimo jiné spojovalo s Titem, Sukarnem i Néhrúem. Rozvojová otázka se řešila i v Bandungu a měla se řešit i v Bělehradě, a proto představovala konference pro Mexiko možnost sledovat zde své zájmy spolu s dalšími zeměmi třetího světa. Mexické vedení proto pozorovalo situaci a stanoviska členů přípravné konference v Káhiře s očekáváním i strachem, přičemž zároveň sledovalo i další latinskoamerické země. Na konci května dle zpráv mexického velvyslanectví v Bělehradě bylo na tiskovém zasedání jugoslávského ministerstva zahraničí Mexiko oficiálně uvedeno jako pozvané na přípravnou konferenci v Káhiře. SAR si navíc od mexické účasti slibovala možné přesvědčení i dalších jihoamerických zemí. Mexiko přesto spíše pohlíželo na stanovisko Indie, která byla obecně považovaná za umírněného a silného aktéra mezi nezúčastněnými. Néhrú byl zprvu zdrženlivý, ale aby neohrozil významnou pozici Indie, přípravné konference se zúčastnil. Mexiko, na rozdíl od Indie, o tuto pozici nehrálo, a mohlo tak kalkulovat a vyčkávat. Na pozvání ke káhirskému setkání od Tita a Násira poslal Mateos odpověď vůdcům nezúčastněných zemí 5. června 1961, v níž vůči nim sice potvrdil osobní přátelství a souhlasil s tématy setkání, nicméně nepřijal v otázce účasti žádné rozhodnutí.²⁹⁷ Tato neurčitá odpověď ukazuje dvojznačnost, které mexické vedení čelilo²⁹⁸ – současně zájem i obavy z dopadů na vztahy s USA.²⁹⁹

Spojené státy ovšem nebyly pouze pasivním přihlížejícím a na mexické rozhodování zapůsobily, v čemž se nejvíce angažoval americký velvyslanec v Mexiku Thomas C. Mann. Mateos si uvědomoval důležitost vybalancování vztahů s nezúčastněnými zeměmi i s USA. Spojené státy sledovaly mexickou politiku vůči formujícímu se hnutí již od počátku roku 1961 a nová Kennedyho

---

²⁹⁵ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 196–199. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_196 [Použito dne: 2. 7. 2017].

²⁹⁶ Adolfo López Mateos byl prezidentem Mexika v letech 1958–1964.

²⁹⁷ Pozvání na káhirské setkání přišlo od Tita a Násira právě v době, kdy v Mexiku byl na návštěvě kubánský ministr zahraničí Raul Roa, přičemž Američané věřili, že zde měl mexické vedení přemluvit k účasti. Odpověď na pozvání Mexičané poslali několik dní po odjezdu návštěvy. (Pettinà 2016, s. 751)

²⁹⁸ Kuba prosazovala na přípravné konferenci v Káhiře pozvání i dalších latinskoamerických zemí na bělehradskou konferenci např. Mexiko, Ekvádor, Bolívii či Brazílii. To podporovala i Indie ve víře, že budou umírněnými účastníky a podaří se jim zmírnit výpady radikálů. (Pettinà 2016, s. 752)

²⁹⁹ PETTINÀ, Vanni, *Global Horizons: Mexico, the Third World, and the Non-Aligned Movement at the Time of the 1961 Belgrade Conference*, in: *The International History Review*. 2016, roč. 38, č. 4, s. 744–752.

administrativa se snažila si Mexiko získat. Nový velvyslanec Mann měl na Kennedyho žádost zaslat zprávu se svým názorem na vývoj mexické zahraniční politiky.³⁰⁰ Zpráva zasláná 13. června 1961 jednak nezlepšila vnímání šířícího se neutralismu, ale hlavně zobrazila stanoviska, která byla v rozporu s deklarovanou neutralitou USA vůči účasti na konferenci v Bělehradě. Dle Manna si Mateos uvědomil geopolitické umístění své země, i že mexická politická a hlavně ekonomická stabilita země závisí na pomoci a obchodu se Spojenými státy. Mann proto navrhoval, že by politika zabraňování mohla mexické vedení přimět přeměnit své směřování k neutralismu během studené války. Zastával názor, že země má sice právo sloužit svému národnímu zájmu, ale je také nutné alespoň v základech spolupracovat se sousedními zeměmi. Mexické odmítnutí zúčastnit se přípravné konference v Káhiře se dá vykládat jako úspěch Mannových odhadů. Tvrdil, že na Mateosovy pokusy směřovat co nejvíce nalevo, aniž by tím poškodil obchod a vládní pomoc od USA, by měla vláda USA reagovat a svým vlivem přimět Mexiko směřovat jinam.³⁰¹ Ve zprávách ministerstvu navrhoval, aby vláda USA neposkytovala další úvěry kromě těch již dohodnutých a i u těch naznačila, že jsou obyvatelům Mexika dostupné, pouze pokud Mexiko bude v obchodech důvěryhodné. V červenci, kdy Mexiko rozhodovalo o své účasti na konferenci v Bělehradě, Mann zpomalil zvýhodnění u americké půjčky v hodnotě 90 milionů dolarů, čímž zamýšlel zapůsobit na rozhodnutí mexického vedení. Jeho strategie fungovala tak, že se vyhnul přímé konfrontaci s Mexikem. Zároveň považoval americkou pomoc za důležitou, a z toho důvodu měly Spojené státy využívat poskytovanou pomoc k ovlivňování mexické zahraničněpolitické orientace. I přes úsilí o rozvojovou politiku Mann zdůraznil, že Mexiko žádné změny ani ochotu neindikuje. Nebylo ale možné dát jim přímo na výběr mezi vlastní orientací a pomocí z USA. Mexické úřady zaregistrovaly v chování amerických úřadů změny způsobené Mannovými radami. Nakonec tento americký tlak přispěl k Mateosovu rozhodnutí odmítnout jugoslávské i kubánské pozvání k účasti na konferenci v Bělehradě.³⁰²

Brazílie se v srpnu snažila zajistit, aby i další země Latinské Ameriky poslaly své pozorovatele, čímž by na konferenci mohly vytvořit *latinskoamerickou skupinu*, která by mohla své zájmy i názory předvést na konferenci a spolupracovat zde s jinými zeměmi.³⁰³ Mexiko získalo oficiální pozvání na konferenci 15. srpna, přičemž na prezidenta Mateose tlačili vůdci hnutí nezúčastněných i jiné latinskoamerické země. Přesto 18. srpna Mexiko účast odmítlo s odůvodněním, že prezident nemůže opustit zemi, neboť jej čekají oslavy mexického dne nezávislosti a také musí přednést zprávu o stavu země. Pozvání obdrželo znova, ale i tak odmítlo a na konci srpna odmítlo vyslat i pozorovatele.³⁰⁴ Nakonec se od konference odvrátily i další latinskoamerické země kromě

---

³⁰⁰ PETTINÀ, Vanni, *Global Horizons: Mexico, the Third World, and the Non-Aligned Movement at the Time of the 1961 Belgrade Conference*, in: *The International History Review*. 2016, roč. 38, č. 4, s. 753.

³⁰¹ Tamtéž, s. 753–754.

³⁰² Tamtéž, s. 754–755.

³⁰³ HERSHBERG, James G., *'High-Spirited Confusion': Brazil, the 1961 Belgrade Non-Aligned Conference, and the Limits of an 'Independent' Foreign Policy during the High Cold War*, in: *Cold War History*. 2007, roč. 7, č. 3, s. 379–380.

³⁰⁴ PETTINÀ, Vanni, *Global Horizons: Mexico, the Third World, and the Non-Aligned Movement at the Time of the 1961 Belgrade Conference*, in: *The International History Review*. 2016, roč. 38, č. 4, s. 756; HERSHBERG, James G.,

Ekvádoru a Bolívie, které na konferenci poslaly pozorovatele. Pozici Brazílie navíc zhoršila domácí krize, během níž 25. srpna prezident Quadros rezignoval. Na jeho místo nastoupil dosavadní viceprezident João Goulart, čímž vyvstala také otázka legitimacy nového vedení země. Nejasný byl také status pozorovatele Brazílie, kdy navíc Kuba na konferenci jeho legitimitu zpochybnila.³⁰⁵ Na setkání s Popovičem 31. srpna byl Kennan na situaci v Brazílii tázán a odpověděl, že si je jist, že Spojené státy s tím nemají co dočinění. Popovič změnu vnímal jako destabilizační faktor uvnitř Brazílie a o zmatku svědčí i fakt, že při rozhovoru Kennanovi sdělil, že Brazílie pozorovatele nepošle, což se později ukázalo jako omyl. Kennan, jak uvádí ve své zprávě, ujišťoval Popoviče: „*Zopakoval jsem své přesvědčení, že jsme nepůsobili žádný tlak na nikoho, aby se neúčastnil.*“³⁰⁶ Což se vzhledem k aktivitě Thomase C. Manna jeví přinejmenším jako neinformovanost, či nekoordinovanost diplomatických sil.³⁰⁷

4.2 Zasedání první konference Hnutí nezúčastněných států v Bělehradě roku 1961

Konference se odehrála v době vyhrocených vztahů mezi Spojenými státy a Sovětským svazem, kdy po neúspěšné schůzce ve Vídni vyvrcholila berlínská krize. Nejslavnějším projevem této v pořadí již druhé berlínské krize byla Berlínská zeď, která vyrostla mezi jeho východní a západní částí 13. srpna 1961. Vztahy se ještě více rozjitřily, když Sovětský svaz 30. srpna oznámil obnovení jaderných testů, tedy jen pár dní před zahájením konference.³⁰⁸ Právě tato témata se stala citlivými pro obě strany studené války. Otázkou bylo, jak se k aktuálnímu dění postaví skupina tzv. nezúčastněných zemí.

Zájem o pořádání konference měla i Káhira, ale nakonec byl vybrán Bělehrad, aby se vyhnulo rivalitě mezi Afrikou a Asií. Navíc Titova iniciativa a snaha o aktivizaci nezúčastněných zemí tomuto výběru napomohla.³⁰⁹ Bělehradská konference byla vyvrcholením několikaměsíčních diplomatických snah Jugoslávie a byla vyvrcholením dlouholetého navazování kontaktů se zeměmi třetího světa. Tito v létě 1961 pobýval na svém sídle na Brijuni a 27. srpna se vlakem přesunul do Bělehradu, aby zde

---

'High-Spirited Confusion': Brazil, the 1961 Belgrade Non-Aligned Conference, and the Limits of an 'Independent' Foreign Policy during the High Cold War, in: *Cold War History*. 2007, roč. 7, č. 3, s. 380.

³⁰⁵ HERSHBERG, James G., *'High-Spirited Confusion': Brazil, the 1961 Belgrade Non-Aligned Conference, and the Limits of an 'Independent' Foreign Policy during the High Cold War*, in: *Cold War History*. 2007, roč. 7, č. 3, s. 382–383.

³⁰⁶ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 201. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_199 [Použito dne: 3. 7. 2017].

³⁰⁷ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 201. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_199 [Použito dne: 3. 7. 2017].

³⁰⁸ LAMBERT, Robert W. (compiler), *Documents on Disarmament 1961: publication 5*, Washington, D. C., United States Arms Control and Disarmament Agency 1962, s. 337.

³⁰⁹ RUBINSTEIN, Alvin Z., c. d., s. 106–107.

přivítal hosty. Konference se konala v upravených prostorách jugoslávské Federální skupštiny.³¹⁰ Setkání začalo 1. září 1961 a trvalo do 6. září a zúčastnilo se ho 25 delegací států a 3 pozorovatelé.³¹¹ Šlo o období na mezinárodní úrovni značně neklidné. O sovětské obnově testování jaderných zbraní 31. srpna hovořili Kennan a ministr zahraničí Popović. Když se Kennan zeptal, zda bude toto téma rozebíráno na konferenci, Popović odpověděl, že otázka zákazu jaderného testování měla být v Titově zahajovacím projevu i v návrhu závěrečné deklarace zmíněna již před sovětským oznámením o obnově jaderných testů. Kennan ve zprávě dodává: „*Jaký dopad by na to mělo poslední sovětské oznámení, nebyl schopen říci; ale zjistil jsem, že to určitě nesnížilo pravděpodobnost, že by sama konference k této otázce nepromluvila.*“³¹² Kennan vyjádřil 30. srpna svou důvěru v Jugoslávii a její umírněnost.³¹³

Konferenci otevřel Tito v 9 hodin a 5 minut a po minutě ticha za padlé za svobodu a nezávislost začal svůj zahajovací projev. Jeho obsahem bylo vyjádření díky účastníkům a osvětlení svých představ o obsahu i o výsledcích konference. Odvolal se na aktivitu na 15. zasedání OSN a i na Bandung. Tito zdůraznil, že cílem tohoto setkání nebylo vytvořit třetí blok, ale naopak se stavěl proti existenci bloků, které vylučují nezačleněné země z diskuze a podílu na rozhodování.³¹⁴ Na bloky pohlížel jako na nebezpečí pro mír. Zdrojem neklidu je soudobé rozdělení, které se opírá jen o svou vojenskou sílu. Nezúčastněné země, dle něj, představují většinu populace lidstva a větší část světového veřejného mínění, a proto mají právo přihlásit se o svůj hlas i o zodpovědnost nad osudem lidstva. Konference, podle Tita, nemá stranit některému z bloků, protože to je proti logice nezúčastněnosti. Účelem je definovat stanoviska těchto zemí ohledně důležitých problémů doby. Zároveň odmítá, že by na konferenci mělo dojít k napadení nějaké jiné země, protože by tím nepomohl oslabit světové napětí, byť ve svém projevu zmínil francouzskou agresi vůči Tunisku. Nicméně již zde se vymezil proti kolonialismu.³¹⁵

---

³¹⁰ JAKOVINA, Tvrtko, *Treća strana Hladnog rata*, Zaprešić, Fraktura 2011., s. 43.

³¹¹ Jednalo se o 1. Afghánistán, 2. Alžírsko (byť v té době ještě formálně neexistovalo jako samostatný stát - pozn. autora), 3. Barmu, 4. Kambodžu, 5. Cejlon, 6. Kongo, 7. Kubu, 8. Kypr, 9. Etiopii, 10. Ghanu, 11. Guineu, 12. Indii, 13. Indonésii, 14. Irák, 15. Libanon, 16. Mali, 17. Maroko, 18. Nepál, 19. Saudskou Arábii, 20. Somálsko, 21. Sudán, 22. Tunisko, 23. Sjediněnou arabskou republiku (SAR), 24. Jemen a 25. Jugoslávii. Dále 3 pozorovatelé: Bolívie, Brazílie a Ekvádor. (Declaration of the heads of state or government of non-aligned countries, 6. září 1961, in.: Mates 1972, s. 387)

³¹² FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 200. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_199 [Použito dne: 3. 7. 2017].

³¹³ Tamtéž, s. 199.

³¹⁴ Situace se ale od doby 15. zasedání OSN zhoršila a je potřeba spoluprací nezúčastněných přispět k jejímu zmírnění a nalezení řešení, aby bylo zamezeno dalšímu celosvětovému válečnému konfliktu. Tito odmítá řešení problému skrze užití síly a namísto toho vyzdvihuje spolupráci a porozumění hlavně skrze OSN, čemuž u supervelmocí brání nutnost udržet si prestiž. Systém rozdělení světa by měl být opuštěn, protože pouze posiluje eskalaci zbrojení a hrozbu války. Soudobý charakter mezinárodních vztahů, kde v rozhodování nad důležitými věcmi dominují velké, silné a rozvinuté země nad malými a méně rozvinutými, Tito kritizuje z pozice toho, že i tyto malé státy mají právo podílet se na rozhodování a řešení problémů, k čemuž mohou přispět. (Titův zahajovací projev, 1. září 1961, JFKL. Online na <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-104-004.aspx> [Použito dne 5. 7. 2017])

³¹⁵ Tito Address, in: Material on Non-Aligned Nations' Summit Meeting, Belgrade, 1 September 1961, 1. září 1961, Box 104, President's Office Files, JFKL. Online na <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-104-004.aspx> [Použito dne: 5. 7. 2017].

Na zasedání také zazněla Kennedyho zpráva určená konferenci. Ve své zprávě kladl Kennedy důraz na to, co spojuje vůdce Hnutí nezúčastněných a americký lid. Dle něj je to věrnost³¹⁶ Chartě OSN, věrnost hledání způsobu, jak zastavit plýtvání zdroji Země pro výrobu nástrojů smrti, věrnost ke světové společnosti, kde lidé mají svobodu a práva, a kde lidé USA slíbili, že se zasadí o potlačení vykořisťování, věrnost k dosažení světového míru spojeného se svobodou volby pro národy světa. To vše spojuje jak členy konference, tak i lid USA, který o tyto cíle od svého boje za nezávislost usiluje.³¹⁷ Ač má zpráva zapůsobit na emoce, je, dle mého soudu, vzdálena od reálné politiky, kterou v zájmu svých národních zájmů USA prováděly, což jim ale nelze vzhledem k velmocenskému postavení a závazkům příliš zazlívát, neboť přesně totéž praktikovaly i jiné velmoci.

Mnohem větší ohlas i reakce vzbudil až druhý Titův projev z 3. září, vztahující se ke konkrétním problémům doby. Prvním tématem, které zmínil, byla otázka zbrojení, které jednak ohrožuje světový mír, a také spotřebovává zdroje. Poté, co představil své názory, jak by mělo být odzbrojení dosaženo,³¹⁸ obrátil se k soudobému stavu. V souvislosti s tím se dotkl, pro Američany tak citlivé, otázky jaderných testů. Tito ve svém projevu podotkl, že jednání jsou ve slepé uličce, kdy navíc země jako Francie, člen NATO, v testech dále pokračuje i přes nesouhlas OSN, a ostatní západní země, disponující jadernými prostředky, nijak nezasáhly. Situace vygradovala do stupně, kdy Sovětský svaz také oznámil obnovení svých jaderných testů. Tito dle zprávy do Washingtonu prohlásil: „*Nejsme příliš překvapeni oznámením předpokladu testů atomových a vodíkových bomb, protože jsme pochopili důvody dané sovětskou vládou.*“³¹⁹ Více překvapen byl ale z načasování na dobu konání konference. Ve své řeči proto vyzval k okamžitému jednání velmocí, protože považoval tuto nynější dobu za vhodnější než kdy v budoucnu. Tento výrok zarazil západní země, nicméně více je překvapilo jeho stanovisko k otázce Berlína. K Berlínu se Tito vyjádřil hned poté. Existence dvou německých zemí dle něj nelze popřít, neboť jde o důsledek poválečného vývoje. V každé z nich došlo k jinému vývoji. Ve východním Německu byl rozvíjen systém socialistického kurzu. K vývoji v západním Německu prohlásil: „*Na druhé straně západní Německo bylo obnoveno; má typický kapitalistický společenský systém, plný a propletený zbytky fašistických a revanšistických koncepcí a*

---

³¹⁶ Pro slovo *věrný* je v původním znění testu použito slovo *committed*, které se dá přeložit také jako *angažovaný*, což je protiklad ke slovu *uncommitted*, které se v angličtině jako jedno z mnoha používá pro český výraz *neangažovaný* či *nezúčastněný* ve smyslu pro země Hnutí nezúčastněných.

³¹⁷ Proposed Statement by President Kennedy about the Conference of Unaligned States at Belgrade, in: Memorandum from Carl Rowan to Arthur Schlesinger re attached, August 28, 1961, 28. srpna 1961, Box 104, President's Office Files, JFKL. Online na <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-104-004.aspx> [Použito dne: 5. 7. 2017].

³¹⁸ Cílem má být dle Tita možné úplné a všeobecné odzbrojení, které bude zaručovat mezinárodní kontrola. Nicméně kvůli neshodám na dohodě zbrojení stále pokračuje. Jednání o odzbrojení by se měly účastnit i nezúčastněné země, protože zde nejde o jejich strategické národní zájmy. Pro zajištění pravého odzbrojení je nutná dle Tita mezinárodní kontrola, která zobrazí ochotu mocností skutečně odzbrojovat. Úplné a všeobecné odzbrojení zůstává hlavním cílem, ale pro jeho naplnění jsou nutná postupná a částečná opatření, kde Tito uvádí jako příklad dohodu zemí o snížení výdajů na zbrojení, přičemž ušetřené prostředky by mohly být využity jako ekonomická pomoc či investice do méně rozvinutých zemí světa. Nicméně proto, aby mohlo být odzbrojení dosaženo, je nutné opuštění způsobu řešení problému z pozice síly. (Titova řeč, 3. září 1961, JFKL. Online na <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-104-004.aspx> [Použito dne: 6. 7. 2017])

³¹⁹ Tito Speech, in: Material on Non-Aligned Nations' Summit Meeting, Belgrade, 3 September 1961, 3. září 1961, Box 104, President's Office Files, JFKL. Online na <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-104-004.aspx> [Použito dne: 5. 7. 2017].

*tendencí, které dávají důvod k vážné obavě.*³²⁰ Pro Německo by měla být zvolena cesta demokratizace a nikoli militarizace, aby se zabránilo dalšímu opakování druhé světové války. Byť o své budoucnosti musejí Němci rozhodnout sami. Tito vyjádřil nesouhlas s názorem, že vyzbrojená SRN bude prvkem bezpečnosti v Evropě. Zbrojení totiž posílí ony *fašistické* elementy. Celé se to dle Tita může ještě zhoršit, pokud SSSR podepíše s NDR dohodu a dá jim tak kontrolu nad přístupy do Západního Berlína. Proto Tito vyzýval k jednání mezi velmocemi i v této otázce, přičemž by mělo dojít ke konstruktivní spolupráci mezi SRN a NDR.³²¹

Tito se ve svém projevu zaměřil také na problém kolonialismu a dekolonizace, jenž dle něj představuje hlavní problém mezinárodního prostředí, neboť některé koloniální mocnosti si neuvědomily, že dekolonizace je nevyhnutelná. Konkrétně se zmínil o portugalském boji v Angole, kde vinu za oběti Tito přisoudil i velmocím obecně za jejich benevolentní přístup k portugalským aktivitám. Zde jde o narážku na Spojené státy. Dále se zmínil o situaci v Jihoafrické republice (JAR), Alžírsku, kde opět zkritizoval Francii, poté o Kongu, Laosu, Západnímu Irianu a i o Kubě. Tito vkládal naděje do OSN, která měla tyto problémy vyřešit. Kolonialismus je prý spojen s otázkou rozdílů mezi rozvinutými a nerozvinutými zeměmi, které musejí čelit zásahům do svých vnitřních záležitostí. Tímto odsoudil neokolonialismus spojený s poskytnutím politické nezávislosti, ale zachováním závislosti ekonomické. Při této příležitosti zmínil, ač pouze okrajově, latinskoamerické země. Projev se poté obrátil k otázkám ekonomické spolupráce na globální úrovni, využití atomové energie pro mírové účely, Titovu chápání pojmu *koexistence*³²² a stanovisku k reformě OSN.³²³

Kennan poslal zprávu do Washingtonu ještě téhož dne, tedy 3. září. Reagoval v ní na Titův projev. „*Titovo stanovisko k Berlínu a k sovětskému obnovení testů přišlo jako hluboké zklamání pro západní pozorovatele zde, včetně mě samotného. Úryvek o Berlínu neobsahuje žádné slovo, které by nemohl napsat Chruščov; a ten [úryvek projevu - pozn. autora] o testování, zahájený výčitkou vůči Francouzům a přijímající plná sovětská vysvětlení ohledně obnovení, je slabší a dokonce více prosovětský než ty [úryvky projevů] od Násira a Nkrumaha.*“³²⁴ I když ve zprávě Kennan připouští, že opakovaně upozorňoval na názory Jugoslávceů ohledně znovuvyzbrojení Německa, či na jejich dojem americké neochoty dohodnout se o Berlínu, nicméně zcela nepokrytě sděluje, že ani on, ani žádný z

---

³²⁰ Tito Speech, in: Material on Non-Aligned Nations' Summit Meeting, Belgrade, 3 September 1961, 3. září 1961, Box 104, President's Office Files, JFKL. Online na <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-104-004.aspx> [Použito dne: 5. 7. 2017].

³²¹ Tamtéž.

³²² Koexistence jako politický přístup vylučující se s politikou sledování pozice síly. Koexistence je základem pro spolupráci zemí s různými společenskými systémy (jako jejich vnitřními záležitostmi). Tento přístup má vytvářet prostředí příjemnější pro řešení aktuálních globálních problémů a má se stát trvalou součástí mezinárodních vztahů. Jejím protikladem je nejen válka jako taková ale i studená válka ve všech svých podobách, stejně jako propaganda a diskriminace. (Tito Speech, in: Material on Non-Aligned Nations' Summit Meeting, Belgrade, 3 September 1961, 3. září 1961, Box 104, President's Office Files, JFKL. Online na <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-104-004.aspx> [Použito dne: 5. 7. 2017].)

³²³ Tito Speech, in: Material on Non-Aligned Nations' Summit Meeting, Belgrade, 3 September 1961, 3. září 1961, Box 104, President's Office Files, JFKL. Online na <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-104-004.aspx> [Použito dne: 5. 7. 2017].

³²⁴ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 202. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_202 [Použito dne: 6. 7. 2017].

jiných západních diplomatů nečekali Titův postoj takto jednostranný. Proto radil, aby byly pečlivě promyšleny další důsledky amerického smyšlení o konferenci a o jugoslávské úloze v ní. Především byl Kennan znepokojen tím, že si Tito myslel, že by USA šly do války jen kvůli podpisu mírové smlouvy, čímž myslí smlouvu mezi SSSR a NDR, přičemž Tito nepochopil, že by USA vojensky mohly zasáhnout pouze, pokud by následkem smlouvy nastalo omezení práv spojenců v Berlíně či ohledně svobodného přístupu do města. V tomto ohledu vyzval americké vedení k veřejnému objasnění, aby nedošlo k další mystifikaci. Dle svých slov vyjádřil o přestávce své znepokojení Néhrúovi, zejména z Titovy interpretace berlínské otázky o *fašistických a revanšistických koncepcích a tendencích*, což si Néhrú vyslechl, ale nijak nereagoval.³²⁵ Na závěr zprávy dodává domněnku: „Bohužel je jasné, že pokud bude vnesena umírněnost a rovnováha do závěrečného usnesení konference o berlínské otázce, podnět přijde od Néhrúa, Násira, U Nu a dalších, ale ne od Tita.“³²⁶ Den nato posílá další interní zprávu o probíhající přípravě závěrečného dokumentu konference. Referoval o ostré hádce ve skupině návrhovacího výboru zabývajícího se přípravou stanoviska konference v otázce Berlína a odzbrojení. Spor spočíval v tom, jaké stanovisko se k berlínské otázce má přijmout, či ji úplně vyřadit ze závěrečného usnesení. Jugoslávie chtěla přimět ostatní, aby stanovisko o Berlínu v dokumentu bylo a v zásadě by podporovalo sovětský pohled. Údajně se ale setkala s odporem Indů a Egyptanů. V důsledku toho sice Berlín zmíněn byl, ale ne jednostranným stanoviskem.³²⁷ Tito nezmínil americko-jugoslávské vztahy jako příklad spolupráce zemí s rozdílnými vnitrostátními systémy, což bylo také zarážející.³²⁸

Konference na závěr přijala *Deklaraci hlav států nebo vlád nezúčastněných zemí* a dále dokument s názvem *Nebezpečí války a výzva k míru*.³²⁹ Bylo rozhodnuto vydat také výzvy Kennedymu a Chruščovovi. Výzvy obsahovaly vyjádření obav z války a světové katastrofy, a proto žádaly Kennedyho a Chruščova o obnovení jednání a zmírnění a vyřešení současné situace. Néhrú potvrdil americkému novináři, že on a Nkrumah jsou vybráni konferencí, aby jeli do Moskvy a požádali Chruščova o další setkání s Kennedym, aby vyřešili ty nejnebezpečnější soudobé problémy, jako například německou otázku. Do Washingtonu za Kennedym měli za stejným účelem jet i Keiča³³⁰ a Sukarno. Násir navrhl jako místo setkání obou vůdců Káhiru nebo Conakry.³³¹

Podoba výsledných dokumentů se stala otázkou, kde se projeví asi nejvíce spory mezi účastníky konference. Tyto rozpory byly viditelné již v jejím průběhu. Názory se tak štěpily - zda mají

---

³²⁵ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 203. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_202 [Použito dne: 6. 7. 2017].

³²⁶ Tamtéž, s. 204.

³²⁷ Telegram From the Embassy in Yugoslavia to the Department of State no. 390, 4 September 1961, 4. září 1961, Material on Nonaligned Conference, Box 104, President's Office Files, JFKL. Online na <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-104-004.aspx> [Použito dne: 6. 7. 2017].

³²⁸ MOČNIK, Josip, c. d., s. 31.

³²⁹ RUBINSTEIN, Alvin Z., c. d., s. 110.

³³⁰ Modibo Keiča byl prezidentem Mali v letech 1960–1968.

³³¹ Telegram From the Embassy in Yugoslavia to the Department of State no. 405, 5 September 1961, 5. září 1961, Material on Nonaligned Conference, Box 104, President's Office Files, JFKL. Online na <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-104-004.aspx> [Použito dne: 6. 7. 2017].

tyto dokumenty zaujmout pevná stanoviska k současnému světovému dění, anebo by tím došlo ke ztrátě morálního kreditu konference, pokud by posuzovaly podstatné záležitosti politiky studené války. „Závěrečné dokumenty odrážely rozkol s naznačeným vítězstvím pro ty, které vedl Néhrú, jenž usiloval o flexibilitu a ne o pevná stanoviska k otázkám Východ-Západ.“³³² Berlínská otázka byla zmíněna, nicméně pouze obecně a bez konkrétních poznámek byly mocnosti vyzvány, aby upustily od hrozeb použití síly. Testování jaderných zbraní mělo být dle závěrečného dokumentu ukončeno a do nové dohody mělo platit moratorium na testování jaderných zbraní.³³³ Prosovětská stanoviska zaujaly obecně například Kuba, Indonésie, Ghana, Irák či Jugoslávie.³³⁴ Tito nicméně mohl slavit úspěch, neboť organizováním konference se velmi posílila jeho pozice mezi nezúčastněnými.

---

³³² MOČNIK, Josip, c. d., s. 32.

³³³ MATES, Leo, *Nonalignment theory and current policy*, Belgrade, The Institute of International Politics and Economics 1972, s. 392–394.

³³⁴ MOČNIK, Josip, c. d., s. 32.

5 Vzájemné vztahy ve stínu bělehradské konference

5.1 Nesouhlas s Titovým projevem doma a další jugoslávské směřování

John C. Campbell o situaci těsně po konferenci v Bělehradě řekl, že pro USA nebylo důležité, zda Jugoslávie neodsoudila Sověty za obnovené jaderné testy, nebo že nezaujala americké stanovisko, a zároveň pro Jugoslávii nebylo důležité, jak se Tito na konferenci projevil, protože na samotnou konferenci to vliv nemělo. To nejpodstatnější okomentoval ve své knize: „Čistým výsledkem bylo, že zášť vyvolaná na obou stranách ovlivnila celý vztah, a tak měla zhoubný vliv na záležitosti, které byly důležitější.“³³⁵ Je pravdou, že mezinárodněpolitický kontext zvýšil citlivost na určité podněty, jako právě například Titova kritika západních zemí na bělehradské konferenci, které by jinak nevyvolaly takové následky.

Titův projev z 3. září vzbudil velký ohlas, přičemž na Západě byl přinejmenším šokující a spíše negativní. Sovětské obnovení atomových zkoušek však v jugoslávském vedení také vyvolalo nesoulad. Ministr zahraničí Koča Popović, podobně jako v případě odpálení jaderné bomby Francií v únoru 1960, Chruščovovo oznámení veřejně odsoudil. V ústraní údajně tento akt dokonce pojmenoval jako *brutální čin*.³³⁶ Titův názor byl odlišný. Narychlo se před zahájením setkal se sovětským velvyslancem Alexejem Jepiševem, bez diplomatického sboru, a následně přijal myšlenku podpořit sovětského vůdce s odůvodněním hrozby státního převratu v Sovětském svazu.³³⁷ Jak Popović říká v rozhovoru: „*O rozhodnutí neodsoudit sovětskou explozi na den zahájení zakládajícího uskupení nezúčastněných zemí jsem nevěděl; to bylo následně, bez konzultací s ministrem zahraničních věcí, zaneseno do Titova projevu. Mně jako šéfovi diplomacie zbylo jen, abych se pokusil uhasit politický požár, který okamžitě propukl. Byl jsem nucen vzdorovat silným protestům západních představitelů, obzvláště tehdejšího velvyslance Spojených států George Kennana, člověka, kterému, mimochodem, velmi záleželo na zlepšení jugoslávsko-amerických vztahů.*“³³⁸

Podobné odchylky od pozice nezúčastněnosti v něm budily dojem, že rok 1948 byl zapomínán. Obával se, že společná vidina socialismu jako společného a zastřešujícího ideálu se Sovětským svazem, obnovení stranické linie a poslušnosti, by Jugoslávce zaváděla do prosovětských pozic, čímž se vytrácela zahraničněpolitická nezávislost, tak potřebná pro neangažovanost. Dle Popoviće mají podobná *porozumění* se SSSR svazující účinek a je v zájmu země spíše se tomuto vyhýbat, aby byla zachována jugoslávská nezúčastněnost. Popović také s odstupem času uznal, že

---

³³⁵ CAMPBELL, John C., c. d., s. 56.

³³⁶ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 306.

³³⁷ Tamtéž, s. 306–307.

³³⁸ NENADOVIĆ, Aleksandar, *Razgovori s Kočom*, Zagreb, Globus 1989, s. 29.

ustoupením od ideologického faktoru stabilita roste. Příklad vidí u jiných malých evropských zemí a jejich zkušeností, jako například u Dánska, kde nejsou ve vztahu k SSSR žádné konflikty či výkyvy, což vidí jako vhodný přístup i pro Jugoslávii.³³⁹ Popoviće hrozba převratu v SSSR příliš nezneklidňovala, neboť to vnímal jako Chruščovův klam, čímž právě zobrazil určitou spornost jugoslávské nezúčastněnosti. Neklid mu působil způsob, jakým k tomu došlo, a sice bez ohledu na státní orgány, čistě z Titovy svévolnosti provádět zahraniční politiku sám. Za své názory a nesouhlas s proruským směrem byl dokonce pod dohledem tajné policie (UDBA).³⁴⁰

Vztahy se Spojenými státy a Titovo sblížování se Sovětským svazem byly ovlivněny vnitřním vývojem v zemi. V této podkapitole se zaměřím na stručný nástin vývoje Jugoslávie a jejích vztahů se SSSR v letech 1960 a 1961. Sblížování se SSSR se vyvíjelo již od roku 1960 a jednou z příčin byla i probíhající roztržka mezi Sovětským svazem a Čínskou lidovou republikou. Spor měl pro Jugoslávii význam také kvůli sovětskému postoji k Albánii, která začala být od SSSR kritizována pro svůj postoj k roztržce. Dalším důležitým impulzem ke sblížení byl XXII. sjezd KSSS konaný v říjnu 1961, jenž přinesl další vlnu destalinizace, čímž se sovětská strana ještě více odcizila Peking. Albánie byla na sjezdu veřejně odsouzena, protože se stavěla na stranu ČLR. I když se na sjezdu opět otevřely otázky revizionismu, Tito na ně příliš nereagoval vzhledem k současnému dění. To potvrzuje i rétorika Titova proslovu ve Skopji 13. listopadu 1961, který se odrazil v americko-jugoslávských vztazích svým protiamerickým zaměřením.³⁴¹ Pro Sověty byla Jugoslávie nyní možným spojencem nejen v ideologickém boji v komunistickém hnutí, ale také pro významnou pozici Jugoslávie mezi nezúčastněnými.³⁴² Čínské vedení proti Jugoslávii rozjelo kampaň již na konci padesátých let a na Titovu zemi pohlíželo jako na zrádce leninismus, kteří se zaprodali západním zemím. Jistou úlohu kromě ideologických důvodů hrály nepochybně i ty strategické, mezi něž patřily například sílící jugoslávské aktivity mezi asijskými neutrály. Tito začal pohlížet na Sovětský svaz, který také na konci padesátých let vedl kampaň proti FLRJ. Tato kampaň nicméně nedosahovala té stalinské z počátku padesátých let. Navíc se rozhodl odpovědět na čínské útoky a mírovou koexistenci představil jako protiklad čínským hegemonistickým snahám. Za tímto účelem vydal roku 1960 Kardelj knihu *Socialismus a válka*³⁴³, v níž zkritizoval čínský přístup k socialismu, jako nemarxistický a neleninistický. Podstatné bylo, že zde nijak nekritizoval SSSR, což mělo naznačit možnost sblížení.³⁴⁴ „Zdálo se, že Kardelj tvrdě hájí společnou frontu se Sovětským svazem a s dalšími na sovětské straně proti Číně.“³⁴⁵ Tito se obával čínské dominance v komunistickém světě.

---

³³⁹ NENADOVIĆ, Aleksandar, c. d., s. 29.

³⁴⁰ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 307–308.

³⁴¹ Tamtéž, s. 307.

³⁴² CAMPBELL, John C., c. d., s. 59.

³⁴³ V anglickém jazyce *The Socialism and War*.

³⁴⁴ CAMPBELL, John C., c. d., s. 122–124.

³⁴⁵ Tamtéž, s. 124.

Jugoslávie také procházela počátkem šedesátých let dobou ekonomické nestability, pro jejíž řešení bylo nutné zajistit další pomoc ze zahraničí a revalvovat měnu.³⁴⁶ Za účelem hospodářské reformy se podařilo získat na základě žádosti jugoslávského ministra financí Nikoly Minčeva roku 1960 rozsáhlý finanční balíček ve výši 275 milionů dolarů, na němž se podílely hlavně Spojené státy, ale i Francie, Rakousko, Itálie, Švýcarsko a také západní Německo.³⁴⁷ Západní země si slibovaly efekt nové hospodářské reformy na jugoslávskou politiku. Adenauerova vláda se k pomoci přidala: „[...] *poté co se na tajných jednáních v Bělehradě s Jugoslávskými představiteli dohodli, že jugoslávský tisk ztlumí svůj útok proti plánům na opětovné vyzbrojení (včetně atomového), které připravovala Adenauerova vláda.*“³⁴⁸ S ohledem na Titův projev z 3. září na bělehradské konferenci, kde se o vývoji v západním Německu zmiňoval, dokazovalo, že Tito kritiku uplatňoval dál, což také přispělo k překvapení západních zemí. V důsledku žádosti Mezinárodního měnového fondu (MMF) jugoslávský parlament 20. března 1961 schválil zákony, které vedly k decentralizaci zahraničního obchodu a dohledu nad podniky. Nicméně reforma nebyla uspokojivá a opatření nepomohla. Inflation narůstala a zvedala se také opozice proti reformě a proti Kardeljovi, který byl zastáncem reformy. Postupně v průběhu druhé poloviny roku 1961 došlo k opětovnému utužení dohledu nad hospodářstvím a nastalo i odvolávání významných podporovatelů reformy z vysokých úřadů. Zastánci reformy chtěli v reformách pokračovat. Situace vedla ke sporům mezi liberály a konzervativci, což se odrazilo i ve vnitřní složitosti země. Hospodářská reforma byla podporována zejména Slovinci a Chorvaty, zatímco Srbové zase spíše požadovali posílení demokratického centralismu, a Makedonci zase odmítali Srbskou nadvládu.³⁴⁹ Tento vnitrostátní spor se odrazil také v postoji k zahraničněpolitické orientaci země. *Liberálové* obecně podporovali spíše příklon na Západ, kdežto *konzervativci* hleděli spíše na spolupráci s východním blokem.³⁵⁰ Tlak byl velmi silný zejména na přelomu let 1961 a 1962, v jehož důsledku Tito dokonce uvažoval o odstoupení. Na počátku roku 1962 již byly projevy ekonomické krize zjevné. Spory nakonec vyústily v reorganizaci a zpřísnění v hospodářské oblasti či trestního zákoníku. Při svém projevu ve Splitu 6. května 1962 Tito vyzval k opětovnému převzetí vedoucí úlohy ve společnosti.³⁵¹ Jeho projev: „[...] *upozorňující na nebezpečí spojená s lokalismem a svému obecnstvu říkal, že tady je reálné nebezpečí, že každá republika byla jen pro sebe sama, ignorující zájmy jugoslávského společenství jako celku.*“³⁵² Spory i přes Titovo vymezení neutichly.

---

³⁴⁶ CAMPBELL, John C., c. d., s. 57.

³⁴⁷ LAMPE, John R., Russell O. PRICKETT a Ljubiša S. ADAMOVIĆ, c. d., s. 65.

³⁴⁸ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 283.

³⁴⁹ Tamtéž, s. 283–286.

³⁵⁰ CAMPBELL, John C., c. d., s. 58.

³⁵¹ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 286–287.

³⁵² RAMET, Sabrina P, c. d., s. 208.

5.2 Reakce amerických diplomatických kruhů a dopady na americkou pomoc pro FLRJ

5.2.1 Počáteční reakce na výsledky konference

Vzhledem k důležitosti dopadů, jaké měla konference v Bělehradě na americko-jugoslávské vztahy té doby, jsem se rozhodl detailně rozebrat dění následující po konferenci a představit alespoň některá stanoviska hlavních aktérů politiky vůči Jugoslávii a jejich spory ohledně různých reakcí na výsledky bělehradské konference

Již 3. září 1961 začaly západní země zkoumat Titův projev.³⁵³ Kennan se snažil ukázat doma, že svou práci v Jugoslávii dělal dobře, i když se jeho zprávy a předpoklady ohledně jugoslávské pozice na konferenci lišily od výsledků. Americké ministerstvo zahraniční začalo přemýšlet, zda by nebylo vhodné ukázat svou nespokojenost a sáhnout k nějaké protiakci. Ministr Rusk napsal Kennonovi 13. září svůj názor, ve kterém lituje: „[...] ‘že vláda USA musí vyjádřit své pocity zklamání a obavy ohledně jugoslávské role na nedávné bělehradské konferenci nezúčastněných států.’”³⁵⁴ Znepokojen byl zejména stanovisky k berlínské otázce, k odzbrojení a obnovení sovětských testů. Tato stanoviska považoval za prosovětská. A tento dojem ještě posílil v souladu s předpokladem jugoslávské umírněnosti před samotnou konferencí. Toto vedlo Ruska k otázce, zda je FLRJ skutečně *nezúčastněnou zemí*. Zároveň upozornil na negativní reakce americké společnosti na Titovo vystoupení.³⁵⁵ Do Jugoslávie vyslal zprávu, kde navíc poukázal na jugoslávské snahy přesvědčit o stejném stanovisku i jiné přítomné delegace a své znepokojení Rusk spojil s přezkoumáním dopadů jugoslávské činnosti na vzájemné vztahy.³⁵⁶ Ministr Popović se snažil situaci zachránit a připomínal, že se Jugoslávie stále odmítá podřídit sovětské politice, a poukázal na příliš pesimistický výklad ze strany USA. Stejně tak Aleš Bebler, tehdejší jugoslávský velvyslanec v Indonésii, zdůraznil negativa nezúčastněnosti pro sovětskou snahu rozšířit svůj vliv do třetího světa.

Kennan byl průběhem konference také zaskočen. Potřebu odezvy a určité přehodnocení vztahů doporučoval již v telegramu z 15. září. Jeho rady se týkaly tří oblastí: První byla grantová pomoc, což představuje program technické pomoci a také podpory programů soukromých amerických charitativních organizací. „*Navrhuj, aby program technické pomoci, namísto toho, aby byl zúžen, jak bylo dříve doporučováno, byl okamžitě ukončen v tom smyslu, že odmítáme jako obecné pravidlo dojednat další smlouvy o technické pomoci. Ty již dojednané by měly být věrně dokončené.*“³⁵⁷

---

³⁵³ Roli ve zklamání hrál i zmíněný rozsáhlý finanční balíček ve výši 275 milionů dolarů, na kterém se podílely hlavně Spojené státy, ale i Francie, Rakousko, Itálie, Švýcarsko a další. (Lampe, Prickett, Adamović 1990, s. 65.)

³⁵⁴ MOČNIK, Josip, c. d., s. 33.

³⁵⁵ Tamtéž.

³⁵⁶ Tamtéž, s. 33–35.

³⁵⁷ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 205. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_204 [Použito dne: 8. 7. 2017].

Druhou oblastí byl program prodeje zemědělských produktů, na základě *Public Law (PL) 480*³⁵⁸ z roku 1954, který byl zaměřený především na dodávky kukuřice a pšenice. Kennan navrhl, aby se podle podmínek zmíněného zákona poskytla ještě dodávka pro následující zimu a jaro a poté, aby se vytvořil nový základ pro další dodávky. „*Oni na nás očividně spoléhali, že zvedneme účet za schodky na zemědělské frontě, zatímco oni se nořili do zahraničněpolitických podniků často v silně protizápadním a antiamerickém duchu.*“³⁵⁹ Poslední záležitost, na kterou Kennan zaměřil pozornost ve své zprávě, byl jeho návrh koordinované snahy dát Jugoslávčům najevo svůj dojem z toho, že si sami Jugoslávci vybrali svůj směr, i když to znamená možné mnohé konflikty se Západem. Tento směr dle Kennana nebyl neutrální, a proto polevilo americké očekávání od FLRJ. „*Obecný tón našich stanovisek vůči nim by měl být spíše stanoviskem smutku spíše než hněvu, ale s přijetím situace, kterou si sami vytvořili.*“³⁶⁰ Zároveň ale vylučuje jakoukoli osobní nevráživost vůči Jugoslávčům.

Téhož dne bylo vydáno americké aide-mémoire, které obsahovalo zprávu od Ruska ze 13. září vyjadřující obavy nad jugoslávskými stanovisky na konferenci. Jugoslávská strana, ústy diplomata Lea Matese, odpověděla 18. září a vyjádřila své znepokojení nad americkou zmínkou o míře jejich nezúčastněnosti, zmínkou o jugoslávské roli na konferenci a také, podle nich, málo vyrovnanou interpretací jejich zahraniční politiky, kterou pocíťovali. Ruskovu zprávu vnímali jako určitou formu nátlaku a nepochopení jugoslávské politiky.³⁶¹ V oddělených rozhovorech se snažili dokázat, že americká ambasáda špatně porozuměla jugoslávským stanoviskům a to že vedlo ke špatnému informování ministerstva zahraničí. A za toto byl v podstatě činěn zodpovědným Kennan.³⁶² Tato informace byla odeslána 26. září nikoli Kennanem, ale jedním z jeho úředníků na velvyslanectví, což může vést k otázkám, co k tomu vedlo a zda na velvyslanectví neexistovalo nějaké napětí mezi velvyslancem a jeho úřednictvem. Jugoslávci se snažili zachránit, co se dalo z amerických programů pomoci a celý incident chápali jako přechodný. Zajímavostí také je, že ve zprávě z ambasády z 26. září se objevila získaná informace, která odůvodňuje tón Titova projevu nutností chránit Chruščova před domácími oponenty, i když zároveň informuje i o jiných protikladných vysvětleních.³⁶³

Dean Rusk se postavil na obranu Kennana i jeho důvěryhodnosti. Na obědě s Popovićem vyjádřil stejné obavy z Titových stanovisek.³⁶⁴ Kennan byl vděčný za důvěru, kterou vyjádřil Rusk, ale byl rozzloben jugoslávskými snahami, což se odrazilo v jeho zprávě z 29. září, kde radil přezkoumání

---

³⁵⁸ V plném znění *Agricultural Trade Development and Assistance Act* z roku 1954. Jeho úkolem bylo na stálém základě zavést prodej amerických potravin, nadbytků, do zemí, které trpí nedostatkem potravin. Část I. tohoto zákona poskytovala prodej těchto zemědělských produktů za místní měny. (Lampe, Prickett, Adamović 1990, s. 53.)

³⁵⁹ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 206. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_206 [Použito dne: 8. 7. 2017].

³⁶⁰ Tamtéž, s. 206–207.

³⁶¹ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 207. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_207 [Použito dne: 8. 7. 2017].

³⁶² FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 209. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_209 [Použito dne: 8. 7. 2017].

³⁶³ Tamtéž.

³⁶⁴ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 210. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_210 [Použito dne: 8. 7. 2017].

vzájemných vztahů, protože byl přesvědčen o existenci protizápadních prvků. „*Jsem přesvědčen, že stranou Titova projevu nastal čas, kdy se už nedalo déle vyhybat důkladnému přezkoumání americko-jugoslávských vztahů. Rozsah, do kterého nyní Tito získal plnou faktickou nezávislost ve vztahu k Moskvě, mění určité základní předpoklady, na kterých byla americká politika vůči Jugoslávii až dosud založena.*“³⁶⁵ Podobné výroky, jaké pronesl Tito, by byly snesitelné v době klidu, ale ne ve vyhoceném mezinárodněpolitickém kontextu. Jugoslávie by měla více přizpůsobit svá stanoviska ekonomickým potřebám země.³⁶⁶ Píše, že: „*Být přinuceni uvědomit si, že toto je velmi nepříjemné pro Jugoslávce, kteří nejsou zvyklí přijímat politické následky svých vlastních slov a komu se stalo potěšením jíst koláč, a mít ho tak dobře známé, že se to jeví jako Bohem dané právo.*“³⁶⁷ Při přehodnocování vzájemných vztahů byly nasnadě především hospodářská a vojenská pomoc.

Ještě na počátku října se Kennan stavěl proti omezení, či ukončení obchodů mezi USA a FLRJ, protože by to mohlo být vnímáno jako pomsta, a toho nechtěl dosáhnout. Navrhoval, aby Spojené státy plnily smlouvy, které s Jugoslávií měly, ale aby neslibovaly další navyšování. Pokud by byly programy a obchod přerušeny, mohlo by dojít k propadu úrovně rozvoje FLRJ oproti střeoevropským a východoevropským sovětským satelitům. I z toho důvodu byl přesvědčen, že by Spojené státy neměly budit zdání nějakých nových vztahů s FLRJ po bělehradské konferenci a nadále podporoval pokračující spolupráci USA a FLRJ jako zemí s odlišnými vnitrostátními systémy. Přesto už 13. října se ukázala určitá změna v jeho přístupu.³⁶⁸ Titův proslov, jak uvádí: „*[...] mě přinutil uznat, že tyto snahy a tyto naděje byly zcela marné... Nemohl jsem už převzít zodpovědnost, když jsem žádal svou vládu, aby počkala, anebo doufala v nějakou změnu v politice Jugoslávie... Musel jsem uznat a vyznat se své vládě, že nebyla žádná odpověď na různé snahy, které jsme učinili s cílem dosáhnout lepšího porozumění s jugoslávskou vládou s ohledem na mimořádné mezinárodní záležitosti.*“³⁶⁹

5.2.2 Spor Kennana s ministerstvem zahraničí ohledně politiky vůči Jugoslávii

Klíčové nyní bylo, jak bude s Kennanovými názory a radami naloženo ve Washingtonu. Kennan byl přesvědčen, že jeho náhled na tuto situaci je správný a akademický a byl oddán svému úkolu i za cenu ztráty jugoslávské popularity.³⁷⁰ Kennedy v říjnu Kennanovy zprávy ocenil a stejně tak ocenil i jeho aktivity, přičemž potvrdil, že jeho zprávy četl. Kromě toho Kennedy v telegramu z 11.

---

³⁶⁵ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 211. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_210 [Použito dne: 8. 7. 2017].

³⁶⁶ Tamtéž, s. 210–211.

³⁶⁷ Tamtéž, s. 211.

³⁶⁸ MOČNIK, Josip, c. d., s. 43–45.

³⁶⁹ Tamtéž, s. 45.

³⁷⁰ GROZEV, Kostadin, c. d., s. 47–48.

října Kennana požádal o vysvětlení některých otázek spojených s Berlínem. Ptal se na původ změn sovětské politiky na konci srpna a na jeho osobní uvážení, jak nejlépe mírově a čestně vyřešit berlínskou krizi. Celý problém měl být na prezidentův podnět prodiskutován v Národní bezpečnostní radě (NSC), aby zmírnil reakce Kongresu.³⁷¹ Jak ve své knize zabývající se americko-jugoslávskými hospodářskými vztahy píše John R. Lampe: „Jugoslávci mylně pokládali toto přezkoumání jako výzvu spíše než jako snahu Bílého domu předejít tlaku z Kongresu, který byl a požadoval formální prohlášení americké politiky.“³⁷²

Ještě 12. října Kennanovi napsal také tajemník pro evropské záležitosti Foy Kohler, aby jednak ocenil Kennanovu činnost, a také aby mu představil současný přístup ministerstva zahraniční USA k jugoslávské otázce. Jak Kohler uvádí: „[...] základní úvahy, o kterých si myslíme, že by měly vstoupit do jakéhokoli přehodnocení našich vztahů a jakéhokoli posouzení, které jsme vytvořili o směřování, jež bychom měli přijmout, cílů, o které bychom měli usilovat, a taktiky, které bychom měli využít.“³⁷³ Vzájemnými vztahy a jejich změnami se ministerstvo aktivně zabývalo. Základní otázkou bylo, zda americká politika vůči Jugoslávii vyžaduje nějakou obměnu. Na ministerstvu ovšem panoval názor, že revize není nutná a je potřeba, aby vypjatá situace po konferenci pominula. Proto Kohler Kennanovi psal, že současný americký přístup sleduje dlouhodobé záležitosti a že obsahuje tato tři hlediska. I. Pomoci Jugoslávii vytvořit pevný základ pro národní nezávislost a podporovat její odhodlání jej udržet. „Pomáhat Jugoslávii - komunisty ovládanému státu, ale takovému, který se úspěšně odtrhl od sovětské nadvlády - aby vybudoval pevnou a bezpečnou základnu národní nezávislosti, a podporovat odhodlání, které Jugoslávie ukázala, k zachování a posílení svého nezávislého postavení.“ II. Utvářet vliv na jugoslávské vedení směřující k prozápadnímu směřování země, k reformám a k demokratizaci země. III. Aspekt výhod pro USA plynoucích z pozice Jugoslávie jako země, která se vymanila z područí Moskvy a může v tomto směru působit i na další východoevropské satelity. Navíc dodal, že základ této politiky vznikl po roztržce mezi Stalinem a Titem, což již tehdy bylo riziko a stejně tak bylo i kritizováno, ale představovalo americkou prozíravost i odvahu. Navíc jejím následkem byla i pozitiva. Jak sám uvádí: „Posuzováno objektivně a v perspektivě a navzdory vzestupům a pádům americko-jugoslávských vztahů, základní prvky naší jugoslávské politiky, dle našeho posouzení, dosáhly zřetelně pozitivních výsledků. Jugoslávský kurz po roce 1948 a jeho obecný, i když velmi postupný, vývoj od rozchodu se Stalinem probíhal přesvědčivě ve prospěch USA a společenství svobodného světa a ke vzrušení a nevýhodě čínsko-sovětského bloku.“³⁷⁴ Kohler argumentoval tím, že pokud upustí od této americké politiky, mohlo by to vést k nebezpečí, že se FLRJ opět dostane pod sovětský vliv. Je patrné, že Kohler a ministerstvo měli jiné

---

³⁷¹ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 211–212. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_211 [Použito dne: 8. 7. 2017].

³⁷² LAMPE, John R., Russell O. PRICKETT a Ljubiša S. ADAMOVIĆ, c. d., s. 67.

³⁷³ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 212. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_212 [Použito dne: 8. 7. 2017].

³⁷⁴ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 213–214. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_213 [Použito dne: 8. 7. 2017].

názory, co se týče jugoslávské schopnosti udržet si svou nezávislost. Ministerstvo chápalo jugoslávskou situaci jako podobnou s ostatními zeměmi, zatímco Kennan viděl v Jugoslávii zvláštní záležitost, která je mnohem složitější.³⁷⁵

Veřejné mínění dalo nicméně výhodu skupině na ministerstvu zahraničí, když 29. září *The New York Times* projevil podporu základu americké politiky vůči Jugoslávii.³⁷⁶ I prezident Kennedy na tiskové konferenci z 11. října 1961 prohlásil: „*Fráze, která byla použita při podpisu návrhu zákona o vzájemné bezpečnosti, byla taková, že bychom měli věnovat zvláštní pozornost potřebám těch zemí, které sdílejí náš názor na světovou krizi. Náš názor na světovou krizi je takový, že země mají nárok na národní suverenitu a nezávislost. To je vše, co jsme kdy prohlašovali. To je účel naší pomoci - více to umožnit.*“³⁷⁷ Situace přesto vzbuzovala pozornost, protože ministestvo zahraničí připravovalo stanovisko ohledně americké obchodní politiky a také obecné politiky vůči Jugoslávii a Polsku, jež bylo předloženo na setkání NSC s prezidentem 13. října.³⁷⁸ Předalo dokument s názvem *Přehled faktorů politiky týkajících se vývozních licencí do Jugoslávie a Polska*³⁷⁹, který byl na tomto setkání probírán. Dokument doporučoval některá opatření, přičemž zmiňoval i Kennanovy nápady. Po jeho projednání bylo odsouhlaseno: „(1.) *Odstranit nynější přerušování vývozních licencí pro Jugoslávii a Polsko pro přepravované náklady, a (2.) navrátit předchozí postupy včetně pečlivého prověření všech vydaných vývozních licencí.*“³⁸⁰ K tomu byl také přijat prezidentův požadavek přezkoumání všech druhů americké pomoci poskytované oběma zemím a vydání doporučení týkající se budoucí pomoci. Úkolem tyto rady předložit NSC byl pověřen ministr zahraničí USA.³⁸¹

Jugoslávské vedení začalo změny vnímat, a proto Titův poradce a člen Svazové výkonné rady Mijalko Todorović pozval Kennana k setkání. Kennan uvádí, že se s ním ještě nesetkal, protože Todorović obvykle diplomaty nepřijímal. Při setkání Todorović vyjádřil obavy své země nad zhoršením vzájemných vztahů. Formuloval své rozrušení nad některými projevy v americkém tisku, které považoval za špatný pohled na Jugoslávii. Dotázal se, proč se vztahy změnily, a zejména jej zajímalo, proč byla omezena ekonomické spolupráce v souvislosti s novým americkým ekonomickým přístupem. Zmínil se také o nečekaném zrušení očekávané návštěvy senátora Herberta Humphreyho. Jádrem schůzky bylo zjistit, proč došlo ke změně ve vztazích mezi oběma zeměmi, které v Jugoslávii zaznamenali. Jugoslávie podle Todoroviće stojí stále za stejnou politikou, politikou nezúčastněnosti, zatímco Spojené státy ne. Jugoslávské vedení bylo v poněkud nejisté situaci, protože v této době

---

³⁷⁵ GROZEV, Kostadin, c. d., s. 47–49.

³⁷⁶ Tamtéž, s. 49.

³⁷⁷ KENNEDY, John F., *Public papers of the Presidents of the United States: John F. Kennedy; containing the public messages, speeches, and statements of the president, January 20 to December 31, 1961*, Washington, U.S. Government Printing Office 1962, s. 661.

³⁷⁸ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 217. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_217 [Použito dne: 8. 7. 2017].

³⁷⁹ V původním znění *Review of Policy Factors Concerning Licensing of Exports to Yugoslavia and Poland*.

³⁸⁰ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 96. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_96 [Použito dne: 8. 7. 2017].

³⁸¹ Tamtéž.

připravovalo svůj hospodářský plán, jenž měl být představen jugoslávskému parlamentu. Hospodářské spolupráce si cenilo a považovalo ji za prospěšnou pro obě země, a proto bylo toho názoru, že by měla být udržena. Kvůli tomu očekávalo spěšnou odpověď a zároveň tímto chtělo informovat americké vedení. Kennan ale neměl mandát k odpovědi od své vlády, a proto vyjádřil pouze svůj názor.³⁸² Na závěr zprávy o této schůzce Kennan píše: „*Chtěl zdůraznit, že to bylo námi, ne jimi, že ke změně došlo. Jejich politika byla dosud jedna z těch pozitivně nezúčastněných založená na jejich vlastním svobodném úsudku a nezávislosti, a byla zaměřena na dobré vztahy se Spojenými státy v zájmu světového míru.*“³⁸³

Jugoslávský velvyslanec ve Washingtonu Marko Nikezić se zase 19. října setkal s Kohlerem, přičemž byly představeny odpovědi na Todovičovy otázky. Kohler vysvětlil, že reakce amerického tisku pouze reflektuje zklamání z jugoslávských stanovisek na konferenci, nicméně doporučil Jugoslávčům, aby z nich nevytvářeli závěry. Dle něj navíc Todovičovy závěry o ekonomické spolupráci nebyly správné a mohly ohrozit vzájemné vztahy. Na místě měla, dle něj, být trpělivost, protože americké úřady vždy v tomto období otázku pomoci posuzují a žádosti přicházejí i odjinud. V tuto dobu je dle Kohlera ještě brzo na rozhodnutí, které však bude poté předáno oficiálně.³⁸⁴

Do rozhovorů poté opět vstoupil George Kennan, když poslal 27. října zprávu Bundymu, zvláštnímu asistentovi prezidenta pro záležitosti národní bezpečnosti, ve které si postěžoval na možné obtíže v koordinaci mezi orgány zodpovědnými za politiku vůči FLRJ, z nichž mohou ve Washingtonu plynout špatná porozumění. Podle Kennana: „[...] *prezident by měl mít povědomí o jakýchkoli krocích, přijatých v tomto ohledu ministerstvem, které jsou v rozporu s doporučeními této mise a samozřejmě o analýzách prvků problému, ke kterým jsem osobně dospěl.*“³⁸⁵ K této zprávě přiložil i svou odpověď na dotazy od Foye Kohlera, ony dotazy a poznámky z 12. října, čímž si prostřednictvím Bundyho jeho dopis získal pozornost Kennedyho. V odpovědi Kohlerovi poznamenal, že s jeho názory v mnohém souhlasí, i když ne ve všem, a zdůraznil, že přehodnocení vzájemných vztahů bylo otázkou ještě před konferencí v Bělehradě. Samotná konference byla pouze vyvrcholením amerického neúspěchu zapůsobit na jugoslávské smýšlení. Kennan si nekladl otázku, zda Titův projev na konferenci je důvodem ke změně, ale zda si politika, která mohla být výhodná v minulosti, stále zachovává odůvodnění i v současnosti, když jsou podmínky na obou stranách i v mezinárodněpolitickém prostředí jiné.³⁸⁶

V tomto dopise se vyjádřil k oněm třem hlediskům americké zahraniční politiky vůči FLRJ, jehož výklad by se dal shrnout následovně. I. Na Kohlerův aspekt americké pomoci jako prostředku,

---

³⁸² FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 217–219. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_217 [Použito dne: 8. 7. 2017].

³⁸³ Tamtéž, s. 219–220.

³⁸⁴ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 220–222. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_220 [Použito dne: 8. 7. 2017].

³⁸⁵ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 222. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_222 [Použito dne: 8. 7. 2017].

³⁸⁶ Tamtéž, s. 223–224.

kteřá podporuje pevný základ pro udržení jugoslávské nezávislosti Kennan odpovídá, že Jugoslávie už má silný základ své nezávislosti vybudovaný, a proto nepotřebuje podporu. Pokud by byla americká pomoc úplně zastavena, vedlo by to k poklesu hospodářského růstu země, což by SSSR nemohl nějak vyvážit či nahradit jako odměnu za poslušnost. Tady je nutné zdůraznit, že Kennan nebyl zastáncem úplného přerušení americké pomoci. Nicméně dle něj nezávislost FLRJ nebyla závislá na americké pomoci, byť přiznává, že udržení nezávislosti ulehčovala. Argumentoval tím, že se USA přeceňují, pokud uvažují, že právě jejich pomoc udržuje Jugoslávii mimo podřízenost Moskvě, a tím podceňují jak Titovu vůli přežít, tak i jeho sebevědomí.³⁸⁷

II. U aspektu, který se týkal vlivu na jugoslávské vedení, aby směřovalo k prozápadní orientaci a k reformám a k demokratizaci země, Kennan neupírá podobným aktivitám prospěšnost. Pochybuje ale o americké pomoci jako prostředku k vlivu, protože plány reforem ve FLRJ byly na pomoci nezávislé. Kennan tak usuzuje hlavně proto, že Titovým hlavním cílem je socialismus, s čímž si spojuje předpoklad, že pomoc je v Jugoslávii vlastně přijímána s nechtívím, protože jde o pomoc z kapitalistického světa. „*Naše ochota jim pomoci za daných okolností je něco, na co pohlížejí z větší části s cynickým a ironickým humorem.*“³⁸⁸ Za neúspěšnější americký program v procesu liberalizace Kennan považuje, na rozdíl od technických podpor a zemědělských dodávek, *Development Loan Fund (DLF)*³⁸⁹, jehož pokračování podporuje. Kennan však, jak jsem již uvedl výše, americkou pomoc za prostředek vlivu na změnu charakteru jugoslávské společnosti nepovažuje.³⁹⁰

III. Třetím byl aspekt výhod pro USA plynoucích z pozice Jugoslávie jako země, která se vymanila z područí Moskvy, čímž může v tomto směru působit i na další východoevropské satelity. Kennan oponuje argumentem, že Jugoslávie dosáhla nezávislosti nikoli zásluhou politiky USA, byť samozřejmě její pomoc byla v době roztržky významná pro její udržení. Navíc i jako nezávislá na Moskvě se prý snaží nevstupovat s ní v konflikt a vyhýbat se veřejné kritice SSSR, což má samozřejmě své meze. Kvůli tomu byl podle Kennana americký prospěch minimální, neboť Jugoslávci budou souhlasit v důležitých zahraničních otázkách se Sověty.³⁹¹ Kennan tak upozorňoval, že se programy americké pomoci staly rutinními a automatickými. Dodává: „*Jsou to tyto podmínky, které způsobují, že Jugoslávci přijímají naši pomoc v tak velké míře jako samozřejmost, a věří, že jsme z domácích politických důvodů neschopní ji neudělit.*“³⁹² Pomoc působila v několika ohledech kontraproduktivně a přímo zmiňuje zemědělství. Navíc prý byla FLRJ roku 1960 na celkově třetím místě mezi příjemci americké zahraniční pomoci. V konečném důsledku Kennan proto varuje před reakcí amerického veřejného mínění, které může projevit svou sílu. Rozhodně mu proto neuniklo, že

---

³⁸⁷ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 225. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_222 [Použito dne: 8. 7. 2017].

³⁸⁸ Tamtéž, s. 226.

³⁸⁹ Český překlad by byl *Rozvojový úvěrový fond* či *Úvěrový fond rozvoje*.

³⁹⁰ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 227. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_227 [Použito dne: 8. 7. 2017].

³⁹¹ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 227. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_227 [Použito dne: 8. 7. 2017].

³⁹² Tamtéž, s. 228.

ministerstvo zahraničí nepovažuje revizi americké zahraniční politiky za nutnou, pročež se rozhodl znovu zdůraznit své návrhy a požádal o objasnění amerického stanoviska.³⁹³

Dne 6. listopadu 1961 poslal telegram pouze pro náměstka ministra zahraniční Bowlese kvůli blížícímu se zasedání NSC. Vyjádřil zde své znepokojení jednak nad Kohlerovým stanoviskem: „*Dopis od Kohlera, datovaný 12. října, naznačil základní nesouhlas se mnou o analýze jugoslávské situace a obecné politiky, ale konkrétně nezmínil má doporučená týkající se pomoci.*“³⁹⁴ Za druhé ho znepokojovala představa, že jeho doporučení nebudou na setkání NSC brána v potaz. Přiznal se, že nechtěl být z této otázky vyloučen. Zopakoval proto Bowlesovi jádro svých doporučení, aby je znal Kennedy i NSC. Bowles odpověděl již následujícího dne: „[...] *jakékoli emocionální reakce zde mohly existovat před několika týdny, s ohledem na Jugoslávii byly do velké míry navraceny do rovnováhy.*“³⁹⁵

5.2.3 Titův projev ve Skopji a jeho dopady na debatu o politice vůči Jugoslávii

Situaci opět rozvířil Tito, když ve svém projevu ve Skopji 13. listopadu 1961 zmínil také aktuální podobu vzájemných vztahů se Spojenými státy, přičemž se vyjádřil dosti protiamericky a prosovětsky.³⁹⁶ Kennan o něm samozřejmě informoval Washington. Tito v něm vinil Spojené státy, že chtějí prostřednictvím potravin přinutit Jugoslávii k následování amerických postojů. K tomu dodal, že pomoc pod tímto tlakem odmítá, a trval na tom, že si FLRJ poradí sama. Celkově u posluchačů navodil pocit tlaku ze strany USA. Kennan samozřejmě radil reagovat, aby další budoucí pomoc nebyla nahlížena na antiamerické bázi. Titova řeč neušla ani Kennedyho pozornosti. Prezident poslal 16. listopadu memorandum Ruskovi, kde psal: „*Viděl jsem Titův výrok o potravinách v ranních dokumentech. Tento výrok to nyní dělá ještě těžší. Asi před třemi týdny byl výbor požádán, aby o tom informoval. Výbor by již měl svou zprávu dokončit před nějakou dobou. Mohl byste mi o tom dát okamžitě vědět?*“³⁹⁷ Rusk 21. listopadu poslal Kennedymu memorandum o připravovaném programu v Public Law (PL) 480. Ve zprávě byl zmíněn i Titův projev ze Skopje, v němž Tito řekl: „*Určité kapitalistické kruhy ve Spojených státech a další reakčně myslící lidé neustále rozšiřují propagandu proti Jugoslávii, říkají, že by měla přestat každá forma pomoci Jugoslávii, že by Jugoslávci neměli být nakrmeni, že by pšenice neměla být naší zemi prodána, že by nám nemělo být dáno žádné letadlo, že by naši lidé zde neměli být přijati, a tak dále.*“³⁹⁸ Tito to vykládal jako nátlak v době, kdy po suchu

---

³⁹³ GROZEV, Kostadin, c. d., s. 52–53.

³⁹⁴ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 231. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_231 [Použito dne: 8. 7. 2017].

³⁹⁵ Tamtéž, s. 232.

³⁹⁶ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 307.

³⁹⁷ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 236. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_236 [Použito dne: 8. 7. 2017].

³⁹⁸ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 241. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_238 [Použito dne: 8. 7. 2017].

nebyla země v dobré situaci. Rusk uznal, že tento projev může situaci zkomplikovat, ale USA by neměly reagovat pouze na základě projevů. Tito projev přizpůsobil hlavně svým lidem, aby zahnal úzkost ze špatné úrody i aktuální podoby vztahů s USA. Vliv na jeho rétoriku měly také negativní reakce amerického tisku vůči Jugoslávii. V souvislosti s PL 480 Rusk doporučil: „*Věřím, že bychom měli začít informovat Jugoslávce, co nejdříve to bude možné, o naší připravenosti poskytnout pšenici a další dostupné zemědělské komodity. Jinak může dojít ke zbytečnému poškození americko-jugoslávských vztahů a pozice, kterou jsme v Jugoslávii vybudovali.*“³⁹⁹ V tomto ohledu by měl Kennan co nejdříve Jugoslávii vyjádřit ochotu Spojených států k uzavření dohody o zemědělských prodejkách.⁴⁰⁰

NSC některé z Kennanových postřehů zohlednila, nicméně ve svém posouzení sledovala spíše stanovisko ministerstva zahraničí. V situaci po konferenci v Bělehradě se ukázalo, že Kennedyho poradci viděli rozdělení na Východ a Západ během studené války jinak než Kennan.⁴⁰¹ Tím, že Kennan poslal 27. října zprávu Bundymu, v podstatě obešel ministra Ruska, aby si postěžoval na Foyův přístup. V podstatě tak využil přímou komunikaci s Bílým domem, což jen potvrzuje jeho styl jednání. Tímto přístupem patrně přispěl ke schválení úpravy v PL 480.

Korespondence s Foyem pokračovala, když Foy Kennanovi 4. prosince napsal: „*V tomto dopise se pokusím více dosáhnout společného základu rozvinutým vysvětlením a, doufám, snížit tyto rozdíly, které na první pohled existují.*“⁴⁰² Přesto trval stále na stanovisku, že politika ministerstva zahraničí vůči Jugoslávii je v podstatě úspěšná a že by taková také měla zůstat, i když někdy jsou potřeba některé drobné úpravy. Nevěřil, že by Jugoslávci měli důvod vidět v pomoci samozřejmost. Nicméně pokračování v poskytování pomoci neznamenal, že by se mělo pokračovat v současné pomoci beze změn. Zároveň ministerstvo zahraničí nikdy neusilovalo o ekonomickou závislost FLRJ.

Na Titově projevu vidělo ministerstvo dvě oblasti, které byly nevhodné vůči USA. Byla to poznámka o tom, že některé velmoci využívaly kontroly jako záminku k odvrácení procesu odzbrojování, a jeho neodsouzení sovětských jaderných testů. To byly důvody, proč se ministerstvo uchýlilo k návrhu snížení a pozdržení rozšířené pomoci. Nicméně rozpor z roku 1948 byl stále velký. „*Myslíme si, že jsme získali z té základní politiky důležité výhody a nadále tak získáváme. Nedostáváme vše, co bychom chtěli z jugoslávské situace. Je to komunistická země, ale ne jako státy bloku; výrazně se rozvinula od toho, aby byla modelem satelitu, jakým byla roku 1948.[...] A Tito není Jugoslávie. Jsou zde různé Jugoslávie; mění se a jsem si jist, že se budou měnit i nadále. Měli bychom dělat to, co se zdá základní pro naše dlouhodobé zájmy, abychom pomáhali tomuto vývoji v západním*

---

³⁹⁹ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 241. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_238 [Použito dne: 8. 7. 2017].

⁴⁰⁰ Tamtéž.

⁴⁰¹ GROZEV, Kostadin, c. d., s. 54.

⁴⁰² FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 242. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_242 [Použito dne: 8. 7. 2017].

směru a aby vyhrála mladší generace při podpoře tohoto vývoje. To je patrně podstata našeho pohledu na naši politiku vůči Jugoslávii.⁴⁰³

V tomto se Kohler nemýlil, protože Kennan i ve svých pamětech, o kterých píše výše⁴⁰⁴, přesně toto doporučoval, a sice vyčkat nástupu nové generace, která již nebude ovlivněná moskevskou školou. Dva dny po přijetí zákona, tedy 25. listopadu 1961, se Kennanovi dostalo pozvání na lov spolu s Titem, dalšími vysokými představiteli Jugoslávie a dalšími představiteli zahraničních misí v Jugoslávii. Zde byl mile přijat, a proto využil možnosti pro sblížení se s Jugoslávci.⁴⁰⁵

Člen NSC David Klein napsal 17. dubna 1962 memorandum Bundymu, které zajímavým způsobem zachycuje pochybnosti ohledně Kennana. Memorandum ve svých prvních větách obsahuje názor: „*Kennan má zcela zřejmě osobní problém s Titem, patrně ne nesouvisející se zkušeností z bělehradské konference a zdá se, že to zkresluje mnohé z jeho závěrů.*“⁴⁰⁶ Klein Kennanův názor, že vzájemné vztahy nebudou snadné, pokud bude Tito u moci, považuje za správný, ale neúplný a dodává, že vzájemné vztahy nebudou snadné, dokud bude u moci komunistický režim. Pochybuje totiž o lepších vztazích, pokud Tito odejde. Kennanovi vytýká, že se vyhýbá diskuzi o vývoji v sovětsko-čínských vztazích. Klein dále píše: „*Podle mého názoru je nejobtížnější součástí Kennanovy zprávy, že, zdá se, pečlivě vytváří případ pro základní revizi v naší jugoslávské politice. Směr, kterým jeho myšlení směřuje je takový, že dokud bude Tito stále více hledět na Moskvu a blok, Spojené státy by se měly důkladně podívat na své závazky vůči Bělehradu.*“⁴⁰⁷ Klein sám o sobě neodporuje revizi politiky, ale zdůrazňuje účel této politiky, kterým není změnit jugoslávské politické smýšlení, ale udržet zemi na Západ, čímž bude možno omezit její závislost na SSSR.

Za zmínku v tomto ohledu ještě stojí Kennanova zpráva ministerstvu zahraničí z 28. listopadu 1962, která obsahuje analýzu dosavadních vzájemných vztahů. Zajímavější je nicméně jeho poznámka o Titovi, v níž se zabývá důvody, proč nebyl svržen a kde mimojiné uvádí již zmíněnou možnost ukázat ostatním Moskvě podřízeným zemím, že zde je alternativa a sesazení by v tomto případě vedlo k pochybám o možném přežití mimo Moskvu. Za další důvod uvádí fakt, že: „*‘Partyzánské‘ hnutí, s Titem v jeho čele, představovalo jedinou vážnou sjednocující sílu v zemi. Bez ní, kdykoli v poválečném období, by se země rozpadla na kusy. Hlavní nesocialistické politické strany, které se v době války postavily proti komunistům, byly ty, které v každém případě vyjadřovaly politickou vůli pouze jedné z národních složek jugoslávského státu - primárně Chorvatů a Srbů. [...] Bolestivou skutečností je, že v poválečné době Titův režim byla Jugoslávie a stále je. Byly zde různé fáze a formy lidové*

---

⁴⁰³ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 247. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_242 [Použito dne: 8. 7. 2017].

⁴⁰⁴ Píší o tom na stranách 32–33.

⁴⁰⁵ Na přátelském setkání s Matesem a Kadreljem 13. prosince Kardelj prohlásil, že snad během dvou až tří let bude v obilí země soběstačná a nebude již vyžadovat další rozsáhlou pomoc v rámci PL 480. Již v této době prý docházelo k nápravě některých chyb. (FRUS, 1961–1963, Volume XVI, s. 248)

⁴⁰⁶ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 261. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_260 [Použito dne: 8. 7. 2017].

⁴⁰⁷ Tamtéž, s. 261.

*nespokojenosti - některé poměrně rozšířené. Ale není zde žádná vážná národně-jugoslávská opozice, na rozdíl od separatistické opozice nebo opozice vyjadřující aspirace pouze jedné z národních složek současného státu.*⁴⁰⁸ Poněkud dlouhá citace ovšem zcela jasně reflektuje důležitost, jakou Tito v Jugoslávii měl. Kennan tak vystihl jeho pozici. Uvedl, že se americké politice nepodařilo Tita změnit jako politika, neboť on se stále viděl jako komunista, chtěl získat respekt v komunistickém světě a zajímal se o názory jiných komunistických vůdců. Nicméně i dál docházelo, dle Kennana, k pohybu, který upřednostňovali Američané.⁴⁰⁹ Tato jeho analýza byla v Bundyho zprávě pro Kennedyho velmi ceněná a dokonce byla předána k prostudování ministrům zahraničí a obrany, což bylo zapracováno do memoranda NSC č. 212 z prosince 1962.⁴¹⁰ V lednu 1963 při své další analýze vztahů obou zemí zaznamenává v období do roku 1960 úspěchy ve vyvolání dojmu o udržení dobrých vztahů se Západem u většiny obyvatel FLRJ i části strany, což se ale nepovedlo u Tita a několika jeho spolupracovníků. Dále ve zprávě uvádí: „[...] a byl zde důvod doufat, že by to byl jen krátký čas, než by Titovi bylo uloženo věkem a nemohoucností, aby ustoupil mladším lidem, kteří měli mnohem realističtější představu skutečného jugoslávského zájmu.“⁴¹¹ Dá se říci, že vzhledem k délce Titova života Kennan značně podcenil jeho zdraví a stejně také možné změny politických okolností.⁴¹²

Den před setkáním prezidenta Kennedyho s ministrem zahraničí Popovićem při jeho návštěvě Washingtonu byla 28. května vypracována analýza vztahů vůči FLRJ, která porovnávala rozdíly v přístupu George Kennana a amerického ministerstva zahraničí. Postoj ministerstva sledoval, stejně jako Kennan, udržení nezávislosti Jugoslávie a k tomuto účelu se měla poskytovat pomoc. Starší generace jejího vedení spolu s Titem však nedůvěřovala západním myšlenkám, a proto se zaměřovala na mladší generaci, která by mohla přizpůsobit sociálně-ekonomickou strukturu Západu. Toto setrvalo po celou dobu a podle ministerstva zahraničí by měly být zachovány závazky vůči FLRJ. Kennan také rozlišoval mezi generacemi, ale pokoušel se zároveň Tita přimět ke sledování prozápadní linie. Proto se snažil omezit pomoc od USA, aby tím ukázal nespokojenost s jejich politikou a pokusil se dosáhnout větší orientace na Západ. Analýza nicméně potvrzuje, že se Kennan postupně přiklání ke stanoviskům ministerstva.⁴¹³

---

⁴⁰⁸ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 294–295. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_292 [Použito dne: 8. 7. 2017].

⁴⁰⁹ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 296–297. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_292 [Použito dne: 8. 7. 2017].

⁴¹⁰ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 310. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_309 [Použito dne: 8. 7. 2017].

⁴¹¹ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 329. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_328 [Použito dne: 8. 7. 2017].

⁴¹² Dodal, že Tito od té doby v důsledku sovětsko-čínské roztržky, ztráty doložky nejvyšších výhod od USA či menší potřeby americké pomoci stále usiloval o zlepšení vztahů a také spolupráce s komunistickým blokem. (FRUS, 1961–1963, Volume XVI, s. 329)

⁴¹³ McG. Bundy memorandum to JFK re United States Relations with Yugoslavia, Differences in View Between the Department of State and Ambassador Kennan, May 28, 1962, Box 128a, President's Office Files, JFKL. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-128a-010.aspx> [Použito dne: 8. 7. 2017].

George Kennan byl na začátku ledna roku 1962⁴¹⁴ vyzván, aby se za účelem posouzení hospodářské politiky vůči FLRJ vrátil do Washingtonu.⁴¹⁵ Ministr Rusk předložil Kennedymu dokument obsahující hodnocení programu a doporučení. Některé z jeho částí byly inkorporovány do NSAM č. 123. Memorandum č. 123 bylo odsouhlaseno 15. ledna 1962 a obsahovalo několik oblastí: technická pomoc, ve které byl například zachycen Ruskův návrh; úvěrová pomoc; PL 480; vojenské prodeje a poslední byly vývozní licence.⁴¹⁶ Konkrétně ohledně oblasti PL 480, o níž jsem se již výše zmínil a která byla ve vzájemných vztazích podstatná, se předpokládalo, že postupně dojde ke posunu v intenzitě od I. části zákona (která obsahovala vládní prodeje za místní měnu, tj. v případě Jugoslávie za jugoslávský dinár) k části IV (která obsahovala prodeje za dolary), přičemž pomoc dle části III tohoto zákona (týkající se soukromých dodávek pomoci od dobrovolnických agentur) bude postupně během několika let ukončena.⁴¹⁷ Rozhodnutí zanesená v NSAM č. 123 byla umírněnější než některé názory v americkém Kongresu či společnosti, a v podstatě sledovala vládní strategii podpory nezávislosti FLRJ. V memorandu bylo též zaneseno, že Kennan má sepsat výklad důvodů americké pomoci Jugoslávii. Jeho zpráva měla být následně využita jako program obrany před Kongresem a také před projevy veřejnosti.⁴¹⁸ Kennan, poté co se vrátil zpět do Bělehradu, opravdu ospravedlnění pro navýšení pomoci pro Jugoslávii sepsal. Jeho zpráva byla spíše ve shodě s Ruskem. Ocenil jugoslávské nezačlenění v žádném vojenském či politickém spojení a podpořil další výměny mezi FLRJ a USA, byť také poukázal na některé rozdíly.⁴¹⁹

---

⁴¹⁴ Dne 5. ledna Kennan poobědval s Popovićem a debatovali spolu o mezinárodních problémech. Koča Popović viděl americko-jugoslávské vztahy, ač se nemusí na první pohled zdát, jako lepší, zatímco ty jugoslávsko-sovětské jako horší. Rok 1948 byl stále cítit ve vzájemných vztazích obou komunistických zemí. Kennan uvedl existenci důkazů o jugoslávském zájmu o sovětský názor a citové zapojení do dění v socialistickém světě. Popović odpověděl, že jde jen o *proruský romantismus*, což byl jen přechodný fenomén, který dle něj nerefletoval hlavní trend jugoslávské společnosti. Ve zprávě domů Kennan píše: „Byli více znepokojeni, že jsme s tím, co se stalo v tomto bloku, považovali sovětský komunismus jako vhodnější než čínský a Chruščov jako vhodnější než jiní ruští komunisté. V rámci svých možností, jednali podle toho.“ Popović žádal, aby nebyl přikládán dlouhodobý význam věcem řečeným v kontextu určitého okamžiku a pro dosažení okamžitého účinku, což obecně navádělo na chápání Titových projevů. Dne 8. ledna se sešel Nikezić s Ruskem a kromě otázky americké pomoci se nechal slyšet o obecnějších zásadách: „Následně během rozhovoru učinil velvyslanec Nikezić následující poznámky: (1) SSSR se postavil proti výzvě bělehradské konference a aktivně pracoval skrze Guineu a Kubu, aby ji sabotoval; (2) Jugoslávie by měla být přijata sama o sobě a ne jako nástroj, užívaný ve studené válce; a (3) souhlasil s ministrovým názorem, že USA a Jugoslávie by měly nalézt způsoby, jak spolupracovat na věcech, které mají společné a izolovat se tam, kde nemají.“ (FRUS, 1961–1963, Volume XVI, s. 250; FRUS, 1961–1963, Volume XVI, s. 253)

⁴¹⁵ MOČNIK, Josip, c. d., s. 49.

⁴¹⁶ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 255. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_255 [Použito dne: 15. 7. 2017].

⁴¹⁷ LAMPE, John R., Russell O. PRICKETT a Ljubiša S. ADAMOVIĆ, c. d., s. 55; McG. Bundy memorandum to: The Secretary of State, National Security Action Memorandum Number 123: Policy Toward Yugoslavia, January 15, 1962, National Security Action Memoranda, Meetings and Memoranda Series, National Security Files, JLFK. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/UPIKcFLPck-3NsGo1-s8Tw.aspx> [Použito dne: 8. 7. 2017].

⁴¹⁸ McG. Bundy memorandum to: The Secretary of State, National Security Action Memorandum Number 123: Policy Toward Yugoslavia, January 15, 1962, National Security Action Memoranda, Meetings and Memoranda Series, National Security Files, JLFK. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/UPIKcFLPck-3NsGo1-s8Tw.aspx> [Použito dne: 8. 7. 2017].

⁴¹⁹ MOČNIK, Josip, c. d., s. 51.

5.3 Opozice v Kongresu a zrušení doložky nejvyšších výhod pro Jugoslávii

Opozice proti pomoci Jugoslávii existovala vždy, a zvláště po smíření SSSR a FLRJ v roce 1955 získala nové argumenty. V případech americko-sovětských sporů a konfliktů opozice vždy posílila. Stejně tak nevěřila neutralitě a nezúčastněnosti, a odmítala poskytovat pomoc i dalším zemím, jako například Indii, Indonésii a dalším neutrálním, protože tito neutrálové v mnoha ohledech nesouhlasili se stanovisky USA, a spolupráci směřovali na komunistický blok. Jugoslávie byla k tomu navíc komunistickou zemí. Nicméně je nutné dodat, že tato opozice nebyla příliš silná na to, aby prosadila své názory a záměry. Přesto dál přicházely pokusy omezit či přímo ukončit pomoc pro FLRJ. Významnou zastánkyní ukončení pomoci byla poslankyně Edna Kelly z Brooklynu a také senátoři William Knowland a Frank Lausche. Poslankyně Kelly roku 1955 dokonce shromáždila 52 podpisů pro dodatek o přerušení pomoci pro FLRJ, avšak podobné pokusy probíhaly každý rok, neboť zahraniční pomoc musela být rozvažována každý rok v Kongresu.⁴²⁰ S uspokojením opozice vnímala ukončení vojenské pomoci roku 1957, ale již na počátku šedesátých let sílila v souvislosti s dvěma událostmi. První událostí bylo ustavení Castrova režimu na Kubě, který se vyznačoval svou protiamerickou rétorikou, a druhou bylo sestřelení amerického U-2. K tomuto posilování ještě přibyla berlínská krize a bělehradská konference, následkem čehož se projevila i silná nedůvěra vůči neutrálním zemím.⁴²¹

Právě události přicházející z Jugoslávie, jako například Titův projev z 3. září na konferenci v Bělehradě, ať už v silné kritice západních zemí, či neodmítnutí sovětských jaderných testů, či obchodní sblížení se Sovětským svazem, podporovaly kritiku administrativy ze strany amerického Kongresu. Roli v tom hrál ještě zmíněný aspekt nedávné finanční podpory dojednané roku 1960 ze strany západních zemí v čele s USA. Důvody posílení této opozice nicméně nevycházely pouze z vnějších příčin. Byla to zároveň i možnost zaútočit na Kennedyho administrativu, čemuž napomáhalo i těsné vítězství v prezidentských volbách. Nutno ještě dodat, že vliv na posílení opozice měly také emigrantské skupiny, ať už separatisti, či odpůrci komunismu, kterým by špatné vztahy mezi USA a Titovým režimem vyhovovaly.⁴²²

V říjnu 1961 texaský senátor John Tower zkritizoval americké aktivity v oblasti výcviku jugoslávských vojenských letců v Texasu a zamýšlený prodej zastaralých stíhaček. Celou záležitost přenesl na listy *The Dallas News*.⁴²³ Navrhoval letadla neprodávat, přičemž Jugoslávii označil za nepřítel. Jeho činnost přivedla několik tisíc lidí na shromáždění. Záležitost prodeje letadel byla však v souladu s dohodou uzavřenou mezi oběma zeměmi poté, co byly zrušeny vojenské dodávky do FLRJ,

---

⁴²⁰ CAMPBELL, John C., c. d., s. 50–51.

⁴²¹ Tamtéž, s. 51.

⁴²² JAKOVINA, Tvrtko, *Socijalizam na američkoj pšenici*, Zagreb, Matica hrvatska 2002., s. 168.

⁴²³ CAMPBELL, John C., c. d., s. 51.

kteřá si mohla letadla či náhradní díly koupit. Tento konkrétní prodej⁴²⁴ byl ujednán odcházejícím prezidentem Eisenhowerem v lednu 1961.⁴²⁵ Walt Whitman Rostow, který od roku 1961 působil jako náměstek poradce pro národní bezpečnost a později téhož roku také jako poradce ministerstva zahraničí Spojených států a ředitel Úřadu pro plánování politiky, byl pro dokončení prodeje. Vedlo ho k tomu několik faktorů. Například to, že Jugoslávie zaplatila hotově a jednalo se již o zastaralé vybavení. Dále nehrozilo, že by prodej nějak zlepšil JLA, a navíc se tak stalo po rozhodnutí ministerstev obrany i zahraničí, že je to v zájmu USA, neboť šlo o naplňování dlouhodobé strategie podpory zachování jugoslávské nezávislosti.⁴²⁶ Nakonec byla letadla odeslána tak, jak bylo ujednáno, ale Kongres zůstal nedůvěřivý. Tato událost sice nebyla příliš klíčová pro vnitřní dění v USA, ale měla dopad na smýšlení jugoslávských vůdců, kteří začali zjišťovat, že v otázce nákupu zbraní nemohou spoléhat na USA, a proto začalo stále více orientovat na SSSR.⁴²⁷ Administrativa se snažila udržet svůj vliv na vývoj v Jugoslávii místo odmítnutí poskytovat pomoc úplně, a naopak někteří kongresmani nepovažovali poskytování pomoci za národní zájem. Nutno podotknout, že ve většině případů nešlo jen o FLRJ, ale o nesouhlas s programy pomoci jako takovými.

Kennan a ministerstvo zahraničí se v mnoha bodech tématu neshodovali, jak mimo jiné vyplývá z předchozího vývoje. Přesto nikdy neuvažovali o zpochybnění doložky nejvyšších výhod náležející Jugoslávii. To zvažoval americký Kongres. „*V této době (1962–1964) hrál Kongres mnohem aktivnější a vlivnější roli v určování americké politiky vůči Jugoslávii než kdy předtím.*“⁴²⁸ V tomto ohledu byla jedinou příležitostí pro diskuzi na toto téma návštěva ministra Popoviće ve Washingtonu 28. a 29. května 1962, kdy pozvání na návštěvu USA doporučil Kennan.⁴²⁹ Návštěva USA zakončila Popovićovu cestu po Latinské Americké, během níž navštívil Brazílii, Chile, Bolívii a Mexiko. Ve Washingtonu se setkal s prezidentem, ministrem zahraničí Ruskem i s náměstkem ministra Bowlesem. Obsahem debat byla celá série otázek týkajících se vzájemných vztahů, nicméně pouze s Bowlesem došlo na téma doložky nejvyšších výhod.⁴³⁰

Ještě před schůzkou s prezidentem se zvažovala témata diskuze, mezi nimi byla i otázka Titovy návštěvy Spojených států. Diskuze s prezidentem Kennedym 29. května 1962, které se účastnili mimo jiné také Foy D. Kohler, George F. Kennan, Harold C. Vedeler, ředitel Úřadu východoevropských záležitostí, a velvyslanec Nikezić, trvala asi 70 minut a týkala se především zahraničněpolitických otázek a vzájemných vztahů. Prodiskutovali otázky rozvoje v Latinské

---

⁴²⁴ „USA měly prodat 70 TV-2 námořních výcvikových letadel (50 již dodaných), které byly zcela zastaralé, v hotovosti, každý za 17 000 dolarů; 100 F-86 D nočních stíhacích letounů, vyřazených z aktivních složek leteckých sil Spojených států před srpnem 1957 a Leteckou národní gardou (Air National Guard) před rokem 1960, v hotovosti, každý za 10 000 dolarů; a náhradní díly, za hotovost“ (Močnik 2008, s. 42)

⁴²⁵ CAMPBELL, John C., c. d., s. 51–52.

⁴²⁶ MOČNIK, Josip, c. d., s. 42.

⁴²⁷ CAMPBELL, John C., c. d., s. 52.

⁴²⁸ Tamtéž, s. 60–61.

⁴²⁹ W. H. Brubeck memorandum to McG. Bundy re Appointment with Foreign Minister Popovic, May 25, 1962, Box 128a, President's Office Files, JFKL. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-128a-010.aspx> [Použito dne: 8. 7. 2017].

⁴³⁰ MOČNIK, Josip, c. d., s. 52.

Americe, postavení ČLR v mezinárodním prostředí a její vztahy se SSSR a FLRJ, vztahy mezi FLRJ a SSSR, otázky kubánského vývoje, problémy spojené s Afrikou a samozřejmě vztahy mezi USA a FLRJ. Ministr Popović vzájemné vztahy viděl jako dobré a rozvíjející se, přičemž zdůraznil hlavní cíl jugoslávské politiky, jímž bylo udržení nezávislosti. Ve zprávě o setkání stojí pro Popoviće příznačně: „*V odpovědi na prezidentovu otázku o realistickém základě pro vztahy mezi komunistickou Jugoslávií a nekomunistickými Spojenými státy, uvedl ministr, že bylo důležité, aby se nepřeháněly ideologické rozdíly a nevyužívala se ideologie k odůvodnění postojů v mezinárodních záležitostech.*“⁴³¹ Kennedy zdůraznil, že v jugoslávsko-amerických vztazích hraje úlohu americké veřejné mínění, pro něž je důležité, aby se Jugoslávie nestala součástí sovětského bloku. Popović reagoval tvrzením, že hlavní zárukou jugoslávské nezávislosti je jugoslávský lid, což vzápětí potvrdil i Nikezić. Kennan vyjádřil obavy nad možným ideologickým přístupem ze strany Jugoslávie k mezinárodně politickým otázkám, což by ji začlenilo, i když ne k vojenským, ale přesto ke spojencům Sovětského svazu, na což Popović reagoval odmítnutím takovéto hrozby. Za hlavní neshody mezi oběma zeměmi Popović považoval přístup ke kolonialismu a k odzbrojování. Kennedy namítl, aby se Popović podíval na: „*[...] naše stanovisko o Angole v OSN, které vedlo k neshodám s Portugalskem; naše stanovisko o Kongu, které vyvolalo problémy se Spojeným královstvím; o Západní Nové Guiney, které komplikovalo naše vztahy s Nizozemskem; o Berlínu, které bylo proti některým částem v Evropě; o šíření jaderných zbraní, které bylo v rozporu s názorem De Gaulla.*“⁴³² Projevy větších sympatií by se odrazily také na americkém veřejném mínění a navíc administrativa dále udržovala stejnou politiku vůči FLRJ, i přes silný nesouhlas oponentů. Popović informace ze setkání předal jugoslávskému vedení.⁴³³ Později vyjádřili Jugoslávci se setkáním spokojenost. Překvapení byli zaujetím i délkou celého rozhovoru. Zajímavějším důsledkem setkání bylo ocenění Kennanova příspěvní ústy odcházejícího jugoslávského tiskového atašé. Kennanovo příspěvní a jednání mu dodalo lepší pozici v Jugoslávii, vyvrátilo pochyby o jeho osobních nepřátelstvích a dodalo důvěru v jeho schopnosti.⁴³⁴

Bowles nejspíše Popoviće seznámil s děním v Kongresu. Zde v červnu demokratický senátor z Wisconsinu William Proxmire navrhl dodatek, který by vyloučil Jugoslávii i další země ze samotné pomoci i od prodeje zemědělských přebytků. Nicméně díky iniciativě senátorů Mansfielda z Montany a Dirksena z Illinois se podařilo prosadit výjimku pro země, které nejsou součástí programu sovětského *dobývání* světa. Tímto byla část I. z PL 480 pro Jugoslávii zachována. V konečném důsledku nicméně byl zákon o zákazu poskytování pomoci komunistickým zemím opatřen tradičním dodatkem, dle kterého od toho mohlo být upuštěno, pokud prezident USA: „*[...] učinil nezbytné zjištění, že pomoc byla životně důležitá pro americkou bezpečnost a podporovala by nezávislost*

---

⁴³¹ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 267. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_266 [Použito dne: 15. 7. 2017].

⁴³² Tamtéž, s. 269.

⁴³³ Tamtéž, s. 266–270.

⁴³⁴ David Klein memorandum to McGeorge Bundy, „The President’s Meeting with Yugoslav Foreign Minister Popovic, June 4, 1962, Box 128a, President’s Office Files, JFKL. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-128a-010.aspx> [Použito dne: 15. 7. 2017].

přijímající země na mezinárodním komunismu a že ta země nebyla ve skutečnosti kontrolována mezinárodním komunistickým spiknutím.“⁴³⁵ Americké vedení mělo již brzy možnost se s Jugoslávci setkat, neboť probíhalo 17. zasedání OSN. Ministr se setkal s vůdcem jugoslávské delegace Vladimírem Popovićem. Ohledně doložky mu měl možnost sdělit, že se ještě dá situace napravit: „Na příklad (a to byla úvaha spíše než slib) dohoda z roku 1881 poskytuje předběžné oznámení rok před odmítnutím, a možná v této době můžeme získat legislativní změnu nebo v případě absence doložky nejvyšších výhod bychom mohli vidět, v čem bychom se mohli vzájemně dohodnout na určitých položkách pod naším novým obchodním zákonem.“⁴³⁶ Popović přednesl další argumenty, ač některé již byly použity, jako například roční lhůta u dohody z roku 1881.⁴³⁷ Varoval, že by to mohlo mít důsledky nejen s USA, ale také s Evropským hospodářským společenstvím (EHS) a zdůraznil pozitivní aktivity ve třetím světě. Nicméně negativní dopady přijetí zákona by nebyly v zájmu ani jedné z obou zemí.⁴³⁸

Americká pomoc se sice dostala mimo pozornost, ale objevila se otázka doložky nejvyšších výhod pro Jugoslávii. V rámci jednání ohledně cel měl být schválen *The Trade Expansion Act of 1962*.⁴³⁹ Tento zákon vedl ve svém důsledku k mezinárodnímu jednání na 6. zasedání GATT, které probíhalo v letech 1964–1967 a kterému se začalo říkat *Kennedy Round*. Do procesu schvalování tohoto zákona zasáhl předseda rozpočtového výboru Wilbur Mills z Arkansasu a přidal dodatek k paragrafu 231. Tento dodatek by v praxi znamenal odebrání doložky nejvyšších výhod pro FLRJ i Polsko, nicméně obě země jmenovitě zmíněny nebyly.⁴⁴⁰ Spolu se senátorem Williamem Proxmirem a republikánskými poslanci Paulem Findleyem z Illinois a Charlesem Halleckem z Indiany Mills představili dodatek, jehož účelem bylo odeprít obchodní výsady každé komunistické zemi, tedy i Jugoslávii bez ohledu na její nezávislost na SSSR.⁴⁴¹ Produkty jakékoli země či oblasti ovládané komunismem měly být postiženy.

Existovaly snahy exekutivy, aby tento dodatek nebyl schválen. Asistent ministra zahraničí pro vztahy s Kongresem Frederick G. Dutton napsal Ruskovi 27. září 1962 zprávu, v níž hodnotil soudobou situaci ohledně Millsových aktivit. I když jak v Senátu, tak i ve Sněmovně reprezentantů existovaly opoziční skupiny, považoval ho za hlavního hybatele těchto snah. Dutton připomínal, že konferenční výbor se sice rozhodl, ale jeho zpráva měla být předložena až na počátku dalšího týdne, a proto zde byl prostor ještě situaci na konferenci zvrátit. Dutton zrušení doložky považoval za

---

⁴³⁵ CAMPBELL, John C., c. d., s. 62.

⁴³⁶ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 281. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_280 [Použito dne: 15. 7. 2017].

⁴³⁷ Roku 1881 byla podepsána obchodní dohoda mezi Spojenými státy americkými a Srbskem, ve které získalo doložku nejvyšších výhod. Na základě této smlouvy ji poté získala Jugoslávie. (Lampe, Prickett, Adamović 1990, s. 68.)

⁴³⁸ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 281. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_280 [Použito dne: 15. 7. 2017].

⁴³⁹ Český zákon o rozšíření obchodu.

⁴⁴⁰ Ztráta doložky nejvyšších výhod znamenala zdvojnásobení cel vztahující se na dvě třetiny jugoslávského vývozu do USA. (Lampe, Prickett, Adamović 1990, s. 68.)

⁴⁴¹ LAMPE, John R., Russell O. PRICKETT a Ljubiša S. ADAMOVIĆ, c. d., s. 67–68.

nebezpečné ohrožení dosavadních cílů politiky USA vůči Jugoslávii a také jako možný předstupeň následného zrušení pomoci. Doporučil vládě USA, aby učinila nějaké prohlášení, čímž by se mohla vyhnout pozdějšímu obvinění z nečinnosti.⁴⁴²

Kennan byl také ve Washingtonu, aby se setkal s Popovićem, proto znal spor, který se nad doložkou nejvyšších výhod chystal. Návrh zákona s dodatky prošel Sněmovnou reprezentantů na počátku června 1962. Kennan ve Washingtonu varoval, že to může být vykládáno jako projev nevraživosti vůči Jugoslávčům, kteří se nijak nepřátelsky proti USA nevyhraňovali, a proto to bude šrám na vzájemných vztazích. Zároveň je to, podle něj, projev nedůvěry v činnost výkonné moci. Kennan sice byl pro pozměnění americko-jugoslávských vztahů v programu pomoci, ale otázku doložky nejvyšších výhod pro FLRJ otevírat nechtěl. Nicméně opozice v Kongresu byla jiného názoru a mohla se ještě více zradikalizovat.⁴⁴³ Dle jeho paměti strávil celý týden: „[...] *plahočením se chodbami budov na Capitol Hill a dohadováním se s různými kongresovými postavami*,“⁴⁴⁴ Na radu Kennedyho celou záležitost zveřejnil a vydal několik článků v novinách a časopisech, aby odradil od zmíněných dodatků.⁴⁴⁵ To se přesto nakonec ukázalo jako marné a návrh byl v říjnu 1962 počtem 256 hlasů pro (s 91 hlasy proti) přijat.⁴⁴⁶

V souvislosti s přijetím zákona Kennan 4. října popsal možné důsledky, protože tento krok považoval za mnohem horší, než byla jeho varování. Vyloučil jakoukoli možnost uplatnění vlivu ať velvyslanectví USA v Bělehradě, nebo americké vlády na jugoslávská stanoviska. V tomto případě se nejednalo pouze o vzájemné vztahy, ale také o jugoslávské působení na nezúčastněné země, které na krok amerického Kongresu mohou reagovat negativně. Ve zprávě dodal: „*Pokud dřívější postoj a role Jugoslávie, tak příznivá našim zájmům, bude zachována, bude to navzdory, ne kvůli tomu, co jsme před nedávnem udělali*.“⁴⁴⁷ Zároveň varoval, že Spojené státy mají očekávat protitah, který neměl být překvapením. Zodpovědnost za další vývoj vztahů, dle Kennana, připadala na kongresmany, kteří podpořili či prosazovali zrušení doložky nejvyšších výhod.⁴⁴⁸ K odebrání doložky nejvyšších výhod nedošlo ani v době, kdy byla Jugoslávie součástí Stalinova sovětského bloku.

Podle zpráv z amerického velvyslanectví Jugoslávci ocenili Kennedyho stanovisko ohledně zákona o rozšíření obchodu, což jim odkrývalo odlišný postoj administrativy oproti Kongresu, a že se obě instituce lišily v pohledu na politiku vůči FLRJ. Šlo především o silný a pozitivní psychologický efekt na jugoslávskou společnost. Zároveň od zrušení doložky měla uplynout ona roční lhůta, než

---

⁴⁴² FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 276. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_276 [Použito dne: 15. 7. 2017].

⁴⁴³ MOČNIK, Josip, c. d., s. 54.

⁴⁴⁴ KENNAN, George Frost, c. d., s. 305.

⁴⁴⁵ MOČNIK, Josip, c. d., s. 53–54.

⁴⁴⁶ JAKOVINA, Tvrtko, *Socijalizam na američkoj pšenici*, Zagreb, Matica hrvatska 2002., s. 168.

⁴⁴⁷ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 279. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_278 [Použito dne: 15. 7. 2017].

⁴⁴⁸ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 279. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_278 [Použito dne: 15. 7. 2017].

mělo dojít k naplnění, což představovalo prostor pro řešení. Přesto Jugoslávii zasáhlo, že byla o doložku nejvyšších výhod připravena spolu s Polskem, sovětským satelitem, což si vykládala jako zásadní nepochopení jugoslávské nezávislosti a jejích vztahů se SSSR. Samozřejmě také pociťovala souvislost s vývojem na Kubě.⁴⁴⁹ Kennedy⁴⁵⁰ i Rusk se velmi snažili situaci alespoň trochu napravit, výsledkem byl *Foreign Assistance Act of 1963*.⁴⁵¹

5.4 Další vývoj vztahů mezi Jugoslávií a Východem a kubánská krize

5.4.1 Vztahy Jugoslávie se SSSR

Tuto podkapitulu věnuji průběhu vzájemných vztahů mezi Jugoslávií a SSSR v letech 1962–1963, abych lépe nastínil pozici, ve které se Jugoslávie ve vztahu k Východu nacházela.

Sovětský ministr zahraničí Andrej A. Gromyko navštívil 16. dubna 1962 Bělehrad, během čehož došlo k projevům shody nad zahraničněpolitickými problémy. Sovětský svaz začal do FLRJ opět dodávat vojenskou výzbroj, jako například tanky a helikoptéry. Sovětské snahy získat Jugoslávii na svou stranu ve sporu s Čínskou lidovou republikou pro FLRJ byly výhodné. Nicméně v otázce sbližování se SSSR existoval rozpor a ministr Popović se stále stavěl proti tomuto jednostrannému příklonu. Ke kritice se připojil i Milovan Djilas, komunistický teoretik, který roku 1962 vydal své slavné *Hovory se Stalinem*⁴⁵², kde připomněl komplikované vztahy mezi oběma zeměmi před roztržkou. Poukázal také na povahu stalinismu. Dílo narušovalo snahu jugoslávského vedení zlepšit vztahy se SSSR, a proto byl Djilas opět odsouzen a uvězněn.⁴⁵³

Vzájemné návštěvy pokračovaly i nadále. Delegace FLRJ navštívila SSSR v červenci 1962 a téhož roku v září přijel do Jugoslávie Leonid I. Brežněv, tehdy předseda prezidia Nejvyššího sovětu. Gromyko Tita pozval na dovolenou do Sovětského svazu, což ale nebylo v příliš vhodné době, neboť v Karibiku právě propukla tzv. kubánská krize, z níž vyšel Chruščov oslaben. Konec října 1962 byla ale dobou ještě jedné události podstatného významu. Dne 20. října 1962 začala čínským útokem na Indii čínsko-indická válka o sporná území na hranicích obou zemí. Titova návštěva SSSR v prosinci 1962 tak demonstrovala podporu Chruščova nejen doma v SSSR, ale i vůči ČLR, kterou Chruščov potřeboval. Tito měl navíc možnost pronést řeč před Nejvyšším sovětem, ve které ocenil sovětskou

---

⁴⁴⁹ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 285–286. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_285 [Použito dne: 15. 7. 2017].

⁴⁵⁰ Chorvatský historik Tvrтко Jakovina poukazuje ve své knize *Socijalizam na američkoj pšenici* na spory existující okolo otázky, jak na toto Kennedy reagoval. Historik Richard Reeves totiž říká, že to Kennedyho příliš netrápilo, a naopak Theodore C. Sorensen tvrdí, že Kennedy usiloval o stejné tarifní zacházení s oběma zeměmi jako i s jinými dalšími. (Jakovina 2002, s. 173)

⁴⁵¹ CAMPBELL, John C., c. d., s. 62–63.

⁴⁵² V původním znění *Razgovori sa Staljinom*.

⁴⁵³ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 307–308.

politiku.⁴⁵⁴ Chruščov na oplátku podpořil vzájemnou spolupráci, a ač připustil ideologické rozdíly, uznal FLRJ za socialistickou zemi.⁴⁵⁵ Návštěva měla dopad i na domácí situaci, kdy se posílilo konzervativní křídlo v SKJ. Gesta podpory ze strany FLRJ vůči Sovětskému svazu Jugoslávci přesto odmítali zakončit společným odsouzením ČLR na konferenci komunistických stran.⁴⁵⁶

Koča Popović s tímto směřováním nesouhlasil a stejně tak nesouhlasil i s povahou politiky vůči východoevropským satelitům, se kterými také docházelo ke zlepšení vztahů.⁴⁵⁷ Již v roce 1962 probíhaly práce na nové ústavě, která byla schválena 7. dubna roku 1963 a posléze vstoupila v platnost. Oficiální název Jugoslávie byl změněn z *Federativní lidové republiky Jugoslávie* (FLRJ) na *Socialistická federativní republika Jugoslávie* (SFRJ), čímž se podtrhla vyšší etapa v budování socialistického uspořádání.⁴⁵⁸ Toto označení nesla země až do svého zániku v roce 1992.

5.4.2 Vztahy Jugoslávie s Kubou a kubánská krize

Ačkoli se vztahy Jugoslávie se SSSR zlepšovaly, vztahy s Kubou byly poněkud jiné. Především ale ve větší míře ovlivňovaly vztahy s USA, protože v souvislosti se zhoršováním americko-kubánských vztahů v USA sílil odpor proti jakékoli komunistické zemi. „*Bylo evidentní, že rostoucí americká konfrontace s Kubou snižovala flexibilitu americké politiky vůči komunistickým zemím, a to, ačkoliv poněkud nelogicky, ovlivnilo vztahy s Jugoslávií.*“⁴⁵⁹

S nadějemi pohlížela Jugoslávie na nový Castrův režim, tedy stát socialistického zřízení na americkém kontinentě. Uvažovala o Kubě jako o jedné z možných nezúčastněných zemí. Tita a Castra spojoval například způsob, jakým se dostali k moci, neboť Castro byl také vůdce, který vedl vlastní povstání spojené s partyzánským ozbrojeným bojem a nebyl dosazen Moskvou, jež mu nemohla nařídít kopírování jejího vzoru. I proto Jugoslávie nesouhlasila s invazí do Zátoky sviní.⁴⁶⁰ Kuba se účastnila bělehradské konference a závěrečná deklarace z konference se vyjádřila ve svém 12. bodě proti vojenské základně v Guantánamu jako o ovlivnění suverenity Kuby.⁴⁶¹ Castro ale jugoslávské úvahy nenaplnil a od konce roku 1961 se stále více prohlubovalo jeho spojení s Moskvou včetně ekonomické závislosti, čemuž napomáhal i postoj USA vůči Kubě. Castro také chtěl navázat užší vztahy s ČLR. Tento vývoj znamenal postupnou změnu v kubánsko-jugoslávských vztazích. Na mezinárodně politické scéně se oba vůdci lišili. Castrův režim se vyznačoval silnou nechutí vůči

---

⁴⁵⁴ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 308–309.

⁴⁵⁵ CAMPBELL, John C., c. d., s. 59.

⁴⁵⁶ PIRJEVEC, Jože, c. d., s. 309–310.

⁴⁵⁷ Tamtéž, s. 310–311.

⁴⁵⁸ Tamtéž, s. 288–289.

⁴⁵⁹ LAMPE, John R., Russell O. PRICKETT a Ljubiša S. ADAMOVIĆ, c. d., s. 67.

⁴⁶⁰ CAMPBELL, John C., c. d., s. 89–90.

⁴⁶¹ MATES, Leo, *Nonalignment theory and current policy*, Belgrade, The Institute of International Politics and Economics 1972, s. 391.

Spojeným státům a to ho tlačilo směrem k Moskvě, která mu slíbila vojenskou pomoc v případě ohrožení.⁴⁶² John C. Campbell uvádí: „Následkem toho Jugoslávci viděli Castra jako někoho, kdo zostřoval rozpor mezi bloky, namísto aby pracoval ke snížení napětí jako oni. Také si přáli [Jugoslávci - pozn. autora] mít dobré vztahy s Venezuelou a dalšími latinskoamerickými zeměmi, které Castro považoval za své nepřátele.“⁴⁶³ V neposlední řadě samozřejmě Tito nechtěl zničit vzájemné vztahy s USA. Navíc i samotné působení Castra na jiné země bylo zcela jiné, neboť Castro usiloval o export revoluce zejména do Latinské Ameriky a i do Afriky, což jej spojovalo se zájmy ČLR, která uplatňovala podobný cíl. Tento přístup Jugoslávie odmítala a představovalo to i jeden z rozdílů mezi Kubou a Sovětským svazem co do přístupu k zahraničním vztahům, neboť SSSR i komunistické strany v Latinské Americe se chovaly spíše zdrženlivě, aby neztratily své dosavadní pozice.⁴⁶⁴

Ministr Rusk při setkání zástupců USA a jugoslávské delegace na 17. zasedání OSN měl příležitost probrat mimo jiné také záležitost Kuby. Rusk zmínil především kritiku vzrůstu vojenského vybavení ostrova, jenž se řadí mezi nezúčastněné. Vůdce delegace Vladimir Popović odpověděl, že by rádi dále řadili Kubu mezi nezúčastněné, ale podotkl, že vztahy mezi oběma zeměmi nejsou nejlepší. I tak nicméně zdůraznil, že hlavní zásady jugoslávské politiky, jako nezúčastněné země, jsou také nezasahování a sebeurčení, přičemž dle nich lze situaci vyřešit ještě mírovými cestami. Jugoslávie dle Popoviće na Kubu zbraně neposílala. Rusk reagoval tím, že problém Kuby je problémem celé západní polokoule, a podtrhl politické a vojenské vazby na Sovětský svaz a kubánské vměšování se do záležitostí jiných latinskoamerických zemí jako netolerovatelné. Nicméně odmítl, že by Spojené státy zaváděly blokádu.⁴⁶⁵

Napětí mezi Kubou a Spojenými státy vyvrcholilo v druhé polovině října roku 1962, kdy byly na Kubě objeveny sovětské rakety, jež mohly potenciálně ohrožovat území Spojených států. Krize, která se tímto rozběhla, byla jednou z nejvypjatějších epizod studené války. FLRJ nebyla v tomto sporu klíčovým hráčem, přesto s ohledem na její stanoviska a reakce vznikla zpráva pro vedení USA. Dle této zprávy Jugoslávie americkou karanténu ostrova kritizovala, ale nijak radikálně. V soukromí jugoslávští funkcionáři uznali, že pro Američany je současný vývoj na Kubě citlivou záležitostí. I když někteří nevěřili pravosti důkazů o přítomnosti sovětských raketových základen na Kubě, a dokonce do doby, než Sověti uznaly jejich existenci, jugoslávský tisk užíval slovo *údajné*, nesouhlasili s Castrovým rozhodnutím umístit zahraniční rakety na svém území. Někteří takto soukromě také projevíli nesouhlas s Chruščovovými kroky vojensky proniknout do západní hemisféry. Podle zmíněné zprávy: „Dávali nám nicméně najevo, obecně v tónu naznačujícím přátelskou lítost, že považují uložení karantény jako nebezpečný a v podstatě špatný způsob, jakým se setkat s problémem. Argumentovali, že raději než přijmout jednostranný čin, by USA měly přednést záležitost před OSN; že

⁴⁶² CAMPBELL, John C., c. d., s. 90.

⁴⁶³ Tamtéž.

⁴⁶⁴ Tamtéž, s. 91.

⁴⁶⁵ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 282. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_280 [Použito dne: 15. 7. 2017].

naše [americká - pozn. autora] *neochota přijmout sovětské raketové základny tak blízko našich vlastních hranic by nám měla dát větší pochopení sovětské citlivosti vůči vojenským základnám blízko sovětských hranic; a že karanténa byla motivovaná stejně tak touhou eliminovat revoluční ideologii z Latinské Ameriky jako jakoukoli vojenskou nebo bezpečnostní úvahou.*⁴⁶⁶

Jugoslávský tisk se během krize projevil ač fakticky, tak určitým způsobem zaujatě vůči americkým krokům, ale bez stejného pochopení vůči citlivému vnímání situace ze strany USA. Tisk i jugoslávské vedení prosazovaly vyjednávání a nezbytné zapojení OSN pro ujednání dohody. Zaujatost proti Spojeným státům byla výraznější v Borbě⁴⁶⁷, která chválila kroky SSSR a zároveň prý psala o oslabování podpory USA ze strany Latinské Ameriky.⁴⁶⁸

Tito poslal představitelům nezúčastněných zemí osobní zprávy, v nichž navrhoval, aby současnou krizi urovnala OSN, o čemž informovaly tiskové zprávy z 27. října, ale: „*zamýšlený efekt těchto zpráv, zdá se, byl předstihnut událostmi.*“⁴⁶⁹ Nicméně i tak se jugoslávská média snažila ukázat, že aktivita generálního tajemníka U Thanta vyšla z aktivity nezúčastněných. Zprávy hlavám nezúčastněných obsahovaly návrh, že by jednání v OSN měla vést ke zrušení americké blokády Kuby a také zamezení dovozu raket ze Sovětského svazu. Tito posléze napsal U Thantovi další dopis, jenž nebyl datován (bělehradský rozhlas o něm informoval 30. října) a který obsahoval Titovo doporučení: „*[...] co je nezbytné, je účinná mezinárodní záruka bezpečnosti, nezávislosti, suverenity, a integrity Kuby, v souladu s principy Charty OSN, která by měla být uznána všemi zeměmi včetně, samozřejmě, vlády USA.*“⁴⁷⁰

V samotné Organizaci spojených národů se podle zpráv americké mise jeden z delegátů jugoslávské mise přihlásil k pojmu použitému egyptským delegátem „*neutrální socialistická Kuba*“ jako k cíli také Jugoslávie.⁴⁷¹ Jugoslávci se na půdě OSN snažily přimět Sověty, aby souhlasili s politickou neutralizací Kuby, nicméně dle zpráv byla reakce SSSR mimo zasedací síň sídla OSN záporná. Nutno dodat, že jugoslávští činitelé byli ohledně otázky Kuby rozdělení. Ambasáda neměla od 24. října žádné formální jednání s jugoslávskými úředníky.⁴⁷²

Avšak je to stále doba, kdy se jednalo o záchranu doložky nejvyšších výhod pro FLRJ. Jugoslávie usilovala o urovnání vzájemných vztahů, protože si jich cenila, čemuž ale bránil problém

---

⁴⁶⁶ L. E. Thompson memorandum to JFK re new Yugoslav Ambassador Micunovic, Briefing Memorandum: „Jugoslav Reaction to Cuban Crisis“, November 1, 1962, Box 128a, President's Office Files, JFKL. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-128a-010.aspx> [Použito dne: 15. 7. 2017].

⁴⁶⁷ Jedny z nevlivnějších a nejvýznamnějších jugoslávských novin, které byly napojené na SKJ.

⁴⁶⁸ L. E. Thompson memorandum to JFK re new Yugoslav Ambassador Micunovic, Briefing Memorandum: „Jugoslav Reaction to Cuban Crisis“, November 1, 1962, Box 128a, President's Office Files, JFKL. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-128a-010.aspx> [Použito dne: 15. 7. 2017].

⁴⁶⁹ Tamtéž.

⁴⁷⁰ Tamtéž.

⁴⁷¹ L. E. Thompson memorandum to JFK re new Yugoslav Ambassador Micunovic, Briefing Memorandum: „Jugoslav Reaction to Cuban Crisis“, November 1, 1962, Box 128a, President's Office Files, JFKL. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-128a-010.aspx> [Použito dne: 15. 7. 2017].

⁴⁷² Tamtéž.

doložky nejvyšších výhod. Urovnání vztahů záviselo, dle nového velvyslance Veljka Mićunoviće, na jejím obnovení. Do této situace vstoupilo vyvrcholení karibské krize, která přispěla dalšími okolnostmi, jež vzájemné vztahy ovlivnily. Ministr Rusk řekl velvyslanci při jejich setkání 23. října: „*Jugoslávie nemohla zabránit tomu, co se stalo; ani on, ani prezident tomu také nemohli zabránit. Jugoslávie neměla žádnou spojitost s vývojem na Kubě, ale dokud napětí pramenící ze sovětských kroků na Kubě setrvává v této zemi, budou zde ve Spojených státech pro Jugoslávii problémy.*“⁴⁷³

Kubánská krize také prodloužila čekání zmíněného nově jmenovaného jugoslávského velvyslance Veljka Mićunoviće, který nahradil Marka Nikeziće.⁴⁷⁴ Nikezić se s Kennedym rozloučil 6. srpna 1962.⁴⁷⁵ Nový velvyslanec Veljko Mićunović⁴⁷⁶ přijel 21. září, ujal se svých funkcí a očekával přijetí od Kennedyho. President byl ale zaměstnáván krizí v Karibiku a jeho setkání s novým zástupcem FLRJ muselo počkat. Setkání mohl Kennedy, s ohledem na Mićunovićovo dřívější působení v roli velvyslance v Moskvě, využít k dotazům na Chruščova a jeho důvody pro sovětskou aktivitu na Kubě či na jeho možnou opozici v SSSR.⁴⁷⁷ Přijetí Mićunoviće proběhlo až 2. listopadu.

Pohled Jugoslávie navíc nesměřoval jenom na Kubu, ale směřoval také na indicko-čínské hranice, kde 20. října Číňané Indii napadli. Důvodem války byly územní i diplomatické neshody. Jugoslávie na válku reagovala mlčením, i když Néhrú poslal na konci října Titovi dopis, ve kterém ho žádal o pomoc v získání mezinárodní podpory pro Indii. Tito nicméně váhal s veřejným projevem podpory a vyjádřil ji až v dopise, který do Dillí dorazil k radosti Indů 13. listopadu, ale nechtěl jej ještě nechat publikovat.⁴⁷⁸ Až Eduard Kardelj navštívil Indii v prosinci 1962 a naznačil opouštění nestranného přístupu. Označil sice čínskou snahu řešit spory silou za ohrožující mír, ale odmítl oficiální veřejné stanovisko ve prospěch Indie.⁴⁷⁹ Teprve v únoru 1963 uznala FLRJ plnou podporu

---

⁴⁷³ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 291–292. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_290 [Použito dne: 15. 7. 2017].

⁴⁷⁴ Tamtéž, s. 292.

⁴⁷⁵ Marko Nikezić se po svém návratu stal asistentem ministra zahraničí Popoviće a od roku 1965 ministrem zahraničí SFRJ. Odcházející velvyslanec byl v USA pokládán právě za jednoho z oně mladší generace jugoslávských politiků (W. H. Brubeck memorandum to Mr. McGeorge Bundy: „Farewell Call of Mr. Marko Nikezić, the Yugoslav Ambassador“, August 4, 1962, Box 128a, President's Office Files, JFKL. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-128a-010.aspx> [Použito dne: 15. 7. 2017].)

⁴⁷⁶ Mićunović působil na ministerstvu vnitra a později na ministerstvu zahraničí, kdy mezi lety 1956 až 1958 byl velvyslancem v SSSR a poté do roku 1962 zástupcem ministra zahraničí Popoviće.

⁴⁷⁷ L. E. Thompson memorandum to JFK re new Yugoslav Ambassador Micunovic, C. Kaysen memo to JFK re attached, November 1, 1962, Box 128a, President's Office Files, JFKL. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-128a-010.aspx> [Použito dne: 15. 7. 2017].

⁴⁷⁸ GUPTA, Amit R. Das a Lorenz M. LÜTHI, (Eds.), *The Sino-Indian War of 1962: New perspectives*, London and New York, Routledge 2017, s. 167–169.

⁴⁷⁹ Důvodů, proč Jugoslávie nevystoupila s podporou Indie ihned, je několik. Jedním z nich byla nespokojenost se samotnou indickou politikou. Dle Jugoslávčů byla Indie zodpovědná za izolaci, do které se dostala tím, že dostatečně nedbala vztahů s dalšími *nezúčastněnými* zeměmi. Nestrannost, kterou zpočátku zaujala Jugoslávie, měla v podstatě Indii naučit oceňovat aktivitu *nezúčastněných* a zejména FLRJ. Dalším důvodem byla pozice, ve které se FLRJ nacházela. Byla součástí jak Hnutí nezúčastněných států tak i komunistického světa, a proto Tito vyčkával a zkoumal mezinárodněpolitické prostředí. Moskva se také zdržela okamžitých reakcí a v takovém případě by nevhodně zvolený postup mohl ohrozit Titovy snahy o sblížení se SSSR. I když vztahy s ČLR nebyly dobré, jednostranná podpora se Titovi mohla zdát kontraproduktivní, pokud by západní země v důsledku rozložení sil ve studené válce reagovaly podporou Indie. Ani zprostředkovatelská snaha nebyla možná, protože ČLR dala najevo, i ve svém tisku, že by odmítla jugoslávské zprostředkování či její podíl na něm. Proto se FLRJ nezúčastnila ani konference v Kolombě, aby Číňané konferenci neodmítli. Jugoslávie z toho důvodu aktivitu vyvíjela v pozadí. Především se orientovala na koordinaci politiky se SAR (v té době v podstatě již pouze Egypt, ale název zůstal

Indie a uznala čínskou agresi, což ulevilo podporovatelům vzájemných vazeb.⁴⁸⁰ Jugoslávie koordinovala svou politiku s Egyptem, nicméně i ten měl v té době také starosti v Severním Jemenu, kde vypukla občanská válka.

5.5 Kennanův odchod a další vývoj vztahů

Americký velvyslanec v Jugoslávii George Kennan již roku 1962 uvažoval o odchodu z úřadu. Několik týdnů před schválením zákona o zbavení FLRJ doložky nejvyšších výhod napsal 31. května dopis americkému ministru zahraničí, v němž zamýšlel opustit úřad k 30. červnu 1963. Vysvětlil to následovně: „[...] *při plánování opuštění vlády ve stanovenou dobu, jsem motivován pouze tím, co cítím, že jsou mé povinnosti na akademickém poli.*“⁴⁸¹ Nicméně ve svých pamětech mluví odlišně. Mluví zde o své dlouhé procházce po bělehradských předměstích 14. října 1962, kdy přemýšlel nad svým postavením, a nad probíhajícími událostmi: „*Zkoušel jsem, jak jsem jen mohl, nemohl jsem překonat logiku základních skutečností.*“⁴⁸² Jak sám uvádí, po té dlouhé době, co působil ve službách Spojených států a po mnohaletých zkušenostech, které měl s oblastí východní Evropy, se cítil zneuznán, neboť zvolení zástupci obyvatel USA dali přednost Millsovu stanovisku, které mělo ovlivnit nejen Kennanův úřad, ale i smýšlení okolních zemí. Říká: „*On, pokud mi bylo známo... nikdy nebyl mimo Spojené státy. [...] Oni si vybrali. Panu Millsovi byl dán hlas důvěry. Já byl neuznán. A toto neuznání bylo dramaticky vystaveno jugoslávské vládě, u které jsem byl akreditován. Bylo by pro mě zbytečné, abych zůstal za těchto okolností v Jugoslávii.*“⁴⁸³ Dle svého přesvědčení, že užitečný může být pouze tehdy, pokud bude mít nějaký vliv doma, píše: „[...] *O tři měsíce později [když byl v lednu 1963 v USA - pozn. autora] zhodnotil jsem ministerstvu zahraničí svou touhu obnovit život v Princetonu na začátku příštího akademického roku. Rozhodnutí však bylo přijato na silnicích a ulicích bělehradských předměstí toho nešťastného rána.*“⁴⁸⁴

George F. Kennan skutečně následně po schválení zákona o rozšíření obchodu poslal 5. října zprávu, ve které nabídl svou rezignaci. Prezident i McGeorge Bundy ho přesvědčovali, aby svou

---

zachován). SAR se měla zúčastnit kolombické konference, a proto se ještě před jejím zahájením měla poradit s Titem, s nímž sdílela názor na indickou situaci. Za tímto účelem do Káhiry přijel Popović, který dle některých zpráv navrhl druhou bělehradskou konferenci, kde by se rozebíraly vztahy Indie a ČLR. Dohodli se však jen na společném stanovisku, které bude Egyptěany reprezentován na konferenci. Cílem obou zemí bylo udržet Indii na pozici nezúčastněné země. (Gupta, Lühti 2017, s. 167–169; Upadhyaya 1987, s. 97)

⁴⁸⁰ UPADHYAYA, Priyanka, *Nonaligned states and India's international conflicts*, New Delhi, Centre for international politics organization and disarmament school of international studies 1987, s. 96.

⁴⁸¹ MOČNIK, Josip, c. d., s. 55.

⁴⁸² KENNAN, George Frost, c. d., s. 305–306.

⁴⁸³ Tamtéž.

⁴⁸⁴ Tamtéž.

rezignaci odvolal, což se nakonec splnilo 10. října, na což měla vliv i Kennanova manželka. Přesto Kennan stále zdůrazňoval, že jeho pozice v Jugoslávii je slabá kvůli rozhodnutí Kongresu.⁴⁸⁵

Kennedy a Rusk chtěli, aby v Bělehradě zůstal i po ztrátě doložky nejvyšších výhod, aby zde vysvětlil tento čin Kongresu a ujistil Jugoslávce, že nejde o dlouhodobý postoj Spojených států.⁴⁸⁶ Je pravda, že i po ztrátě doložky nejvyšších výhod Kennan dál pracoval na zlepšení vzájemných vztahů, o čemž svědčí jeho zpráva z 28. listopadu 1962, kterou ocenil i člen NSC David Klein. Nicméně Klein již v prosinci přiznal, že Kennan opět ve svém postoji obrátil, což může vypovídat o vnímání Kennanových zpráv doma.⁴⁸⁷ Přesto otázka doložky nejvyšších výhod byla stále jedním z hlavních problémů vzájemných vztahů, a tím byla ještě větší výzvou pro Kennana. Když se setkal s Kennedym 16. ledna 1963, diskuze se víceméně stále zabírala otázkou doložky nejvyšších výhod, bez níž, dle Kennana, nešlo očekávat zlepšení či posun. Kennedy připravoval opatření, které mělo zvrátit omezení obchodu s Jugoslávií. Zároveň plánoval představit své stanovisko proti dodatku na tiskové konferenci. Kennan se měl setkat se senátory, aby jim sdělil možné následky zrušení doložky nejvyšších výhod.⁴⁸⁸

Mićunović se 13. března 1963 vrátil do FLRJ na konzultace a setkal se s vládními představiteli i s Titem. Ambasáda v Bělehradě cestu považovala za pozitivní. Podařilo se mu prý ujistit svou vládu, že americká administrativa se snaží dosáhnout přehodnocení doložky nejvyšších výhod pro Jugoslávii. Do USA se vrátil 14. dubna a požádal o setkání s Kennedym, kterému chtěl předat dopis od Tita.⁴⁸⁹ K setkání došlo 18. dubna. Mićunović předal dopis psaný v srbochorvatštině a datovaný k 7. dubnu 1963, v němž se Tito vyjádřil k některým záležitostem vzájemných vztahů. Vyjádřil víru ve zlepšení vzájemných vztahů, neboť v zájmu obou zemí je neztratit to, co již vydobily, a nastínil vizi jugoslávské zahraniční politiky: „*Poválečné období a lidmi a vládou Jugoslávie získané zkušenosti během této doby posílily naši víru, že nejvhodnější politika pro naši zemi je politika spolupráce se všemi státy na základě nezávislosti, rovných práv a nezasahování do vnitřních záležitostí a vzájemném respektu.*“⁴⁹⁰ Spolupráce s jednou zemí dle Tita nesmí narušit spolupráci s ostatními zeměmi. Tito chce proto rozvíjet přátelské vztahy s co největším množstvím zemí, což má posílit porozumění a celosvětový mír. To představuje důvod pro celkové zlepšení jugoslávských vztahů se Sověty i se zeměmi sovětského bloku. Nabyl přesvědčení, že také Chruščov má na mírovém soužití zájem. Titův cíl je rozšířit ekonomickou spolupráci, čemuž nicméně brání *The Trade Expansion Act of 1962*, a v souvislosti s tím ocenil Kennedyho snahy o nápravu. Velkou míru neshod přičetl nedorozumění, kdy

---

⁴⁸⁵ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 284. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_284 [Použito dne: 15. 7. 2017].

⁴⁸⁶ MOČNIK, Josip, c. d., s. 56.

⁴⁸⁷ Tamtéž, s. 56–57.

⁴⁸⁸ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 327. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_326 [Použito dne: 18. 7. 2017].

⁴⁸⁹ W. H. Brubeck memorandum to McG. Bundy: Briefing Paper for the President: „Visit by Yugoslav Ambassador to Deliver Letter from President Tito“, April 18, 1963, Box 128a, President's Office Files, JFKL. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-128a-010.aspx> [Použito dne: 18. 7. 2017].

⁴⁹⁰ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 344. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_344 [Použito dne: 18. 7. 2017].

není zcela přesně porozuměno politickým krokům, což se děje ale na obou stranách a je potřeba nedorozumění snižovat.⁴⁹¹

Kennedy odpověděl 30. dubna a uznal nedostatek vzájemného porozumění, nicméně v dopise pochválil práci jugoslávských zástupců v USA a dodal, že o stejné snižování míry nedorozumění se snažil i Kennan v Jugoslávii. Jako důkaz své snahy o zlepšení podal svou žádost o změnu současné legislativy ohledně doložky nejvyšších výhod pro Jugoslávii. Dále doplnil, že v souvislosti se zmíněným Sovětským svazem i Spojené státy chtějí mezinárodní problémy řešit jednáním a mírovou cestou. Na závěr vyjádřil své uznání jugoslávské role jako nezúčastněné země udržující si svou nezávislost.⁴⁹²

Během zmíněné diskuze s Mićunovićem se Kennedy ptal na možnosti urovnání sovětsko-čínské roztržky a na současný stav v SSSR. Mićunović poukázal na současný vývoj přinášející změny, jež umožnily Titovu cestu do SSSR, ale zároveň také na prohlubující se rozpory mezi SSSR a ČLR. Chruščovův projev při Titově prosincové návštěvě Moskvy tento vývoj dokazoval, a i když se do této doby jeho rétorika zpřísnila, Tito stále usuzoval, že záměr Chruščova sledovat mír a dohody je stále stejný. Kennedy se také zeptal na tlak na sovětského vůdce ze strany stalinistů. Mićunović představil svůj názor, že Chruščova v podstatě ovlivňují dva tlaky. První jsou neúspěchy vůči Západu a druhým je posílení ČLR. Prezident Kennedy přiznal, že zde zatím není žádná dohoda mezi USA a SSSR, ale že považuje za pozitivní, že již není podobné napětí jako v minulých letech. Další konverzace směřovala na Latinskou Ameriku. Velvyslanec potvrdil, že Tito obdržel pozvání na návštěvu Mexika, a obdobně také Brazílie, Chile i Bolívie, přičemž svou cestu plánovaly na podzim tohoto roku. Na závěr Mićunović informoval prezidenta o záměru pozvat ministra Ruska do Jugoslávie, jemuž pozvání sdělil následující den.⁴⁹³

Rusk Bělehrad skutečně navštívil 4. až 5. května 1963, což mělo představovat obdobu Popovićovy návštěvy Washingtonu v květnu předchozího roku. Šlo o krátkou návštěvu, která nicméně opět potvrdila ochotu k udržování lepších vztahů. Také bylo potvrzeno Kennanovo postavení na ministerstvu zahraniční USA.⁴⁹⁴ I přesto se Kennan rozhodl rezignovat a 27. července SFRJ opustil, aby se ještě na podzim, se začátkem akademického roku, vrátil na *Institute of Advanced Studies* v Princetonu.⁴⁹⁵ Později se svěřuje, že svůj odchod odložil proto, aby konec jeho služby nebyl považován za demonstraci proti prezidentovi. „*To znamenalo, že jsem opustil vládní službu asi devět nebo deset měsíců po této epizodě, v době, kdy ji veřejnost většinou zapoměla a nepřijala to jako*

---

⁴⁹¹ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 344–346. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_344 [Použito dne: 18. 7. 2017].

⁴⁹² JFK letter to President Tito, copy, April 30, 1963, Box 128a, President's Office Files, JFKL. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-128a-010.aspx> [Použito dne: 18. 7. 2017].

⁴⁹³ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 341–343. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_341 [Použito dne: 18. 7. 2017].

⁴⁹⁴ MOČNIK, Josip, c. d., s. 57.

⁴⁹⁵ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 356. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_355 [Použito dne: 18. 7. 2017].

*demonstraci proti prezidentovi.*⁴⁹⁶ Kennedy jeho služby při jeho odchodu ocenil. Hlavním zájmem Kennana bylo vyjednat datum pro Titovu cestu do USA, která se ale odehrála až po jeho odchodu z úřadu, nicméně i během ní se s Titem setkal.

Když se Kennana roku 1965 v interview ptal Louis Fischer na to, zda považuje svou službu za úspěšnou, George Kennan odpověděl: *„Rozhodně ne, pokud je mise pokládána za tu, která zlepšuje vztahy a navazuje zdravý vztah a dobré porozumění mezi Jugoslávií a Spojenými státy. Cítil jsem, že mé poslání v tomto ohledu bylo neúspěchem, a bylo to tak zřetelné selhání, opravdu, že jsem se cítil osobně znemožněn a povinen opustit post po období dvou a čtvrt roku.*⁴⁹⁷

5.6 Titova návštěva ve Washingtonu v říjnu 1963

O návštěvě se diskutovalo již roku 1961, ale, jak píše v jedné z předešlých kapitol, byla odložena. Ve zprávě Bundymu, předcházející květnovému setkání Kennedyho s Popovićem, se opět objevila zmínka o Titově pozvánce do USA. Detaily měly být vypracovány později. Kennedy následně návrh přijmout Tita buď v druhé polovině listopadu anebo v první polovině prosince. *„Kvůli nedávným obtížím v našich vztazích s Jugoslávií, pramenících z bělehradské konference nezúčastněných, neřekli jsme Jugoslávčům už nic dalšího o tom, kdy by se měla návštěva konat. Navzdory těmto obtížím, věříme, že tato návštěva by se měla konat dle plánu.*⁴⁹⁸ Pozvání Tita v době, kdy se vztahy FLRJ se západními zeměmi zhoršovaly, zatímco se SSSR se zlepšovaly, bylo chápáno také jako možné pozitivní zapůsobení na Tita. Podle této interní zprávy už Američané nechtěli opakovat neúspěch pozvání z roku 1957. Tehdy se muselo od pozvánky odstoupit kvůli nespokojenosti jugoslávských emigrantů i některých členů Kongresu.⁴⁹⁹ Pozvání mělo být znovu potvrzeno a v případě, že by rok 1962 již nebyl vhodný, navrhli možnost setkání odložit na vhodnější dobu v roce 1963, přičemž o podrobnostech se teprve mělo jednat.⁵⁰⁰ Kennan poslal Kennedymu poznámku ohledně pozvání. Navrhoval, že by se mělo mínění kongresové i společenské více připravit,

---

⁴⁹⁶ KENNAN, George F., recorded interview by Louis Fischer, March 23, 1965, s. 93, John F. Kennedy Library Oral History Program.

⁴⁹⁷ KENNAN, George F., recorded interview by Louis Fischer, March 23, 1965, s. 58–59, John F. Kennedy Library Oral History Program.

⁴⁹⁸ W. H. Brubeck Memorandum to Mr. McGeorge Bundy re Appointment for Mr. Koca Popovic, the Yugoslav State Secretary for Foreign Affairs, May 25, 1962, Box 128a, President's Office Files, JFKL. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-128a-010.aspx> [Použito dne: 18. 7. 2017].

⁴⁹⁹ CAMPBELL, John C., c. d., s. 63.

⁵⁰⁰ W. H. Brubeck Memorandum to Mr. McGeorge Bundy re Appointment for Mr. Koca Popovic, the Yugoslav State Secretary for Foreign Affairs, May 25, 1962, Box 128a, President's Office Files, JFKL. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-128a-010.aspx> [Použito dne: 18. 7. 2017].

než Tito přijede. Přesto by se na potencionální dotaz od Popoviće mělo odpovědět kladně, ale naznačit jisté obtíže, které komplikují načasování, o něž se ještě muselo jednat.⁵⁰¹

Tito o návštěvu Spojených států amerických stál již dlouho. Roku 1960 měl příležitost setkat se s prezidentem Eisenhowerem, když se účastnil zasedání OSN v New Yorku. Doufal, že setkání na nejvyšší úrovni přinese prospěch pro vzájemné vztahy a lepší porozumění. Samozřejmě by taková návštěva zvýšila vážnost jeho osoby i SFRJ. Navíc by šlo o krok, který by vykompenzoval setkání s Chruščovem v prosinci 1962.⁵⁰²

Návštěva se nakonec uskutečnila mezi 16. a 25. říjnem 1963. Tito ve Spojených státech zakončil svou jednoměsíční cestu po Latinské Americe, při níž navštívil Brazílii, Chile, Bolívii, Peru a Mexiko.⁵⁰³ Plán více než týdenní návštěvy byl poměrně obsáhlý. Tito doprovázený svou manželkou Jovankou Broz a dalším doprovodem⁵⁰⁴ ve středu 16. října odpoledne přiletěl z Mexiko City na leteckou základnu Langley ve Virginii, odkud přešli do Williamsburgu, kde všichni přenocovali. Další den, 17. října, ráno byli helikoptérou dopraveni k Bílému domu. Zde je přivítali na jižním trávníku Bílého domu prezident John F. Kennedy, jeho sestra Eunice Shriver⁵⁰⁵, ministr Dean Rusk s manželkou, velitel námořní pěchoty Shoup s manželkou a další.⁵⁰⁶ V poledne se setkali oba prezidenti v Bílém domě, zatímco první dáma SFRJ Jovanka Broz byla doprovázena Eunice Shriver při prohlídce Bílého domu. Následně se uskutečnil oběd v Bílém domě a poté návštěva turistických zajímavostí Washingtonu, D. C., odkud byl Tito opět převezen na setkání s prezidentem Kennedym do Bílého domu. Jugoslávská návštěva byla po rozhovorech opět helikoptérou dopravena do Williamsburgu, kde navštívili Colonial Williamsburg.

Příští den, 18. října, se dle plánu, který se nakonec neuskutečnil, měla delegace vydat na několikahodinový let do Kalifornie a poté měla být převezena do Awahnee Lodge v Yosemitejském národním parku, kde je dle plánu měl přivítat ministr vnitra Stewart Lee Udall. Zde také delegace původně měla přenocovat. 19. říjen měl strávit prezident Tito s doprovodem v Yosemitejském národním parku, načež měl být přepraven do San Francisca v Kalifornii, kde měli být přivítáni guvernérem státu Kalifornia Edmundem G. Brownem a starostou města Georgem Christopherem. Moc měli členové

---

⁵⁰¹ G. F. Kennan memorandum to JFK re briefing for interview with Yugoslav Foreign Minister Popovic, May 28, 1962, Box 128a, President's Office Files, JFKL. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-128a-010.aspx> [Použito dne: 18. 7. 2017].

⁵⁰² Benjamin H. Read memorandum to McG. Bundy re attached, October 15, Talking Points Paper, Box 128a, President's Office Files, JFKL. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-128a-010.aspx> [Použito dne: 18. 7. 2017].

⁵⁰³ JAKOVINA, Tvrko, *Socijalizam na američkoj pšenici*, Zagreb, Matica hrvatska 2002., s. 174.

⁵⁰⁴ Titův doprovod tvořili kromě celé řady dalších osob jeho manželka Jovanka Broz, Mijalko Todorović, místopředseda Federální skupštiny SFRJ, Koča Popović, ministr zahraničí SFRJ, Veljko Mićunović s manželkou, Bogdan Crnobrnja, tajemník prezidenta Tita, a další. (No. 534, Program of his excellency Josip Broz Tito, President of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, and Mrs. Broz, October 16, 1963, Box 128a, President's Office Files, JFKL. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-128a-009.aspx> [Použito dne: 18. 7. 2017].)

⁵⁰⁵ První dáma Jacqueline *Jackie* Kennedy v té době trávila čas v Řecku, aby se vzpamatovala ze smrti syna Patricka.

⁵⁰⁶ Administrative Arrangements for the Arrival at Washington of his excellency Josip Broz Tito, President of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, and Mrs. Broz, protocol, October 14, 1963, Box 128a, President's Office Files, JFKL. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-128a-009.aspx> [Použito dne: 18. 7. 2017].

delegace strávit v hotelu Fairmont a večer se měli zúčastnit recepce a večere organizovanou Rady pro světové záležitosti severní Kalifornie⁵⁰⁷. Další den je v rozvrhu čekala prohlídka turistických zajímavostí v oblasti San Francisca. Příštího dne, 21. října, Tito měl opustit San Francisco a byl přepraven do New Yorku, kde byl ubytován v hotelu Waldorf-Astoria.

V New Yorku poobědval Tito s generálním tajemníkem OSN U Thantem a poté pronesl projev na zasedání Valného shromáždění OSN. Další dny byly věnovány návštěvě Princetonské univerzity, kde se setkal i se studenty v rezidenci George Kennana a James Forrester Research Centre, a přijímání návštěv v hotelu Waldorf-Astoria. Posledního dne celé návštěvy, 25. října, odplula jugoslávská delegace v poledne na palubě *SS Rotterdam*.⁵⁰⁸

Setkání obou prezidentů se odehrálo, jak již výše zmiňuji, 17. října odpoledne. Účastnili se ho z těch významnějších také Todorović, Popović a Mićunović a na americké straně ještě náměstek pro politické záležitosti Harriman a asistent ministra pro evropské záležitosti Tyler. Tito během rozhovoru zdůraznil, že cílem jeho země je spolupracovat s dalšími zeměmi, ale odmítl při takové spolupráci diskriminaci. Diskriminace v obchodní výměně totiž omezovala možnost dosažení politické dohody a její eliminace naopak usnadňovala politické záležitosti. Zároveň chtěl odbourat příjem pomoci od jiných zemí, přičemž dodal, že by SFRJ měla být za několik let schopná své potřeby naplnit sama, což je v otázce zemědělství spojené s přechodem k intenzivnímu zemědělství. Ve zprávě ze setkání stojí: „Řekl, že Jugoslávie chce obchodovat se Spojenými státy tak moc, jak jen to bude možné, na základě nediskriminace. Měla by existovat nová základna vztahů. Jugoslávie o nic nežádala. Řekl, že Spojené státy daly Jugoslávii mnoho, když to potřebovala. Nyní chtěla stát na vlastních nohách.“⁵⁰⁹ Dle Tita s tím souhlasí i Sovětský svaz a zopakoval, že jeho země nic nežádá, ale ztráta doložky nejvyšších výhod situaci komplikuje. Kennedy zopakoval své dřívější stanovisko, že jeho vláda s oním dodatkem nesouhlasila, ale protože byl *The Trade Expansion Act of 1962* příliš důležitý, musel jej podepsat. Dodal ale, že Senát má snad v následující době schválit obnovení uplatňování doložky. Kennedy vyjádřil také své pochopení, protože pro kongresmany je těžké rozlišovat mezi různými zeměmi komunistického systému. Oba přesto vyjádřili víru v probíhající zlepšování vzájemných vztahů. Tito shledával četná zlepšení, kterých šlo ve vzájemných vztazích dosáhnout, s čímž Kennedy souhlasil. Připomněl ale konferenci v Bělehradě, kdy byly vztahy na nejnižší úrovni, nicméně od té doby došlo k vylepšení. Kennedy se také zeptal na názor ohledně mírových cílů SSSR. Tito a podtrhl postupné kroky k dosažení odzbrojení. Tuto myšlenku již jednou ukázal ve svém proslovu na bělehradské konferenci, přičemž i zde poukázal na fakt, že s omezováním zbrojení by mohly být využity prostředky k pomoci nerozvinutým zemím. Prezident Tito neopomněl připomenout svou optiku

---

⁵⁰⁷ V původním znění *World Affairs Council of Northern California*.

⁵⁰⁸ No. 534, Program of his excellency Josip Broz Tito, President of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, and Mrs. Broz, October 16, 1963, Box 128a, President's Office Files, JFKL. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-128a-009.aspx> [Použito dne: 18. 7. 2017].

⁵⁰⁹ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 356. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_355 [Použito dne: 18. 7. 2017].

nahlížení světových problémů, kde dominoval střet zemí, které chtěly mír, a zemí, které chtěly válku. Debata se dotkla také vlivu SFRJ na východoevropské režimy.

Tito rovněž poděkoval za pomoc, jež Spojené státy poskytly Skopji, kterou zasáhlo zemětřesení.⁵¹⁰ Kennedy navrhl poskytnout smontovatelné bytové jednotky s kapacitou asi 10 000 lidí, což Tito velmi ocenil, ale potvrdil, že celkem je potřeba až 200 000 jednotek. K závěru diskuze Tito vyjádřil přání, že snad někdy navštíví Kennedy SFRJ, kde se mu dostane přátelské přijetí.⁵¹¹ Nutno ještě dodat, že prezident Kennedy byl na setkání dobře připraven a vybaven dokumenty obsahující předpřipravené otázky i předpokládané odpovědi a také dokumenty obsahující vyčíslenou ekonomickou pomoc pro Jugoslávii.⁵¹² Závěrečné komuniké podalo hlášení, že schůzka proběhla v přátelském duchu a deklarovala obecnou shodu mezi oběma prezidenty.⁵¹³

Kennan spolu s manželkou Tita doprovázel i z Williamsburgu do Washingtonu a byl přítomen i u slavnostního oběda v Bílém domě. Tito byl s delegací ubytován ve Williamsburgu, mimo Washington, D. C., což Kennan vysvětluje: „*Protijugoslávské síly v této zemi byly odhodlány pro návštěvu udělat všechny myslitelné potíže, udělat vše, co mohly udělat. A věřte mi, ony to udělaly! Všechno ve Williamsburgu bylo v pořádku a neměli jsme žádné potíže, protože zde byly věci kontrolované. Ale museli jsme Tita dopravit helikoptérou z Williamsburgu na trávník Bílého domu, abychom ho nevystavovali příjezdu washingtonskými ulicemi. I tehdy zde byly davy lidí, kteří zaujali místo nejbližší jak jen to bylo možné dostat se k trávníku Bílého domu, a vy jste je mohli slyšet posmívat se a křičet.*“⁵¹⁴ Kennan dále vzpomíná, že demonstranti měli na sobě nacistické uniformy.⁵¹⁵ Průběh návštěvy nebyl obvyklý. „*Prezident Kennedy rozhodl netestovat popularitu svého hosta u místních občanů.*“⁵¹⁶ Titovi se sice dostalo vojenských poct, ale jeho návštěvu nedoprovázely davy a veřejnost se také příliš neukazovala. Neuskutečnila se triumfální jízda obou prezidentů po cestě lemované jásajícími davy. Odlišovalo se to od Titova přijetí v Sovětském svazu.⁵¹⁷

Tito 18. října onemocněl, a proto musel vynechat část plánovaného programu, jak uvádím výše. Kennedy mu do Williamsburgu psal telegram a volal s přáním brzkého uzdravení. Pobyt v New

---

⁵¹⁰ Skopje zasáhlo zemětřesení 26. července 1963. Americká vláda přispěla pomocí ve výši asi 1,7 milionu dolarů, k níž ještě přibyla pomoc soukromých organizací z USA. (Benjamin H. Read memorandum to McG. Bundy re attached, October 15, Talking Points Paper, „United States Assistance For Skopje Earthquake Relief“, Box 128a, President's Office Files, JFKL. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-128a-010.aspx> [Použito dne: 18. 7. 2017]).

⁵¹¹ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 355–359. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_355 [Použito dne: 18. 7. 2017].

⁵¹² Benjamin H. Read memorandum to McG. Bundy re attached, October 15, Talking Points Paper, Box 128a, President's Office Files, JFKL. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-128a-010.aspx> [Použito dne: 18. 7. 2017].

⁵¹³ Communiqué between President Kennedy and his excellency Josip Broz Tito, President of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, October 17, 1963, Box 128a, President's Office Files, JFKL. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-128a-009.aspx> [Použito dne: 18. 7. 2017].

⁵¹⁴ KENNAN, George F., recorded interview by Louis Fischer, March 23, 1965, s. 103, John F. Kennedy Library Oral History Program.

⁵¹⁵ Tamtéž.

⁵¹⁶ CAMPBELL, John C., c. d., s. 64.

⁵¹⁷ Tamtéž.

Yorku provázely také demonstrace převážně jugoslávských emigrantů, kteří byli u hotelu dnem i nocí. To bylo velmi nepříjemné.⁵¹⁸ Jednomu Chorvatovi se dokonce podařilo dostat až na chodbu u Titova apartmánu s úmyslem spáchat atentát.⁵¹⁹ Některé transparenty demonstrantů nesly dokonce hesla jako „rudá svine“ či „vrahu“.⁵²⁰ Nejhorší urážku pocítoval Tito proto, že někteří demonstranti byli oblečeni v nacistických uniformách.⁵²¹ Prezident Kennedy tehdy nařídil šéfovi protokolu Dukeovi a i Adlai Stevensonovi, aby se osobně omluvili, přičemž administrativa se od demonstrací distancovala a sám Kennedy Titovi telefonoval a omlouval se za dění v New Yorku. Další nepříjemnost se ukázala v souvislosti s hotelem Waldorf-Astoria, kde byl Tito při svém pobytu v New Yorku ubytován. Republikánský senátor z Arizony Barry Goldwater kriticky poukázal na fakt, že ve stejném hotelu je ubytována i Madame Nhu. Byla to manželka Ngo Dinh Nhua, což byl bratr jihovietnamského prezidenta Ngo Dinh Diema. Jelikož byl prezident Diem svobodný, byla Madame Nhu považována za první dámu Jižního Vietnamu.⁵²² Kennan byl požádán, aby dělal Titovi průvodce, což se ukázalo být v souvislosti s návštěvou Princetonské univerzity příhodné, neboť zde Kennan působil. Tento den byl považován za příjemný.⁵²³

Když se Tito dozvěděl, že o měsíc později byl prezident Kennedy zavražděn, byl dojat. Vlajky byly staženy na půl žerdi. Tito se osobně podepsal do kondolenční knihy na americkém velvyslanectví a přečetl své prohlášení ve státním rozhlase a na školách byla věnována hodina prezidentu Johnu F. Kennedymu.⁵²⁴

V podstatě k omezení obchodu na základě zrušení doložky nejvyšších výhod nedošlo, neboť na základě memoranda NSC č. 212 z prosince 1962, kde prezident: „*Naznačil, že je připraven požadovat opravu k zákonu o rozšíření obchodu, aby obnovil pro Jugoslávii uplatnění doložky nejvyšších výhod na zboží.*“⁵²⁵

Stejně tak pokračoval i prodej náhradních dílů, dle memoranda NSC č. 236 z dubna 1963, kde se píše, že ministerstva obrany a zahraničí mají oznámit zainteresovaným senátorům záměr vlády povolit obnovení dodávek a jejich prodej.⁵²⁶ Následkem snah byl *Foreign Assistance Act of 1963* (Public Law 88–205) schválen 16. prosince 1963, tedy skoro měsíc po smrti prezidenta Kennedyho. Jeho obsahem bylo mimo jiné původní opatření z *The Trade Expansion Act of 1962*, čímž zajistil

---

⁵¹⁸ KENNAN, George F., recorded interview by Louis Fischer, March 23, 1965, s. 104, John F. Kennedy Library Oral History Program.

⁵¹⁹ Tamtéž.

⁵²⁰ JAKOVINA, Tvrтко, *Socijalizam na američkoj pšenici*, Zagreb, Matica hrvatska 2002., s. 175.

⁵²¹ JAKOVINA, Tvrтко, *Socijalizam na američkoj pšenici*, Zagreb, Matica hrvatska 2002., s. 175; MOČNIK, Josip, c. d., s. 59.

⁵²² Její manžel se švagrem byli nicméně již 2. listopadu při vojenském převratu sesazeni a zastřeleni.

⁵²³ JAKOVINA, Tvrтко, *Socijalizam na američkoj pšenici*, Zagreb, Matica hrvatska 2002., s. 175.

⁵²⁴ Tamtéž, s. 177.

⁵²⁵ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 314. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_314 [Použito dne: 18. 7. 2017].

⁵²⁶ FRUS, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey, s. 347. Online na: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/pg_347 [Použito dne: 18. 7. 2017].

udržení doložky nejvyšších výhod pro SFRJ. Jugoslávie nicméně stále zdůrazňovala, že chce stále rozvíjet dobré vztahy se západními zeměmi.⁵²⁷

---

⁵²⁷ CAMPBELL, John C., c. d., s. 63.

6 Závěr

Nejprve bych si dovilil stručné shrnutí. Jugoslávie se již od válečných let vyznačovala jistou mírou nezávislosti na Sovětském svazu, především díky svým partyzánským úspěchům proti okupaci. Tito si v některých zahraničních otázkách počíнал značně nezávisle, což vedlo ke sporům se Stalinem. Vyvrcholením byla roztržka mezi Jugoslávií a SSSR roku 1948. Z obav před možným sovětským vojenským zásahem a i kvůli hospodářským obtížím se jugoslávské vedení rozhodlo napravit své vztahy se západními zeměmi, především se Spojenými státy. To lze považovat za přelomový bod v dosud více méně nepřátelských vztazích. Jugoslávie se začala zaměřovat na narovnání vztahů se svými sousedy, což vyvrcholilo vyhlášením balkánského paktu roku 1953, a také na navazování kontaktů a vztahů se zeměmi v Asii, Africe a později i v Latinské Americe, k čemuž Tito využíval svých návštěv v zahraničí, které mu umožňovaly získat významnější mezinárodněpolitické postavení. Vztahy se Sovětským svazem se po Stalinově smrti postupně vyjasňovaly, i když stále neopadly sovětské ambice učinit z Moskvy centrum komunistického hnutí, s čímž zásadně nesouhlasil Tito. Navíc do jugoslávsko-sovětských vztahů začala na konci padesátých let zasahovat i sovětsko-čínská roztržka. Spojené státy vnímaly jugoslávské sblížení se Sověty s podezřením. Roku 1957 Tito sám odmítl další příjem vojenské pomoci, která byla dříve často terčem kritiky v americkém Kongresu.

Napětí, které nastalo roku 1960 mezi USA a SSSR, postavilo Jugoslávii do situace, kdy byly její kroky pečlivěji posuzovány, což se záhy projevilo. Toto napětí také vedlo k silnější aktivitě některých zemí třetího světa, které nechtěly stát stranou a vyčkávat na rozhodnutí velmocí o jejich osudu. V tomto smyslu sehrál významnou úlohu Tito, když se mu podařilo svolat první zasedání hlav nezúčastněných zemí do Bělehradu. Účastníci se měli zabývat aktuálními světovými problémy jako například dekolonizací, berlínskou otázkou, jadernými zbraněmi a odzbrojením. Spojené státy se ke konferenci stavěly zdrženlivě a od Jugoslávie očekávaly spíše umírněnou pozici k probíraným otázkám. Proto bylo pro americké představitele a zejména pro velvyslance Kennana šokem, když Tito ve svém projevu byl smířlivý vůči Sovětům. Tito projev směřoval mimo jiné, i přes pozdější nesouhlas ministra zahraničí Popoviće, k podpoře Chruščova v domácím prostředí i v souvislosti s probíhající sovětsko-čínskou roztržkou, protože Tito byl osobností nejen v mezinárodním prostředí, ale také v komunistickém světě, jehož vývoj a mocenské stavy jej zajímaly.

Napjatá mezinárodní situace a Titův projev vedly ve Spojených státech k úvahám, zda je Jugoslávie stále nestranná a zda se nenasměřovala k SSSR. Především velvyslanec Kennan usiloval o revizi americké politiky poskytování prodeje nadbytků pšenice a kukuřice do Jugoslávie. Tyto úvahy však nekončily jen u programů pomoci, ale také u otázek obchodu, kterých se chopil Kongres. I přes snahy prezidenta i Kennana návrh zrušit doložku nejvyšších výhod pro Jugoslávii zvrátit, Kongres ji přece jen v říjnu 1962 vypustil. To zkomplikovalo jak vzájemný obchod, který tímto opatřením byl

postižen, tak také vzájemné vztahy jako takové. Nutno ještě dodat, že americká veřejnost byla v době berlínské a kubánské krize značně podezíravá vůči jakémukoli komunistickému režimu, což byl i jeden z impulzů jejího odporu vůči Jugoslávii. Kennan považoval přijetí tohoto opatření za svou osobní porážku a začal uvažovat o odchodu zpět na akademickou půdu. Kennedy byl v nepříjemné pozici, neboť se začal zasazovat proti opozici v Kongresu o návrat doložky. Ač vztahy nebyly úplně hladké, diplomatická komunikace probíhala korektně. V květnu 1962 Washington při návratu z cesty po Latinské Americe navštívil ministr zahraničí Popović a rok nato zase americký ministra zahraničí Dean Rusk navštívil Bělehrad. Vztahy měla také povzbudit Titova návštěva Washingtonu v říjnu 1963. I když se neobešla bez incidentů, z velké části způsobených jugoslávskou emigrací, a ani nepřipomínala obdobné návštěvy demokratických hlav států, dle zpráv byla úspěšná. Tato epizoda byla poslední významnou událostí vzájemných vztahů za Kennedyho vlády, neboť měsíc po Titově návštěvě byl Kennedy v Dallasu zavražděn.

Při práci na bakalářské práci jsem se v počátečních fázích opíral o sekundární literaturu a studie, abych zachytil kontext konkrétních událostí a mohl se orientovat v širších celcích. Dále jsem interpretoval primární prameny a porovnával z nich získané informace, abych do detailů rekonstruoval zkoumané období.

7 Seznam pramenů a literatury

Primární prameny:

Foreign Relations of the United States, 1961–1963, Volume XVI, Eastern Europe; Cyprus; Greece; Turkey. Online na <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16>

FRUS, 1951, Europe: Political and Economic Developments, Volume IV, Part 2.
Online na: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1951v04p2>

FRUS, 1961–1963, Volume V, Soviet Union.
Online na: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v05>

FRUS, 1961–1963, Volume XIV, Berlin Crisis, 1961–1962.
Online na: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v14>

FRUS, 1958–1960, Volume X, Part 2, Eastern Europe; Finland; Greece; Turkey.
Online na: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v10p2>

John F. Kennedy Library, Papers of John F. Kennedy. Presidential Papers. National Security Files, Box 303. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKNSF-303-004.aspx>

JFKL, Papers of John F. Kennedy. Presidential Papers, National Security Files, Box 321. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKNSF-321-024.aspx>

JFKL, Papers of John F. Kennedy, Presidential Papers, President's Office Files, Box 034. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/BqXIEM9F4024ntF17SVAjA.aspx>

JFKL, Papers of John F. Kennedy. Presidential Papers, President's Office Files, Box 065. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-065-009.aspx>

JFKL, Papers of John F. Kennedy. Presidential Papers, President's Office Files, Box 033. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-033-007.aspx>

JFKL, Papers of John F. Kennedy. Presidential Papers, President's Office Files, Box 104. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-104-004.aspx>

JFKL, Papers of John F. Kennedy. Presidential Papers, President's Office Files, Box 128a. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-128a-010.aspx>

JFKL, Papers of John F. Kennedy. Presidential Papers, President's Office Files, Box 29A. Online na: <https://www.jfklibrary.org/Asset-Viewer/Archives/JFKPOF-029a-001.aspx>

KENNAN, George Frost, *Memoirs 1950-1963*, New York, Pantheon Books 1983, 384 s.

KENNAN, George F., recorded interview by Louis Fischer, March 23, 1965, 141 s., John F. Kennedy Library Oral History Program.

KENNEDY, John F., *Public papers of the Presidents of the United States: John F. Kennedy; containing the public messages, speeches, and statements of the President, January 20 to December 31, 1961*, Washington, U.S. Government Printing Office 1962, 908 s.

LAMBERT, Robert W. (compiler), *Documents on Disarmament 1961: publication 5*, Washington, D.C., United States Arms Control and Disarmament Agency 1962, 798 s.

NENADOVIĆ, Aleksandar, *Razgovori s Kočom*, Zagreb, Globus 1989, 226 s.

Odborná literatura:

BILANDŽIĆ, Dušan, *Historija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije : glavni procesi : 1918–1985*, 3. dopunjeno izdanje, Zagreb, Školska knjiga 1985, 569 s.

CAMPBELL, John C., *Tito's Separate Road: America and Yugoslavia in World Politics*, Policy Book Series of the Council on Foreign Relations, New York, Harper and Row 1967, 180 s.

DALLEK, Robert, *John F. Kennedy*, New York, Oxford University Press 2011, 78 s.

DALLEK, Robert, *Nedokončený život: John F. Kennedy: 1917–1963*, Praha, Argo 2006, 682 s.

DURMAN, Karel, *Popely ještě žhavé: velká politika 1938-1991. Díl 1, Světová válka a nukleární mír 1938–1964*, Praha, Karolinum 2004, 608 s.

ELLINGER, Jiří, *George Kennan a americká politika v Evropě, 1944–1949*, in: *Historický obzor, Časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie*. 2001, roč. 12, č. 5–6, s. 131–136.

GROZEV, Kostadin, *George Kennan in Belgrade (1961): A Cold-War Strategy Planner Turned into an Embassy Bureaucrat*, in: *Managerial Law*. 2002, roč. 44, č. 4., s. 39–58.

GUPTA, Amit R. Das a Lorenz M. LÜTHI, (Eds.), *The Sino-Indian War of 1962: New perspectives*, London and New York, Routledge 2017, 258 s.

HERSHBERG, James G., *'High-Spirited Confusion': Brazil, the 1961 Belgrade Non-Aligned Conference, and the Limits of an 'Independent' Foreign Policy during the High Cold War*, in: *Cold War History*. 2007, roč. 7, č. 3, s. 373–388.

JAKOVINA, Tvrtko, *Socijalizam na američkoj pšenici*, Zagreb, Matica hrvatska 2002., 199 s.

JAKOVINA, Tvrtko, *Treća strana Hladnog rata*, Zaprešić, Fraktura 2011., 800 s.

LAMPE, John R., Russell O. PRICKETT a Ljubiša S. ADAMOVIĆ, *Yugoslav-American Economic Relations Since World War II*, Durham, Duke University Press 1990, 249 s.

LEES, Lorraine M., *Keeping Tito Afloat: The United States, Yugoslavia, and the Cold War*, University Park, Pa, Pennsylvania State University Press 1997, 246 s.

MATES, Leo, *Međunarodni Odnosi Socijalističke Jugoslavije*, Beograd, Nolit 1976, 310 s.

MATES, Leo, *Nonalignment theory and current policy*, Belgrade, The Institute of International Politics and Economics 1972, 543 s.

MAYERS, David Allan, *George Kennan and the Dilemmas of US foreign policy*, New York, Oxford University Press 1988, 402 s.

- MOČNIK, Josip, *"United States-Yugoslav Relations, 1961-80: The Twilight of Tito's Era and the Role of Ambassadorial Diplomacy in the Making of America's Yugoslav Policy."*, Electronic Thesis or Dissertation, Bowling Green State University 2008, 227 s. Online na: https://etd.ohiolink.edu/!etd.send_file%3Faccession%3Dbgsu1206322169%26disposition%3Dinline
- PATERSON, Thomas G., *Kennedy's quest for victory: American foreign policy, 1961-1963*, New York and Oxford, Oxford University Press 1989, 407 s.
- PELIKÁN, Jan a Miroslav TEJCHMAN, *Dějiny Jugoslávie 1918-1991*, Praha, Karolinum 1994, 89 s.
- PETRANOVIĆ, Branko, *Istorija Jugoslavije 1918-1988, III. Knjiga Socialistička Jugoslavije 1945-1988*, Bělehrad, Nolit 1988, 492 s.
- PETROVIĆ, Vladimir, *Josip Broz Tito's summit diplomacy in the international relations of socialist Yugoslavia 1944-1961*, in: *Annales, Series historia et sociologia*. 2014, roč. 24, č. 4, s. 577-592.
- PETTINÀ, Vanni, *Global Horizons: Mexico, the Third World, and the Non-Aligned Movement at the Time of the 1961 Belgrade Conference*, in: *The International History Review*. 2016, roč. 38, č. 4, s. 741-764.
- PIRJEVEC, Jože, *Jugoslávie 1918-1992: vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie*, Praha, Argo 2000, 537 s.
- RAKOVE, Robert B., *Two roads to Belgrade: the United States, Great Britain, and the first nonaligned conference*, in: *Cold War History*. 2014, roč. 14, č. 3, s. 337-357.
- RAMET, Sabrina P, *The three Yugoslavias: state-building and legitimation, 1918-2005*, Bloomington, Woodrow Wilson Center Press 2006, 817 s.
- RUBINSTEIN, Alvin Z., *Yugoslavia and the nonaligned world*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press 1970, 370 s.
- UPADHYAYA, Priyankar, *Nonaligned states and India's international conflicts*, New Delhi, Centre for international politics organization and disarmament school of international studies 1987, 355 s.